Samuel Loenbom

Utkast Til en Historia Om Swenska Bibel-Öfwersätningar

Stockholm, 1774. Tr. hos H. Fougt, R. af K. W. O. och K. Boktryckare.

– Läs mer om verket här

Det avbildade exemplaret tillhör Kungl. biblioteket.

Detta verk är fritt från kända upphovsrättsliga restriktioner. Vid användning ber vi att du hänvisar till Kungl. biblioteket och Litteraturbanken.se.

Ytterligare information om upphovsrätt för detta verk finns hos Litteraturbanken:
https://lb.se/författare/LoenbomS/titlar/OmSwenskaBibelöfwersätningar/faksimil?om-boken

Permanent länk (URN):
https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb2420415-faksimil

Kungl. Biblioteket
STOCKHOLM
Teol.
Bibliott
Allm
1700-1829
Ex. A

LOENBOM, SAM.

S. Loenbom

Utkast
Til en
Historia
Om
Swenska
Bibel-Öfwersätningar.

Stockholm, 1774.
Tr. hos H. Fougt, R. af K. M. H. och K. Boktryckare.

D G NESCHER

Företal.

Alle folkslag, som hunnit afskudda sig twång af okunnighets mörker och menniskelig myndighet i Religions-saker, samt lärt känna och wörda den i Guds Ord eller den Heliga Skrift uppenbarade gudomliga sanning, hafwa warit sorgfällige at förskaffa sig noggranna och wäl utarbetade öfwersätningar, til almän underwisning och upbyggelse. Swenska folket har i detta afseende icke eftergifwit något annat folkslag, hwarken i wälmening eller arbetsamhet, fast det ännu icke förmått upbringa sin Bibel-öfwersätning til den högd, at den af kännare kunnat anses lika god med dem, som hos flera Evangelisk-lutherska och Reformerta Nationer til almänt bruk och nytjande äro wedertagne. Man felar icke om man påstår, at wår nu brukeliga öfwersätning är tilräckelig i anseende til des höga föremål, at underwisa uti den til saligheten nödwändiga kunskap; men at den i anseende til wårt språk icke är nog rensad, ej eller utarbetad egenteligen efter grund-

texten, utan efter Doct. Lutheri tyska öfwersättning, och har sina ofullkomligheter, år flera resor inom oß almänneligen sagdt och erkändt.

Huru Swea Rikes Glorwördigste Konungar ifrån längre tid oafläteligen arbetat, at häruti erhålla all möjelig förbätring, intil des man nu, under wår Store och Nådigste Konungs beskydd, hoppas få se swenska Bibel-werket bragt til den länge åstundade noggranhet, så i anseende til öfwerensstämmelse med grundspråken, som rättelse i swenska språket, behagade läsaren med benägenhet inhemta af detta korta sammandrag.

Det år med detta, som med andra historiska arbeten: de böra grundas på säkra berättelser och trowärdiga handlingar. Sådane åro ock härwid nytjade, ofta så noga, at hela meningar blifwit antingen afskrifne eller på swenska från andra språk öfwersatte: dock likwäl intagne i den ordning som historien och tidernas lopp fordrar.

De tryckte skrifter som härwid blifwit brukade, åro: Arki-Biskopen Doct. *Eric Benzelii* den äldres Företal til Konung Carl XII:s Kyrko-Bibel af år 1703: Biskop. D. *And. Ol. Rhyzelii* Företal til Linköpings Octav-Bibel, upsatt år 1751, och hans Biskops-Krönika: det korta Företalet framför Wildiska, eller H. Gerc-

Gerckens Octav-Bibel af år 1738: Arki-Biſk. Doct. *Haq. Spegels* Biſkops-Krönika: Biſk. *Baazii* Invent. Hiſt. Eccleſ. Svio-Goth. Biſk. *Paulini Gothi* Hiſtoria Arctoa: Diſſert. de Verſionibus S. Bibliorum Sveo-Gothicis, utgifwen i Upſala 1716, 8:vo, under då warande L. L. O. O. Prof. ſedan Theol. Prof. Prim. och Dom-Proſt. Doct. *Ol. Celſii* inſeende, af *Eric Noreen*, ſedermera Proſt och Kyrkoherde i Kiöhln i Wermeland: Profeſſ. och Kyrkoherdens wid S:t Nicolai förſamling i Stockholm, Herr Doct. *Ol. Ol. Celſii* Hiſtoria Bibliothecæ Upſal. Kyrkoherden Doct. *Hallmans* Lefwernes beſkrifning öfwer Ol. och Laur. Petri Phaſe. Proſtens Herr D. *Joh. Ch. Strickers* Homiletiſka Bibliothek. Banco-Commiſſarien Herr *Bengt Bergii*: Nytt förråd af äldre och nyare handlingar rörande Nordiſka hiſtorien. Theol. Lect. M. *Sam. Alnanders* Theol. Bibliothek. Lector. Herr M. *Joh. B. Buſſers* beſkrifning om Upſala; utom flere ſkrifter, ſom här och der åro åberopade, ſamt publique handlingar, Kongl. Bref och Förordningar, Riksdags-Memorialer och Protocolls-utdrag ſom af tryckt utkommit. Med handſkrifna documenter, har jag, utom egna tid efter annan giorda ſmå anteckningar, blifwit benåget underſtödd af Kongl. Bibliothecarien Herr *Johan Biörnſtierna* och Kammarſkrifwaren i Kongl. Krigs-Collegio Herr *Sigfrid Lorentz Gahm Pehrſon*, hwilket jag här bordt med all erkänſla ihogkomma.

Ehu-

Företal.

Ehuru således ingen flit blifwit spard, at sammandraga det förnämsta som hör til Swenska Bibel-versions Historien; är dock ännu ganska mycket som kan tillläggas. Men, för et utkast, torde denna grundlägning göra tilfyllest. Eger det den lyckan at winna det almännas ynnest, kan det framdeles med mindre möda både tilökas och förbåtras. Stockholm d. 12 October 1774.

S. L.

I.

Om Ulphilæ Göthiska öfwersätning.

De gamle Kyrko-Historiens Skribenter, Socrates, Sozomenus, Nicephorus, Calliſtus, Philoſtorgius, Iſidorus Hispalenſis och flere, hafwa sorgfälligt anteknat, at *Ulphilas*, de Göthers Biſkop som bodde i Mœſien, på ſit och ſine Landsmäns språk tolkat den Heliga Skrift, undantagande Konunga-böckerna; hwilket arbete de berömt, såſom ypperligt prof af hans gudsfruktan och arbetſamhet. Denne *Ulphilas*, til börden Göthiſk, och icke en Cappadocier, leſde uti ſenare hälften af fierde århundradet, efter wår Frälſares hugnerika födelſe, imellan år 360 och 380. Han ſkal, efter Philoſtorgii berättelſe, jemwäl upfunnit Göthernas bokſtäfwer, eller, ſom andre mena, giort et nytt Alphabeth, beſtående til en del af Runor; men för deras otilräckelighet at uttrycka alla liud, hemtat någon del af de i Grekeland brukeliga bokſtäfwer. Hans öfwerſätning är, efter

all liknelse, äldre än Hieronymi, hwilken elfes af många, fast utan nog säkerhet, hålles för den äldsta på Latin.

Ingen annan hwarken Göthisk eller Tysk öfwersätning omtalas sedan uti detta och följande tidehwarf, förr än under Kejsar Ludovicus *Pius*, i nionde århundradet, hwilken befordrade en öfwersätning af den Hel. Skrift på wers, uti Sachsiskt mål. Derföre hafwa de Lärde hållit för bewisligt, at det Fragment af de fyra Evangelister, som förwaras i Upsala Academiska Bibliothek, är et stycke af Ulphilæ arbete, hwilket ock språkets likhet med de af Schytiskan härkomna, Alemanniska, Frankiska, Anglo-Sachsiska, Isländska och Swenska dialecter nogsamt bestyrker. Åtskillige andre Språk-kunnige hafwa wäl gått ifrån den tankan, och hållit någon af Frankerna för uphofsman til denna version: och finnas derom så serskilde meningar, at nästan hwart och et af de Europeiska folkslagen sökt tilegna sig den samma; men i en afhandling, utgifwen i Upsala år 1754, De Lingva Codicis Argentei, har Herr Cantzli-Rådet och Ridd. *Joh. Ihre* wederlagt deras skäl, och grundeligen wist språket i denna öfwersätning wara Göthiskt.

Detta Fragment är, som alle widgå, et af de aldra-ålsta. Om det blifwit med stor kostnad

kostnad förfärdigat åt Alaricus Tolosanus, eller af Kejser VALENS skänkt åt hans til Christna Läran omwände Bundsförwandt, FRITIGERNUS, lemnas til andras undersökning. Det är skrifwit, eller tryckt med en besynnerlig och nu mera förlorad konst, som kallades Scriptura Encaustica, på det sätt, at bokstäfwerne, som äro af guld och silfwer, blifwit i sielfwa pergamentet inbrände med warmt jern: en mening, som ehuru sannolik, ehuru fästad på sådana skäl, hwilka swårligen kunna dragas i twifwelsmål af dem, som ega tilfälle at bese denna rara ålderdoms qwarlefwa, likwäl blifwit af många emotsagd.

I många år har denna handskrift, om jag så får kalla densamma, legat förgömd uti Cöln och i Werdenske Abbots-dömets Bibliothek. Antonius Morillon skal warit den förste, som år 1597 derpå fäst någon uppmärksamhet och sedan Bonaventura Vulcanius, Arnoldus Mercator, med flere. Under trettio åra kriget i Tyskland, blef den flyttad til Prag, hwareft den år 1648 wid stadens eröfring af de Swenska, föll Generalen Gref *Johan Christopher Königsmark* i händer, som sände densamma tillika med många tryckta böcker til Drotning CHRISTINA. Drotningens Bibliothecarius, *Isaac Wossius*, erhöll af Hennes Maj:t denna bok til skänks och förde den

samma, omkring år 1655, med sig til Holland. *Franciscus Junius* blef efter honom bokens egare, afskref och utgaf densamma genom trycket, med Göthiska bokstäfwer samt bifogad Anglo-Sachsisk version, år 1665 i Doordrecht, in 4:to, tillika med Thomæ Mareschalli anmärkningar och Junii eget Glossarium. Imedlertid fick Puffendorff, under sina resor i Holland, år 1662 af en händelse någon kunskap om denna urgamla Göthiska lemning, och meddelte underrättelse derom til då warande Riks-Cantzleren Gref *Magnus Gabriel De la Gardie*, hwilken inlöste Hufwud-skriften för 2000 gyllen, lät inbinda den i et kostbart band af silfwer, med drifwit arbete på permerna, och skänkte den år 1669 til Kongl. Academiens Bibliothek i Upsala, hwarest den ännu med all sorgfällighet förwaras. Tillika medföljde en deraf tagen afskrift; men hwilken i den stora Upsala brand år 1702 blef genom elden förstörd.

År 1671 utkom, genom då warande Kongl. Antiqvitets-Collegii försorg, af denna Göthiska uttolkning en ny uplaga, tryckt i Stockholm med Latinska bokstäfwer. Jemte Mœso-Göthiska Texten finnes här ock den Isländska, den Swenska, och den Latinska Vulgata. Samfundets då warande Præses, Krigs-Rådet *Georg Stiernhielm*, satte för denna

denna uplaga et ganska lärdt företal, hwilket likwäl icke behagade Presterskapet; emedan han troddes gynna deras mening som påstå Præ-Adamiter, eller för det han bestrid-de Hebraiskan den heder at wara älsta språ-ket. Wid slutet bifogade han et Glossarium, til språkets närmare kännedom. Emedan *Stiernhielm* wid denna uplaga merendels följt *Junii* Edition, utan at rätta hwad wid för-sta afskrifningen war felat; företog sig Arki-Biskopen Doct. *Eric Benzelius* den yngre, då han war Academiens Bibliothecarius i Upsala, at nogare jemföra båda uplagorna med Originalet *). Han fann, at de icke woro med

*) I den egenhändigt författade Lefnads-Beskrifning, som Arki-Bisk. D. *Benzelius*, år 1743 i Junii månad öfwer sig sielf upsatt, at inlemnas til Kongl. Wetensk. Acad. hwaraf han war en wärdig medlem, skrifwer han härom: „Hogen „föll mig en gång in at collationera några blad „af Codice Argenteo, med Editione Dordrechtana, „och som jag fann at thenna ej war accurat, så „gick jag hela Manuscriptet igenom och supplera-„de oändeligen många rum: skulle ock tro, at „mången som efterkommer, lär mena at jag på „många ställen fingerat supplementa, medan han „primo intuitu ej har bokstäfwerna på bladet; „men gör then flit som jag: haf sådant tålamod: „tag glasögon: wänd bladet, at ej alt för klart „sol-sken faller på purpurfärgen: jemför loca par-„allela; så finner tu them rätt så wäl som jag. „Denna Versionem Ulphilanam har jag sederme-

tilräckelig noggranhet utfärdade; gick derföre igenom hela urkriften, tillade många ställen, som förr ej woro läste, och bifogade en granskad Latinsk öfwersätning, jemte Philologiska anmärkningar. Detta sit werk utsände han til Engeland, hwareft det af Artium Magister *Edward Lye*, sedermera Rector i Yardley Haslings i Grefskapet Northampton, blef til trycket befordradt, och utkom i Oxford år 1750 i stor 4:to, tryckt med de Göthiska stilar i Sheldonska Theatro, som *Junius* tilföre ne nytjat. Anmärkningarne äro här och der tilökte af Herr *E. Lye*, som sielf war stor språkkännare. Företalet är upsatt af Herr Ärki-Biskopen sielf, utan dato, och utsändes til Engeland, efter hans död af hans älsta Son, Theol. Profess. wid Kongl. Academien i Lund, Herr Doct. *Carl Jesper Benzelius*.

Sedermera har Cantzli-Rådet och Ridd. af Kongl. Nordstierne-Orden, Herr *Johan Ihre*, biträdd af nu mera Lagmannen och Secreteraren wid Kongl. Witterhets-Academien Herr *Eric af Sotberg*, ytterligare granskat detta uråldriga Manuscript, med det samma noga jemfört alla tre de utkomna uplagorna, och

„ra satt på Latin och med Notis illustrerat, som „alt år nu i Oxford at tryckas.“ Härwid kan anmärkas, at *Stiernhielm* understundom förbättrat och ibland förfämrat Göthiska ordens rätta läse-art. Se Ulphil. Illustratus.

och tillagt många rättelser, samt ännu flera tilförene olästa ställen; så at nu intet läseligt rum mer finnes i denna Göthiska uttolkning, som icke blifwit, både på det nogaste afskrifwit och efter språkets art och lagar undersökt. En ny och, så wida möjeligt är, til alla delar fulständig uplaga, torde häraf blifwa en för det almänna gagnelig följd. Herr Cantzli-Rådet *Ihre* har imedlertid anwändt flerårig möda och otröttelig flit, at noga bestämma detta gamla Göthiska språkets rätta förstånd, samt des nära gemenskap med andra både samtida tungomål och ännu qwarblifna Göthiska tale-arter. Hans lärda skrifter, som tid efter annan i Upsala utkommit, bära hos in- och utländske Lärde derom et hedrande witnesbörd *).

*) Deße äro i synnerhet: 1) *Ulphilas Illustratus*, under Herr E. R. och Ridd. Ihres inseende och med hans märkwärdiga Företal utgifwen i twå delar. Förra Delen tr. i Stockh. 1762 hos Dir. Lars Salvius, 10 ark 4:to, jemte Tabell öfwer Göthiska bokstäfwerna och twå i koppar stuckne sidor, af det i Silfwer-boken, wid Matth. 11: 15. sönderrifna bladet. Andra Delen tr. i Upsl. hos L. M. Höjer, 1755, 18 ark 4:to. 2) Dissertatio *de Lingva Codicis Argentei*. Upsl. 1753. 26 sid. 4:to. 3) *Specimina Glossarii Ulphilani*, I. II. III. Upsl. 1753, 4:to. 4) *Analecta Ulphilana*, duabus comprehensa Dissertationibus, *Prima:* De Codice Argenteo et Litteratura Gothica; *Altera:* De Mœso-Gothorum Nominibus Substantivis & Adjectivis.

Hwad sielfwa öfwersåtningen angår, hålles den almänt för en af de bästa, och at des Författare noga följt en god handskrift af Grekiska texten: hwarwid han likwäl menas haft någon Latinsk öfwersåtning til hands af de ålsta. Han har så när hållit sig til Grekiska språket, at han ock i sit eget infört Græcismer. Jemwäl är anmärkt, at hans öfwersåtning til det mästa instämmer med Bezæ Grekiska Codex, som förwaras i Cantorbury, så wäl i andra stycken, som ock uti ordningen imellan Evangelisterna, hwilken i båda deßa är sådan, at Matthæi Evangelium har första rummet, Johannis det andra, Lucæ det tredie och Marci det fierde.

Denna öfwersåtning har det gemensamt med de öfriga, at den eger sina förmoner, eller bewis på Öfwersåttarens noghet; men ock sina brister. Til de förra kunna följande räknas: 1. Ordet εἰκῇ, frustra, utan skäl, Matth. 5: 22. finnes i denna Göthiska Tolkning,

Mantissæ loco accedunt *Johannis Gordon* Edinburgensis, Specimen Animadversionum criticarum in priscam Evangeliorum Versionem Gothicam, nec non, *Joh. G. Wachteri* Dissertatio de Lingva Codicis Argentei, additis utrique Annotationibus à *Johanne Ihre*. Upsal. 1769, in 4:to 169 sid. jemte tre kopparstick: de två förenämde, som finnas i Ulphil. Illustr. och det tredie föreställer Ebraiska, Ulphilanska, Grekiska, Ryska, samt Hickesii Græco-Anglo-Sachsiska Alphabeth.

ning, så wäl som i den gamla Syriska, Coptiska och några Latinska. I alla wåra hitintils utgifna Swenska Biblar, är det uteslutit; men finnes intaget i större delen af wåra äldre Psalmböcker, efter år 1695, uti Evang. på 6:te söndagen efter Helga Trefaldighets söndag, fast det i några nyare blifwit utelemnadt, til des det uti de nyaste Psalmboks uplagor åter är intaget. 2. Et annat bewis af granlagenhet finnes i Matth. 6: v. 6. 18. det den Göthiske mannen således gifwit: Atin theinamma thamma in fulsnia; det är: din Fader, han i det fördolda; hwaremot hwarken Lutherus eller andre så noga gifwit akt på det första τῶ i Grekiskan. 3. Beslutet på den heliga Bönen Fader wår, Matth. 6: 13. som icke finnes i en del Grekiska handskrifter, ej eller i en del öfwersätningar, utom den Syriska och en Latinsk, som ock några af Kyrko-Fäderna icke antagit, är här fulleligen öfwersatt och anfördt. 4. Några både handskrifne och utgifne exemplar, hafwa wid slutet af 13:de versen i Matth. 8: en tilläggning, som på Swenska så lyder: Och när Höfwidsmannen wände om til sit hus i samma stunden, fann han sin tienare helbregda; men hwilke ord icke finnas i de flesta af wåra Codices, ej eller i denna Göthiska öfwersätning. 5. På det mycket omtwistade stället, Matth. 27: 9. der nå-

gre nyare Critici welat sätta Zachariæ i stället för Jeremiæ namn, har Göthiska öfwersätningen *Fairaimian praufetu.*

Deremot är densamma ej utan sina brister. I Matth. 5: 46. öfwersättes ordet τελωναι, Publikaner, med *thiudo* eller Hedningar, och Matth. 8: 15. står: tiente honom, i stället för tiente them. Uti Luc. 9: har öfwersätningen följande tillägning til 50:de versen: ej eller är någon man som icke må göra underwerk i mit namn. Denna tillägning finnes wäl icke i de bekanta handskrifterna, ej eller har den blifwit af Philologer och Critici erkänd: men at Göthiske Tolken icke är den ende som anfört densamma, kan ses af *Josephi Blanchini* Evangeliario quadruplici Latinæ Versionis Antiquæ, tryckt i Rom 1749; ty der anföres den ännu fulständigare: ty ingen är, som icke må göra kraft i mit namn och kan tala illa om mig *). I Joh. 7: finnes icke i denna Göthiska öfwersätning den 53 versen, ej eller i följande 8:de Capitlet de förste 11 verserne, utan det 8:de Capitlets 12:te vers följer omedelbart på 52 versen af 7:de Capitlet, wid paß midt på sidan, så at der icke är Lacuna el-

*) Ulphilas Illustr. p. 135. Diss. De Lingva Cod. Argent. pag. 20. Relat. Götting. T. I. Fascic. III. p. 60.

eller mellanrum, ej eller tecken dertil, ehuru de utgifne Editionerne tyckas welat sådant utmärka. De fel som eljest wid tryckningen eller skrifningen af Silfwer-Boken blifwit begångne, genom det at serskilde Läse-arter, som eljest ofta äro teknade i bräddarna, understundom inkommit i Texten, äro af Herr Cantzli-Rådet och Riddaren *Ihre* utmärkte i hans lärda Företal til Ulphilas Illustratus.

Sedan deße lemningar af Evangelisternas skrifter på Göthiska, woro fulkomligen låste och förklarade, hade man icke något hopp at finna flera stycken af Bibliska Böcker på samma tungomål. Men år 1756 i Maji månad, fann Lagmannen Herr *Jonas Apelblad*, under sin utländska resa, uti Wolffenbüttelska Bibliotheket Isidori Hispalensis Etymologicorum Lib. XX. omskrifne på pergament, eller en så kallad Codex Rescriptus, hwarest under Grekiska skriften woro Moeso-Göthiske Bokstäfwer. Han tillika med Bibliothecarien Herr *Hugo*, tykte sig derunder blifwa warse spor efter en Scriptura Encaustica. Ibland deßa lemningar uptäkte Archi-Diaconus derstädes *Franciscus Anton. Knittel* sedermera stycken af Pauli Epistel til de Romare. Härom utgaf han år 1758 underrättelser til almänheten, samt at han ärnade af trycket utgifwa deßa Fragmenter. Ifrån Swerige

gjor-

gjordes honom de wänligaste tilbud, at niuta biträde af dem som woro mer öfwade i språket; men han afslog dem och utgaf sielf år 1762 i Wolffenbüttel: *Ulphilæ Versionem Gothicam, nonnullorum capitum Epistolæ Pauli ad Romanos* &c. 532 sidor i stor 4:to, utom Företal, 32 sidor, och 12 kopparstick. Men emedan han wid Moeso-Göthiska språkets rätta förklaring icke altid warit så lyklig, som willig, företog sig Herr Cantzli-Rådet och Riddaren *Ihre*, at närmare efter språkets grundreglor undersöka detta rara fynd, och utgaf år 1763 i Upsala en ny förbätrad Edition deraf, under Titul: *Fragmenta Versionis Ulphilanæ*, in 4:to. Hela denna qwarlefwa innehåller ej mer, än Rom. 11: 33 - 36. 12: 1 - 5. och 17 - 21. 13: 1 - 5. 14: 9 - 20. och 15: 3 - 13. Wid texten är Latinsk öfwersätning bifogad *).

II.

*) Om detta Wolffenbüttelska Mst och des Editioner, kan utförligare läsas i Swenska Mercur. 1759. Febr. pag. 121. följ. Swenska Mercur. 1763. April. p. 275. Jemwäl år 1764, Jul. pag. 503. Samt Lärda Tidningar 1764. Num. 2.

II.

Om Sanct. Britas och fleras Bibel-Öfwersåtningar på Swenska före Reformationen.

Det stats-grep Påfwiske Stolen nytjat, at förhålla Lekmån (Laici) rättigheten til at läsa och nytja den Heliga Skrift, i afsigt at derigenom skaffa sig oinskränkt magt både uti andeliga och werldsliga ärender, så öfwer alla Folkslags samweten, som öfwer Werldsliga Öfwerheten, är af Kyrko-historien icke allenast kunnigt, utan ock styrkt med mer än förhateliga bewis. Af samma konst betiente man sig ock här i Norden under Påfwiska tiden, så at Bibelen endast fick nytjas af Klerker och Kloster-personer. Den så kallade heliga *Brigitta* (Brahe) berättas under detta tidehwarf hafwa låtit öfwersåtta den Heliga Skrift på Swenska *). De Skribenter, som detta anförd, hafwa dock ej nämt hwilken warit Författare til samma öfwersåtning, och war det obekant, förr än den lärde och arbetsamme *Joh. Messenius* berättade, at Magister *Matthias*, en Swensk, som war Kanik i Linköping, samt den Hel. Bri-

*) *Vastov.* Vit. Aquil. p. 95. Vita S. Brigitt. apud. *Surium. Scheffer.* Svec. Literat. p. 10.

Britas Biktfader och Råd wid år 1336 och dog år 1352, densamma förfärdigat på hennes begäran; emedan hon ännu ei hunnit lära Latin sedan hon gifwit sig in i Nunne-skaran. Affigten med detta arbete har således förnämligast warit hennes egen och Kloster-Systrarnes upbyggelse och underwisning; at hon ock derjemte skulle syftat på almänhetens bätre underrättelse i Christendomens kunskap, som andre berätta, kan wäl i anseende til hennes egit upsåt wara möjeligt; men tyckes strida mot de grundsatser, som de i Församlingen regerande den tiden hyste. Det lär wara swårt at säga, om ännu någon lemning finnes af samma öfwersätning; men at detta efterdöme blifwit i senare tider följt af andra Kloster-personer, derom ege wi ännu bewis genom de öfwersätningar, som blifwit giorde af en Munk i Nådendals Kloster *Jöns Buddha* omkring år 1483, samt af *Nicolaus Ragvaldi*, hwilken wid sextonde århundradets början war Confessor i Wadstena Kloster, och dog år 1514. Af deßa 2 Mäns arbeten, samt en Anonymi, som öfwersatt Uppenbarelse-Boken, äro ännu flere stycken i behåll, uti Kongl. Antiquitets-Archivo, skrifne af en Convent-Syster, förmodeligen i Wadstena Kloster, på Pergament, år 1526 i stor folio. Til närmare kännedom af denna, ännu i almänhet mindre bekanta handskrift, wil man

här

här anföra et utdrag ur Kongl. Antiquitets-Archivi wäl utarbetade Catalogue öfwer der befinteliga Kyrko-Handlingar, hwaraf Herr Cantzli-Rådet och Riddaren *Carl Reinhold Berch* lemnat benägen del. Titulen är: Stycker af then Heliga Skrift, öfwersatte på Swenska. *Fol. Majori, in Membrana Nitidiss.* På första sidan börjas med Företalet: „Adam war förste man, skapadher aff „jordh och hans qwinna Ewa aff ena Rifwi „i hans sidho" ꝛc. Efter sådana, dock med många traditioner upspådda berättelser, om de förnämsta personer i Gamla Testamentet, följa på 15:de sidan, några onyttige Bibliske frågor med deras swar, såsom: „Wisa må„stara spordho oc lethado huru wärlden wart, „oc thotte (tyckte) sumum" ꝛc. På 84 sidan börjas Mosis böcker; dock mera en paraphrasis án öfwersätning. Början deraf kan tjena som bewis:

„Gudh skapadhe aff alzengho himil oc „jordh: ej aff sik sielffuom, som fadher föde „son, oc ej aff nakro ämpne som smedher gör „yxe. Jorden war án onyt oc tom oc myrk" etc.

Sid. 125, läses uti 1 Mos. B. 32: 2. „oc thy kallade Jacob thenna Staden Ma„naim, thet är a wäsgósko Borgher álla „sampnadher". Den lärde *Stiernhielm* skal häraf giordt den slutsats, at Författaren warit

rit Westgöte. Men han är ej ensam om den meningen. Framledne Biskopen D. And. O. Rhyzelius har warit af samma tanka, och säger uttryckeligen (i Företalet til Linköpings Octav-Bibel 1751) at *Nicolaus Ragvaldi* på Wästgötheska öfwersatt några Bibliska böcker. Sid. 245 komma åter frågor: „Nu „spörjom wij först án the gamblo Moysi lagh „waro godh, och próffua först at the waro „ej godh“ &c. Sid. 287 börjas Josue bok sålunda: „I Jesu Christi wälsignada nampn „begynner här the boken i Byblia som kallas „Josue, oc kungörs i samme bok huru“ &c. Wid slutet står: „Thetta wände war kåre „Fadher Herr Niels Rawaldi, Budhi til he„dhers, oc idher allom sinom älskeliga systrom „til hugnad, ty bedies got för hans siál. Oc „glömis ej synderskone, som thetta screff“. Sid. 327: „Här ápter börjas the Boken som „kallas Judicum“ (Domare-Boken). Sid. 372: Incipit Liber Judith. Sid. 390: Incipit Liber Hester. Sid. 406: Incipit Liber Ruth. Sid. 410 läses: Här lycktas twa bökir Ma„chabeorum, Judit, Hester oc Ruth, uttydha „i wart Closter Nadhendal af Gudelighom „brodher, brodher Jóns Buddha Anno D:ni „MCDLXXXIII. Then alzmáktogaste Gudh „miskunne the siálene amen“. Men denne anmärkning är icke aldeles riktig; ty Machabeernes böcker stå icke framman före, utan se-

senare, och tyckes som förseelsen skedt derigenom, at man wid afskrifningen skilt åt hwad Broder Jóns hade öfwersatt, och lärer på conceptet hafwa stått wid slutet, at föregående uttydningar woro af honom. Sidan 411 är inklistrad en tabell, skuren i trä och illuminerad, föreställande Christi Förfäder på mandomen, ända up til Adam. Denne tafla hafwer dock ej blifwit giord i Swerige, utan i Holland, så at man nästan kan tro Beläte-handlare den tiden hafwa rest omkring och utprånglat deras waror hos fromt folk, som deße Systrar i Wadstena woro. Sid. 412 begynnas Libri Machabeorum duo, och lyktas sid. 492, hwarest Öfwersättaren åter nämnes. Sid. 493, är en Prologus in Apocalypsin och sid. 494 begynnes sielfwa texten. På 516:de sidan, som är den sista, läses denna anmärkning: „Thenna Bok lät Syster Ingegärdh, Torsten Bowaste-Sons Dotter „af Lödese, scriffua aff then Perma the he„dherliga qwinna henna kära modher hustru „Ingegärdh haffde henna giffuit oc kom i „täße bok XIIII dekker. Oc haffuer hon henne „kostwat badhe med Gull och Färgho. Ty be„dis kärlighe för henna kära Fadher oc Mo„dher och glömmis ej henna. Oc war thenna „bok scriffuat aff ene Convents-Syster Anno „Domini MDXXVI. Oratis Deum pro scriptrice, „Pater noster & Ave Maria, Requiescant in „pace“.

Detta torde göra aldeles tilfyllest, at fälla owäldigt omdöme om deßa urgamla Swenska Öfwersätningars beskaffenhet och wärde. Den lärde Prof. *Schefferus* har utom des anfört, at Arki-Biskopen i Upsala *Jacob Ulphonis* på swenska öfwersatt Kon. Davids Psalmer och dem utgifwit år 1510. Han åberopar derwid Biskopen i Wexió *Joh. Baazii* witnesbörd i hans Kyrko-Historia. Men wid det utmärkta rummets jemförande finnes at *Schefferus* här mistagit sig; ty *Baazius* berättar allenast, at *Jacob Ulphonis*, som war en from man för sin tid och jemwäl, igenom befrämjande af gudeliga böckers tryckning på swenska *), at anse såsom et redskap i den Allsmägtigas hand, at bereda den då högstnödiga Reformationen i Läran, hafwer, oaktat Påfwens förbud mot den Heliga Skrifts läsande af Lekmän, låtit utgå et wanskapadt Psalterium latinum, eller Psaltaren på latin, il-

*) *Joh. Gerſons* Tractat om dieſwulens freſtelſer, förſwenſkad af *Erico Nicolai* Canon. Upſ. år 1493. tr. i Stockh. hos Faber 1495. *Gerſons* arbete De Arte moriendi, förſwenſkadt efter ſamma Arki-Biſk. befalning och tr. i Upſala hos Paul Grijs 1514, hwarpå ſedan flere följde. Se Arki-Biſk. D. *E. Benzelii* den äldres företal til Konung CARL XII:tes eller 1703 års Bibel-Edition. Jemför C. R. och R. *von Stiernmans* Tal om Lärda Wetenſkaper i Swea Rike, p. 32 följ.

illa öfwersedd. Et exemplar skal några år derefter blifwit funnet uti en lärd Mans Bibliothek, som icke hörde til Andeliga ståndet, och skola hans arfwingar ännu år 1642 egt det samma. Men sedan år med säkerhet bekant, at år 1716 et exemplar deraf funnits i Fällingsbro Kyrka i Westmanland, och at et annat ännu finnes i den kostbara Cronstedtska samlingen af swenska böcker, som Hans Kongl. Maj:t i Nåder behagat skänka til Kongl. Academiens Bibliothek i Upsala, och det under Titul: Psalterium Davidicum, bene correctum. Upsal. 1510.

III.

Öfwersätningar på Swenska wid Reformations-tiden.

När Konung Gustaf I. i lyklig stund begynt det hälsosamma Reformationswerket i Swerige, war han ock högst angelägen, at den Heliga Skrift skulle, öfwersatt på swenska, kunna läsas af alla Rikets inbyggare, på det de ej längre måtte afhållas från det gudomeliga Orders kännedom, på sätt som tilförene skedt under Påfwe-wäldet. Den store Konungen anförtrodde derföre denna angelägna förrätning åt lärde och i

den Evangeliska sanningen grundade Mån, nemligen *Laurentius Andreæ*, Presbyter i Strengnäs, sedan Archi-Diaconus i Upsala, sist Konungens Cantzler, och Magist. *Olaus Petri*, Nericius, som sedan blef Kyrkoherde i Stockholm.

På det Konungen tillika måtte förnimma, hwad de Påfwiskt sinnade hade at säga derom, befalte han Arki-Biskopen *Johannes Magnus*, Gothus, at låta förfärdiga en öfwersätning af det Nya Testamentet; efter som alla Nationer, jemwäl de Danske, hade det tolkat på sit modersmål. „Detta wore så mycket nödigare i en tid, då många slags meningar gingo i swang, dem man icke åtskilja kunde, om de sanfärdige eller falske woro, der man icke hade Skriften til hands: ja många af Presterna förstodo ej latin och kunde illa läsa Skriften, för hwilken orsak de ock illa tolkade densamma, då de ej hade den på modersmålet: och, tillägger Konungen, så framt de icke wille föra sina Får uppå det rätta betet, kunde de för ingå goda herdar skattas". Arki-Biskopen, tillika med de öfriga Biskoparne, wille wäl icke gerna hörsamma uti en sak, som så aldeles stridde emot Romerska stolens nytta och gynnade Evangeliska sanningen; dock på det Arki-Biskopen icke skulle helt och hållit förlora Konungens Nåd, lofwade han åtlydnad med orden, fast

han

han i sielfwa werket icke wiste deraf något widare prof, án at han på Helga Trefaldighets söndagen år 1525, lät om detta ärende utgå et Circulair-bref til åtskilliga Consistorier och Kloster. Han anförde deruti innehållet af Konungens befalning, fördelte Nya Testamentets böcker imellan dem, ålade dem at skynda med öfwersåtningen, och at söndagen efter Jungfru Marie födelse inställa sig dermed i Upsala, wid hans återkomst ifrån Tyskland, dit han på Kongl. befalning reste, at i Lübeck afgöra några stridigheter med Dannemark. Efter gemensam granskning skulle, efter hans tanka, häraf kunna erhållas en gillad uttolkning. Upsala Consistorium fick genom denna fördelning Matthei Evangelium och Epistelen til de Romare: Linköpings, Marci Evangelium och båda Brefwen til de Corinthier: Skara Consistorium ålades at tolka Luce Evangelium och Epistelen til de Galater: Strengnäs, at uttyda Johannis Evangelium och Epistelen til de Epheser: Westerås Consistorium, tildeltes Apostla-Gerningarne: Wexió, Epistl. til de Philippenser och Colossenser; och Åbo Consistorium Epistl. til de Thessalonicer och til Timotheum. Predikare-Munkarnes Vicarius, med sina bröder, borde uttyda Epistl. til Titum och til de Ebreer: Franciscanernes Föreståndare, med sina bröder, Jude och Jacobi Epistlar. I Wadstena

skulle Petri och Johannis Epistlar öfwersättas, samt Uppenbarelse-Boken af Carthusianerna i Mariæfred; hwarförutan Bröderne i Wadstena tillika skulle uttolka samma Bok *).

Antingen deße nye tilförordnade uttydare woro för mycket insöfde i lätja och orklöshet, eller de funno sig oförmögne til det dem uppdragna wärf, hwilket synes troligt, så wida de knapt förstodo texten, utan måste endast hålla sig wid den hos de Catholska högaktade Versio Vulgata; så är dock säkert at de aldrig fulföljde detta werk. Man bedrager sig ej eller, om man håller före, at Påfwiska nitet häremot lagt de starkaste hinder; ty det finnes, at den stormodige Biskopen i Linköping Jöns Brask, med största häftighet, i sina bref til alla orter i Riket, utfarit på Arki-Biskopen, för det han samtykt til Bibelens öfwersätning på swenska, der han dock kunde weta, at Lutheri lära skulle derigenom tiltaga; hwarföre också „Herren Chri-

*) Brefwet kan läsas tryckt på latin i *Diss. de Version. Bibl. Svec. p.* 12. 13. 14. och *Peringskölds Mon. Upl. T. II. p.* 172 *seq.* Man fäste i Catholska tiden mycken upmärksamhet på Uppenbarelse-Boken; ty utom deßa anbefalte dubla öfwersätningar, berättas förenämde Magister *Matthias* öfwer denna bok skrifwit en förklaring. *Benz. Vit. Aquil.* p. 66. och Kyrkoherden i Kijl, *Petrus Olavi*, som dog år 1438 har förfärdigat en annan. Se *v. Stiernmans* Tal p. 33.

„Christus lemnat til Kyrkones Lärare, at „förklara den Hel. Skrift för folket, på det „den oförståndiga menigheten icke måtte få „tilfälle derom at disputera“ *). Oaktat sådana swårigheter, öfwertalte likwäl *Johannes Magnus* sin wän Kanicken i Linköping *Petrus Benedicti*, at skynda med Nya Testamentets öfwersätning på swenska, på det den samma måtte kunna sättas, som han säger **), emot Kättarnes nya uttydning; hwarmed han mente den samma, på hwilken *Laurentius Andreæ* werkeligen arbetade, och som snart war färdig at komma i dagsliuset. Möjeligt är, at *Petrus Benedicti* haft til hands den öfwersätning af Nya Testamentet, hwaraf *S. Britæ* sig betient i sina uppenbarelser, och hwilken hennes Bikt-fader *Matthias* skal hafwa författat; torde ock hända at han sielf deruti något utarbetat, ehuru ingen afskrift alt intil wår tid deraf någorstädes kår wara hwarken känd eller omtalad; men det är wisst at *Johannes Magnus*, sedan han af tilgifwenhet för Påfwiska Kyrkan lemnat alla sina förmoner i Swerige och til sit eget största ogagn lönligen wikit ur Riket, med omätteligt beröm i sina skrifter uphöjde

*) Puffend. Inledning til Sw. Hist. sid. 310. Jemför Nettelblads Schwedische Bibliothek. P. III. p. 82.

**) I sin Histor. Metropolit. Lib. 6.

Petri Bened. öfwersätning, för det den, efter hans utsaga, rätteligen gifwit mer än 1000:de ställen, som blifwit af *Laurentius Andreæ* förderfwade, och för det samme öfwersättare af de Heliga Lärare anför trogna bewis. Han beklagade ock sedermera, at han för sina knappa wilkor, såsom landsflygtig, icke förmådde genom trycket utgifwa samma Version: en förlust som wi ganska wäl utan saknad kunne tola. Deremot anklagade han både Göthiska Biskopen *Ulphilas*, *Laurentius Andreæ* och *Olaus Petri* för det grofwaste kätteri. Som *Ulphilas* af några berättas hafwa fallit til Arrianismen, tager *Joh. Magnus* sig tilfälle at förlikna *Laurentius Andreæ* med honom. Orden äro: „Denna hans *(Ulphilæ)* wederstyggeliga ogudaktighet, hafwer uti denna närwarande tid en benämd *Laurentius Andreæ*, en Archi-Diaconus ifrån Strengnäs efterföljt, i det han på många åtskilliga rum hafwer förfalskat Christi Heliga Evangelium, och sedan trugat det uppå de menlösa Göther och Swenske, at de det wedertaga skulle, och utaf Konungs fulmagt satt der högt wite wid, så framt någon böde til, denna hans gräseliga wilfarelse at emotskrifwa. Denne *Laurentius* blef uti sin ungdoms år ibland några ilfundige sällar i Rom upfostrad, och förde intet annat tådan, än lätja och tröghet, beblandad med en synner-

lig

lig ondska och ilfundighet, uti hwilken han framhärdade til des han kom på sit siutionde år; och blef så sedan en förderfwelig och öfwerdådig ynglings, *Olai Petri*, Diaconi ifrån Meriket lärjunge, den der med sig förde från Wittenbergs Academia et wederstyggeligt kätteri in uti sit kära fädernesland, det honom hade bordt behålla och bewara, wid den rena och sanskylliga läran" *). Huru ogrundadt detta omdöme är, synes nogsamt af följande stycket.

IV.

Om Laurentii Andreæ Öfwersätning af Nya Testamentet.

I anledning af det förtroende Konung Gustaf I. fattat til *Laurentius Andreæ*, som efter sin tids lägenhet egde förswarliga kunskaper, började han, efter hög befalning, år 1523 at på swenska öfwersätta Nya Testamentet, såsom närmaste grunden til saligheténs kunskap; och at så mycket förr skaffa det fram i dagsljuset, utsägs Magister *Olaus Petri* Nericius, som warit 6 års tid Lutheri lärjunge i Wittenberg, blifwit efter hemkom-

*) Joh. M. Hist. Sviog. Lib. 15. Öfwersätningen deraf är Doct. *Joh. G. Hallmans* i hans Lefw. Beskr. öfwer *Olaus* och *Laurentius Petri*. p. 48.

sten, år 1520 ordinerad af Biskop *Matthias* i Strengnäs til Diaconus, samt 1524 förordnad til Stockholms stads Secreterare, at med råd och dåd gå honom tilhanda. Man kan icke med wißhet säga hwad *Olaus Petri* härwid egenteligen uträttat, emedan det är osäkert, om han haft mer at beförja, än blotta utgifwandet af trycket: *Laurentius Andreæ* talar i sit förespråk icke om mer än en Tolk, som med detta arbete haft at göra, ej heller har Arki-Biskopen Doct. *Eric Benzelius* den äldre, i sit företal til stora Bibel-uplagan år 1703, wid denna öfwersätning nämt *Olaus Petri*, utan endast *Laurentius Andreæ*. Imedlertid kan tagas för afgiort, at *Laurentius* burit tyngsta bördan, och at M. *Olaus* med så mycket större ofog af somliga Skribenter fått upbära heder för hela öfwersätningen *).

Denna Version utkom genom trycket i Stockholm år 1526 i liten folio, under titul: Jesus:

*) De som tillagt *Olaus Petri* denna heder, äro *Messen.* Scond. Illustr. V. p. 23. *Puffendorff* Hist. de Suede, Tom. I. p. 33. Edit. Amst. 1748. *Vertot*, Revol. de Suede, Tom. II. p. 59. Doct. *J. G. Hallman*, Olai och Laur. Petri Lefwerne, sid. 48. At *Olaus Petri* utan sin förtienst fått denna heder wises i Nya Förrådet af Handl. i Nord. Hist. sid. 112. 113. *Almand. Theol. Biblioth.* T. II. sid. 156.

Jesus. Thet Nyia Testamentit på Swensko, Konungen til nådigt wälbehag och undersåtarne til ej mindre fägnad och fromma: och berättas wäl at samma edition sedermera blifwit i andra formater eftertryckt; men derom lär man uti swenska Lärdoms-Historien knapt finna någon underrättelse. Då alment är kunnigt, at under Catholska tiden latinska språket endast nytjades i andeliga och kyrkoförrätningar, och då tillika efterspinnas, at swenska språket under Tyska och Danska Regenter war helt och hållit bortblandat, skilt ifrån des fordna renhet, och utom des fattigt på ord, som nu behöfde gifwas på inhemskt mål, är lätt at finna huru swårt detta arbete måst förefalla, icke i anseende til Originaltexten, utan för at utfinna motswarande tydeliga ord och uttryck. Denne olägenhet har ock föranlåtit öfwersättaren at främst bifoga en uttydning på ord, som då ännu ej woro i bruk, eller åtminstone mindre bekante. Sådane äro: Människors lära oc. Tråål, Förste (primicie), Nöctern, (sobrius), Epistel, Gudhactughet oc. Rettferdughet (thet är fromheet, godheet, dandesheet) Förfölia, Beröma, Förgeffues (thet är för intit, om suß, geffuandes, oförtient), Förargha, Förarghas, Lebråkerska slectet, Prester, Åldersman (Presbiter) Nüt, Hålugh (Sanctus) Soffua eller Åsoffua (dormire eller obdormire)

m[illegible]e), med flera, som tiena til tydeligaste bewis om den tilförene almänt herrskande okunnigheten. Är det en werkelig förtienst at i så högwigtigt ämne bana wäg, så bör hedren derföre tilkomma *Laurentius Andreæ*; ty han har i detta mål, efter tidernes beskaffenhet haft all möda ospard, och arbetat som en trogen man.

En stor mängd af dem, som något nämt om denna öfwersätning, hafwa hållit före, at *Laurentius Andreæ* aldeles ord ifrån ord följt *Lutheri* första uttolkning på Tyska, som i Wittenberg utkom år 1522, twå gånger inom et år: en utlåtelse, hwilken, likasom berättelsen om *Olai Petri* deltagande i öfwersätningen, blifwit flyttad ur bok i bok *); men man har bedragit sig. Arki-Biss. D. *Eric Benzelius* den äldre, har i sit företal til Konung Carl XII:tes Bibel-Edition, aldeles icke nämt, at *Laurentius Andreæ* följt Lutheri version, ehuru de Lärde i Leipzig och *Jac. Le Long* härwid åberopat det samma. Det tros at de irrat sig, af det denna Arki-Biskop säger om hela Bibel-versionen, som utkom år 1541, nemligen „at den merendels hade sig „til

*) *Messenius*, l. c. *Puffendorff*, c. l. *Vertot*, c. l. & pag. 60. *Ol.* och *L. P. Leffw.* p. 40. Acta Erudit. 1704. p. 341. *And. Ol. Ryzelii* Företal. *Le Long* Biblioth. Sacra, Tom. II. p. 234.

„til anledning *Lutheri* första Edition på Ty„ska.“ *Baazius* har ock i sin Kyrko-Historia warit så warsam, at han allenast sagt, det *Laurentius Andreæ* giort denna öfwersätning til at följa *Lutheri* efterdöme, hwilka ordasätt Prof. *Schefferus* äfwen nytjat *).

Likheten eller olikheten emellan D. *Lutheri* Tyska och denna *Laur. Andreæ* öfwersätning är uti en serskild afhandling omständeligen å daga lagd **); den förra är icke särdeles betydelig, utan den senare wida större. *Laurentius Andreæ* har nytjat och på swenska öfwersatt *Lutheri* almänna Företal til Nya Testamentet, som i alla senare Bibel-uplagor finnes wara bibehållit; men hwaraf likwäl sedermera några meningar äro utelemnade. Af *Lutheri* andra förespråk, hwilke som äro de ädlaste böcker i Nya Test. har *Laur. Andreæ* öfwersatt en del; men utelemnat en hel mening, jemte slutet deraf, hwilket kan anses, som en berömlig försigtighet; emedan D. *Lutherus* deruti ytrat en tanka om St. Jacobs Epistel, som är mindre fördelaktig.

Wid

*) *Baazii* Invent. Eccles. Svio-Goth, L. 2. c. 3. *Scheff.* Svec. Litt. pag. 19.

**) Nytt Förråd af Handl. i N. Hist. sid. 112-144. Afhandlingen kallas: Påminnelser öfwer *Laurentii Andreæ* Swenska öfwersätning af Nya Testamentet.

Wid *Lutheri* företal til de öfriga Bibliska böcker, har han wäl stundom följt Tyska urskriften; men ock ofta gått derifrån, utelemnat, tilökt och ändrat efter omständigheterna. Han har ej eller, som Doct. *Luther*, med någon skilnad utmärkt de öfriga 23 Nya Testamentets böcker, ifrån Epistelen til de Ebreer, Jacobs och Jude Epistlar, samt Johannis Uppenbarelse. Desutom har han tilsatt et sit serskildta företal.

Denna öfwersätning har af de Romersk Catholska undergått de widrigaste omdömen. Hwad *Johannes Magnus* tänkte derom, sedan han lemnat sit fädernesland, är tilförene anfört; men innan afresan berättas han jemwäl hos Konungen giort föreställning: „at denna uttolkning icke wore annat än en afskrift af Doct. *Lutheri*, hwilken blifwit förkastad af den Heliga Stolen och de förnämsta Universiteter i Europa *).“ Messenius säger ock, at den war ganska skiljaktig från fordna texten af den Heliga Skrift **). Så säkert det är, at *Johannis Magni* utlåtelse härflutit af blindt Religions Parti-nit emot den upklarnade himmelska sanningen, hwarigenom hans inbillade höghet och myndighet skulle mycket

*) *Vertot*, Rev. de Suede, T. II. p. 60.

**) Pristinæ Sacræ Scripturæ textui plurimum differmis. *Scond. Ill. T. V. p.* 32.

mycket förlora; så otwifwelaktigt är ock, at *Messenius* icke ytrat sig efter annan öfwertygelse, än den han erhållit af sina fordna wänner, Jesuiterna, hwilke ansågo för felaktigt alt det, som icke instämde med Versio Vulgata.

Men så många som obillige omdömen pläga wara i en bullersam tid, då stridige tankesätt upkomma imellan ren sanning och sminkad egennytta, lika så obetydelige blifwa de gemenligen wid närmare pröfning. *Laurentius Andreæ* har wid sielfwa texten hållit sig ganska nära til Grekiskan och med mycken skickelighet nytjat grund-språket. Följande ställen, utdragne ur ofwan åberopade jemförelse, imellan 1522 års Tyska version, och denna, kunna tiena som bewis på öfwersättarens noghet.

1) Matth. 6: 9. 10. har Luth. Tyska Öfw. **Unser Vater in dem hymel = = wie im hymel.** Laur. Andr. går Grekiska texten närmare: **Fader wår, som är i himblomen = = som i himmelen.** Swenska Editionen af år 1541 brukar ordet himmel i singulari på båda ställen.

2) I Matth. 25: 42. har Laur. Andreæ i akt tagit och öfwersatt particlen γαρ, ty, hwilken af Luther blifwit på samma ställe utelemnad.

3) I

3) I Luce 11: 53. synes Lutherus hafwa öfwersatt ordet ἐπιστομίζειν, os obturare, då han säger: mit manicherley frag den mund stopffen. Detta ord är ock wid samma språk anteknadt ibland olika läse-arter i några Grekiska handskrifter; men *Laurentius Andreæ* följer Grekiska textens ord ἀποστοματίζειν, allicere ad loquendum, det han öfwersätter med en periphrasi: lísteliga fråga honom om mong stycke med förfat.

4) Uti Joh. 6: 36. har *Laur. And.* i akt tagit ordet ock, som står med synnerligt eftertryck i Grekiska texten; men är i Lutheri öfwersätning förbigångit.

5) Act. 13: 20. har *Luth.* „dar nach gab er jnen Richter bey Vierhundert unn funffzig jar lang bitz auff den propheten Samuel.“ Laur. Andr. har nogare följt Grekiska constructionen: „och sedan wedh fyrahundrade femtijo åår, gaff han them domare in till Propheten Samuel. I swenska öfwersätningen af år 1541 är tillagd en glossa, hwarifrån deße 450 år böra räknas, nemligen ifrån uttoget af Egypten; men i Lutheri senare Bibel-edition finnes 450 år wara ändrade til 350, med en tillagd glossa til ändringens förswar, ehuru här icke finnes wara någon serskild läse-art at åberopa. (Se G. v. Maestrichts Canones). Ordet them som

både

både Luth. och L. A. tillagt, finnes icke i grekiska Handskrifterna, mer án i den första Bodleyanska i Oxford.

6) Act. 19: 18. öfwersätter *Lutherus* πράξεις αὐτῶν: jre wunderthathen; men *Laur. Andreæ:* theras gerningar.

7) Act. 20: 28. sätter *Lutherus:* zu weiden die gemeine Gottes. *Laur. And.* at hafwa åtwact på Guds församling. I 1541 års edit. och alla följande står regera Guds församling; undantagande i Stockh. edit. af Nya Test. 1605, hwaresť ordet föda brukas, som ár bätre.

8) Rom. 1: 17. har *Luth.* die gerechtigkeit die vor Gott gilt; men *Laur. Andr.* öfwersätning går grekiska texten närmare: Guds rättferdughet.

9) Rom. 3: 28. har *Luth.* satt: allein durch den glauben, då likwäl ordet allena ej fins i Grekiskan. *Laur. Andreæ* har ock med försigtighet utelemnat det.

10) 2 Pet. 2: 8. har *Laur. Andr.* plågade han sina siål, emedan grekiska ordet står i singulari. *Luth.* har: quelleten syn die gerechte seel. At L. A. sätter han i stället för the, ár nog riktigt; men i orden sina siål har han felat, ty i Grekiskan står den rättferdiga siålen.

11) Det wigtiga språket 1 Joh. 5: 7. som icke finnes i Lutheri verſioner, förr än i den Frankfurtſka af år 1574, och i ingen Wittenbergiſk före år 1596, har dock *Laurentius Andreæ* i ſin öfwerſätning troligen anfört.

Af deßa och flera påminnelſer, ſom här wore för widlyftigt at uprepa, ſynes, at *Laurentius Andreæ* icke blott warit uttolkare af *Lutheri* tyſka öfwerſätning, ehuru den i mycket warit honom til nytta och hielp: at han ofta wikit deriſrån med en förſigtighet, ſom förtienar at berömmas, och at han nödwändigt måſte haft för ſig grekiſka Originaltexten. Men desutom tyckes han ock haft til hands andra tyſka verſioner, äldre än Lutheri, ſåſom den Lübſka Bibelen af år 1494, och den Halberſtadſka af år 1522; hälſt han i företalet berättar om ſig ſielf: „at han flere böker och flere lärares lecturer ſeedt haffuer.“ I ſynnerhet är dock i akt taget, at hans öfwerſätning på åtſkilliga ſtällen öfwerensſtämmer med Lutheri latinſka verſion af Nya Teſtamentet; ſå at han, ſom utan twifwel war ſorgfällig at ſkaffa ſig de, wid et ſå wigtigt arbete nödiga hielpemedel, jemwäl deraf torde haft något exemplar til hands. Den förſta edition af Lutheri N. Teſt. på latin, ſom i almänhet är bekant, hälles

hålles icke före wara utkommen förr än år 1529 uti Wittenberg: den är således tre år senare än *Laurentii Andreæ* öfwersättning. Men det är troligt, at Nya Testamentet på latin, efter *Lutheri* tolkning, någon gång serskilt utkommit, långt tilförene; ty Doct. *Luther* sielf, i den förteckning han 1533 upgaf på alla sina latinska arbeten, nämner i främsta rummet: Versio Novi Testamenti, emendata cum Præfationibus. De emot denna af Guds nåd så högt utrustade mannen, och emot hans skrifter ifrån Vaticanen anstälde förföljelser äro nog werldskunnige. Första uplagan kan hafwa blifwit af hans fiender förstörd, och är af flere Skribenter intygat, at jemwäl den af år 1529 nu för tiden är så rar, at ej fler än 8 eller 9 exemplar deraf äro bekante *). I öfrigt finnes om denna Laurentii Andreæ öfwersättning det omdöme: „at in til närwarande Seculi bör„jan ingen af alla Occidentaliska versioner, „i granlaga och troget uttolkande öfwerträf„far den samma" **).

Men som ingen ting är fulkomligt i sin början, utan tarfwar fleras granskning och mognaste eftertanka, ju wigtigare ämnet är; så kan ock icke nekas at det samma äfwen gäller om denna öfwersättning, at den har sina brister.

*) Nya Förråd. sid. 131. **) Dersammast. sid. 144.

Wid språket: Joh. 8: 9. har den meningen som finnes i grund-texten: καὶ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐλεγχόμενοι, blifwit utelemnad, ehuru den i wåra senare Bibel-versioner nu mera blifwit införd: och woro i sina samweten öfwertygade; men denna brist har hans version gemensam med *Luth.* tyska af år 1522 och med första swenska Bibel-upplagan af år 1541.

Act. 19: 12. har *Luth.* Schweyßtüchle oder koller. *Laur. Andr.* har: Swettedukar och skåår; men 1541 års edit. Swettedukar och skörte. Detta och hör jemwäl til serskilda läse-arter; men rätteligen torde eller böra stå qwar.

Gal. 5: 16. har D. *Luth.* wandlent im geist, so werdet ir die lüsten des fleyschs nit vollbringen. *Laur. Andr.* sätter: wandrer i andanom och fullkompnen icke kötsens begärelse. Derwid har han icke så noga följt grekiska-texten, hwarföre detta i 1541 års Bibel-edition är rättadt: wandrer i andanom, så fullkompnen j icke kötzens begärelse.

1 Joh. 5: 8. har *Laur. Andreæ* felat, då han sätter: the tree åro it, hwilket i 1541 års Edit. är rättadt: åro til et.

Synteligen påminnes ock emot denna öfwersätning, at hela versar äro uteslutne, såsom

såsom Luc. 17: 36. Upp. B. 21: 26. Men man hade icke den tiden så noggranna uplagor af grekiska original-texten, som man erhållit sedan wetenskaperne blefwo upliſwade i Europa. Den grekiska och latinska criſis, som 100 års tid sträkte sig til alla ålderdomens lemningar, wiste ock sin nytta i Bibliska Philologien. Man undersökte en tid handskrifterna af profane Auctorer ända til minsta bokstaf: at sådant ock skedt med Nya Testamentets böcker witna *Millii*, *Bengels*, *Wetsteins*, *Curcellæi* och *Gerhard van Maeſtrichts* arbeten. Efter sådana omständigheter bör man döma til *Laurentii Andreæ* urſägt; ty det finnes at deße verſar fela i några grekiska handskrifter. Den förre saknas i 9:de Bodleyanska Cod. i Oxford, samt nu i *Uſſerii* Codex, i Dublinska Bibliotheket. Den senare har *Curcellæus* saknat och anteknat ibland elika läse-arter.

Deremot kan man af denna *Laur. Andr.* uplaga hafwa mycken nytta til at förbätra några tryckfel, som influtit i de följande swenska Bibel-uplagor. Såsom Joh. 7: 13. dock talade ingen uppenbarligen om honom, hwilket dock följande editioner wändt til och, ända til des stora Bibel-uplagan 1703 utkom. Uti Luc. 11: 54. hafwa flere editioner wändt ordet weda uti weta. Tit. 3: 13. *Zenam* och *Apollon* them

fordha flitliga af. I senare uplagor läses nästan i stridig mening affordra. Jac. 5: 7. toleliga bidhandes thereefter. I de flesta uplagor läses bidiandes eller bediandes. Upp. B. 3: 10. fresta the som bo på jordene. I följande 1541 års och senare uplagor, intil Konung Carl XII:tes af 1703, har ordet frålsa i stället influtit. Utom de tryckfel, som wid denna uplaga äro anteknade, kunna ock följande ihogkommas: Marc. 6: 34. ther ingen herdan hade, hwilket blifwit bibehållit i alla editioner, förutan dem, som trycktes i Leiden 1635, i Stockholm 1646 och Konung Carl XII:s Kyrko-Bibel. Act. 2: 7. Si äro icke alle thenne som tala Galileeske? I 1646 års Edition äro deße ord först skilde med et comma imellan tala och Galileeske. Men i Konung Carl XII:s uplaga läses tydligare: äro icke alle theße, som tala, Galileeske *)?

V.

Om hela Bibel-öfwersätningen uti Konung Gustaf I:s Regements tid.

När sådan lyklig början war giord med Nya Testamentet, Konung Gustaf I. stadfäst på Swea Konunga-Thron med laglig magt emot det fordna olagliga wåldet, och högst-

*) Diss. de Bibl. Vers. Svec. p. 17, 19.

högstbemälte Konung år 1531 efter sin åstundan fått Mag. *Laurentius Petri*, Nericius, til Arki-Biskop i Upsala, företogs hela Bibelens öfwersåtning med all flit. Denne lärde, för nit om Evangeliska Lärans utbredande och för sina många upbyggeliga skrifter berömde Lärare, anwände mycken tid til den Heliga Skrifts uttolkning på swenska, hwaruti han understöddes af förenämde Cantzler, M. *Laurentius Andreæ* och sin äldre broder, Kyrkoherden i Stockholm Mag. *Olaus Petri*. Werket egde, medelst den Högstas Nåd, så lyklig framgång, at, genom Hans Maj:ts frikostighet, utkom både Gamla och Nya Testamentet på swenska i Upsala år 1541 in folio, ifrån *Georg Richolfs* Tryckeri, swenska församligen til största upbyggelse och förmon. Konungen hade sielf til detta högstnödwändiga werkets understöd anslagit någon del af Kronans tionde, hwilken ännu är känd under namn af Bibel-tryck-tunna *), och sedan det utkommit, behagade Hans Maj:t deraf kringdela exemplar til alla Kyrkor i Riket, som ännu mångastädes äro qwar, fast merendels af ålder och nytjande förnötte: en Kongl wälgerning både emot Lärare och Åhörare.

*) Konung CARL XI:s Påbud om den gamla Tryckeri-tunnan. Dat. Kongsör den 20 Jan. 1682, och Stockholm den 14 Junii 1682.

Denna uttolkning följer i det mästa Doct. *Lutheri* första öfwersätning af hela Bibelen, som utkom år 1534; dock icke öfweralt, ty flere exempel kunna wisas, at deße Uttolkare icke allenast jemfört grund-texterna, utan ock de 70 Uttolkares grekiska version, samt den Chaldaiska. Utom Bibliska texten innehåller denna uplaga *Lutheri* förespråk til Bibelen och de Bibliska böckerna, samt gloſſas marginales, eller förklaringar i bräddarna öfwer swårare ställen. Verſerne äro icke åtskilde genom numer-tal; men i Psaltaren och de öfriga Loffånger, börjas hwar vers med ny rad. Stafningssättet, ja ock sielfwa språket är efter den tidens oupodlade art, obehageligt, urmodigt och widrigt både för ögon och öron.

Ibland bristerna i denna öfwersätning räknas, at några verser äro i Gamla Testamentet utelemnade, såsom Levit. 15: 23. Ps. 118: 11. hwarförutan också några owarsamheter kunna utmärkas i Nya Testamentet. Tit. 1: 7. har Grekiska texten, *Lutheri* första uttolkning på tyska och *Laur. Andreæ* ordet πάροινον: weinsüchtig, wingirug, hwilket i denna edition är aldeles förbigångit; men sedermera är ordet drinkare tilsatt. Ebr. 11: 37. har *Luth.* i 1:sta tyska verſionen versucht: Laur. Andr. frestade emot Grekiska ordet ἐπειράσθησαν men denna uplaga har ge-

genomstungne, hwilket icke swarar emot grundtexten, ehuru det i alla senare uplagor finnes bibehållet.

Wid slutet af de fem Mosis böcker, af de Apocryphiska och af Nya Testamentet, äro en stor myckenhet tryckfel upteknade. Dock finnas ännu flere, såsom Levit. 7: 12. Panno bakade semlo-kakor, hwilket alle, anda til 1703 års präktiga edition bibehållit. Esa. 57: 3. i horkarlas och horos såd. Jer. 31: rad. 10. plantera. Jer. 35: rad. 22. Janadab. Tit. 3: 13. affordra. Uppenb. Bok. 3: 10. frelsa för fresta, hwilket likwäl i senare uplagor är rättadt.

Oaktat deßa brister kan dock denna första Bibel-edition tiena til at rätta fel i de senare, såsom uti Konung Gustaf Adolphs Bibel-Edition, Psalm. 78: 51., hwaresr, så wäl som i flera uplagor står Hans, i stället för Hams, med mera.

Den berömlige Man, som med sit biträde häruti gått Konungen och Fäderneslandet tilhanda, lät dock icke förblifwa endast wid detta Bibel-werk; utan som han öfwer 40 år beklädde Arki-Biskops wärdigheten, fortfor han i den påbegynta omtanka, at skaffa swenska församlingen en bätre och säkrare uttolkning, än den som första gången

kunnat åstadkommas. *Lutheri* öfwersätning af år 1534 blef under följande tid en och annan gång ändrad i senare uplagor: detta efterdöme upmuntrade ock *Laurentius Petri*, at efterhand närmare öfwerse Swenska uttolkningen och förbåtra hwad han ännu fann tarfwa någon rättelse, om icke efter grundtexterna; dock närmare efter Lutheri senare version. De förr tryckte exemplar af Nya Testamentet, blefwo snart upköpte och woro många hus, der denna högstnödiga bok saknades. Således blef Nya Testamentet först å nyo öfwersedt och sedan flere Bibliske böcker, såsom Hiobs bok, Psaltaren, Salomos Ordspråk, Salomos Wishet, Salomos Predikare, Propheten Esaias, Jesu Syrachs Bok, Esters och Judiths, samt i mindre formater uplagde, och många reser derefter omtrykte både inom och utom Riket*).

Den

*) Förteckning å deßa uplagor, hemtad ur D. *Hallmans* Lefwernes beskrifning öfwer Ol. och Laur. Petri, p. 88. ur Cataloguen öfwer den nämde Cronstedtska boksamling i Upsala, ur Schefferi, Svecia Litterat. och flera skrifter i swenska Lärdoms-historien, torde här få med Läsares benägna tilstånd bifogas.

1. Nya Testamentet. En ny uplaga deraf börjades år 1549 af Boktryckaren i Stockholm Amund Laurentsson, in 4:to och lyktades år 1550. År 1605 har åter Nya Testamentet blifwit uplagdt i Stockholm. (Se Nya Förrådet, p. 132.)

Den förenämda uplagan in folio, blef likwäl sedan som förr ansedd och brukad för Kyrko-Bibel uti mer än 70 års tid.

Men

2. Hiobs Bok. Tr. Stokh. 1549 hos Amund Laurentsson 8:vo. Hiobs bok öfwersedd. A. D. 1563. trykt på nytt i Rostock hos Stephan Mölleman, 8:vo. Jemwäl trykt i Stockholm, 1613, 8:vo hos Christ. Reusner: samt i Riga hos Gerhard Schröder, 1632. 8:vo.

3. Davids Psaltare, på nytt öfwersedd och trykt på swenska, samt med en kort summarie för hwar Psalm. Item Mose och några andra Lofsånger af Skriftene. Stockh. trykt hos Amund Laurentsson år 156 . Af Psaltaren finnas utom des många serskilde både äldre och senare uplagor, såsom 1:o Davids Psaltare, trykt i Stockholm 1536, liten 8:vo. 2:o Psaltaren med Spangenbergs förklaing, öfwersatt ifrån tyskan på swenska af Petrus Michaelis (sedan Prost i Linköping), tr. i Rostock 1574 af Jacob Lucius, 8:vo. 3:o Psaltaren med summarier och calendario, utgifwen af Petr. Joh. Gothus, Rostock hos Steph. Mölleman 1597. 8:vo. lär wara omtrykt dersammastädes 1599, 8:vo. 4:o Psaltaren trykt Upsala hos Amund Olofsson, 1604, 8:vo. til trycket befordrad af Prof. i Upsala M. *Jac. Erici Skinnerus*. Denne är af Ärki-Biskf. *Laur. Petri* förbätrad; (*Scheff.* Sv. Lit.) och torde ännu långt flere uplagor wara giorde.

4. Salomos Ordspråk. Stockholm hos Am. Laur. 1549. 8:vo. Salomos Ordspråks-bok, öfwersedd A. D. 1561. Omtrykt på nytt i Rostock hos Stephan Mölleman, tredie reson år 1611. 8:vo. Omtrykt i Stockholm 1613, 8:vo hos Christian

Men den war icke allenast Kyrko-Bibel, utan tillika Hushålls-Bibel, och den enda öf-

Reusner, och i Riga 1632 hos Gerhard Schröder, 8:vo.

5. Salomos Wishet. Stockholm 1549 hos Am. Laur. in 8:vo. Salomos Wishet öfwersedd A. D. 1561. Tredje reson omtrykt i Rostock, hos Stephan Mölleman år 1611, 8:vo. Jemwäl omtrykt i Stockholm hos Christian Reusner 1613, 8:vo, samt i Riga 1632, 8:vo.

6. Salomos Predikare, Stockholm af Amund Laurentsson 1549, 8:vo. Omtrykt Rostock 1611, 8:vo. Omtrykt i Stockh. 1613 och i Riga 1632.

7. Esaias Propheten, på nytt öfwersedd, tryckt Stockholm hos Am. Laur. 8:vo.

8. Jesu Syrachs Bok, then ock Ecclesiasticus kallas, Stockholm hos Am. Laur. 1543. 8:vo. min. Jesu Syrachsons bok på nytt öfwersedd och med flit corrigerad. Stockholm 1603. 8:vo. Omtrykt Stockholm hos Chr. Reusner 1613. Jemwäl i Riga, 8:vo.

9. Esters Bok. Tr. Stockholm hos Amund Laur. 1549. 8:vo. Tryckt på nytt i Rostock år 1606 af Chr. Reusner, (som år 1608 flytte med sit Boktryckeri til Stockholm).

10. Judiths Bok. Stockholm hos Am. Laur. 1549. 8:vo. Öfwersedd 1563. Tryckt Rostock 1611. 8:vo, tillika med Hiobs bok.

Til detta tidehwarf torde ock få föras en mera rar än nyttig öfwersätning ifrån Latinen af 2 Apocryphiska böcker, nemligen: Sigfridi Aroni Forsii: Tredie och Fierde Boken Esdræ, förswenskade, och tryckte i Stockholm hos Ignatius Meurer, 1613, 8:vo. 200 sidor. Framför

öfwersätning, den enda uplaga, som fans i hela Riket at tilgå, följaktteligen, genom tiden och bruket, ju längre ju mer sällsynt och swår at erhålla. I sielfwa werket kan detta synas wara något besynnerligt under Evangeliska Konungars regering; men man måste tillika erinra sig de bullersamma tider, i hwilka Konungarne Eric XIV. och Johan III. regerade. Under den förre oroades Riket af utländskt krig och inhemsk Bröder-owänskap. Under den senare upwäxte, genom de Catholske Presterne eller Jesuiterne, som följde Drotning Catharina Jagellonica, och hwilke til en tid aldeles intogo den fromme Konungens sinne, de Liturgiske stridigheterne. När denna Drotning år 1583 war död, och Konungen åter förmält sig år 1585 med Drotning Gunila (*Bielke*), saktades hans ifwer något för de Catholske; men ännu mer, efter år 1587, wid åtankan af hans i Pohlen frånwarande Son, Konung Sigismund, och det owäsende Liturgien här i Riket åstadkommit. Således ändrade han småningom sit tankesätt i Religions ärender, ända derintil at han fattade för Jesuiterne det största mistroende. Man finner ock, at på hans döds år warit i för-

hwart Capitel äro nätte summarier. Understundom tillåggas parallel-språk och orde-förklaringar. Företalet är hedrande bewis på Forssii lärdom och insigter.

förslag, icke allenast at gagna Fäderneslandet med en ny uplaga af Augsburgiska Bekännelsen, utan ock med en ny Bibel-uplaga, hwarwid *Johannes Thomæ Buréus* skulle wara Corrector *). Men omständigheterne härwid äro til större delen obekante, så at man icke kan med wißhet säga om denna anstalt kommit ifrån Konung JOHAN sielf, eller hans Herr Broder, Hertig CARL af Södermanland, såsom en förberedelse til Upsala Möte som höls följande år.

VI.

Konung CARL IX:s omsorg at förbätra Swenska Bibel-Versionen.

Af den korta tid, på hwilken den förste öfwersätning giordes och framskaffades i liuset, hwarwid allenast få personer, efter så långwarigt och almänt barbari i hela Europa, kunde finnas wuxne et så högst angeläget werk: af den usla beskaffenhet, hwaruti swen-

*) J. *Thun* skrifwer uti Vita *Palmschöldii* om *Joh. Th. Buréus*, p. 48: Ex Academia Upsaliensi anno 1590, jam calens a studiis, a Gl. Mem. JOHANNE Rege evocatus, in Cancellaria librarius constituitur. Inde post biennium correctioni Versionis Bibliorum & Confessionis Augustanæ, quæ tum editioni parabantur, præficitur. Non multo post Notarius Academiæ Upsaliensis designatus &c.

swenska språket genom utlänske Regenter, utlänskt krigsfolk och utlänske handlande hade råkat: samt af brist på goda och tilförlåteliga Original-exemplar eller editioner utaf sielfwa grund-texterna, härrörde utan twifwel de många nya och förbätrade uplagor af Bibliska böcker, som nyß förut äro nämde. Det dröjde ock icke länge förr än man blef warse nyttan och nödwändigheten af en almännare granskning. De Liturgiske bulren, de många derigenom upkomne twistigheter och förföljelser emot wißa personer, särdeles af Läroståndet, samt de Catholskes affigter och oförsynta framfart i Riket, torde hafwa wäkt Presterskapets upmärksamhet på et ämne, som så när rörde den rätta Religionens enda lärogrund och säkra förmur. I lyklig stund och för wigtiga orsaker började Hertig Carl af Södermanland, efter Konung Johan III:s död, at i sit Fädernesland befästa den rena Evangeliska läran, genom Upsala Kyrko-möte, år 1593. I detta almänna möte och jemwäl sedermera uti Presterskapets sammankomster, ytrades åstundan efter förbätrad Bibel-öfwersätning, som närmare skulle instämma med Lutheri senaste, hwilken utomlands war almänt wedertagen i Evangeliska församlingar; men då mishälligheterne många år derefter fortforo imellan Konung Sigismund och Hertig Carl, samt upeldades mer

och

och mer, som det föregafs, endaſt för politiſka orſakers ſkul, men hwarunder likwäl Påfwiſke ſtämplingar altid lågo fördolde, war ej underligt, at denne Prins, under ſå bullerſam tid, icke kunde med eftertryck lägga hand derwid. Omſider når han, efter Konung SIGISMUNDS afſägande från Swenſka Kronan, af Rikſens Ständer, på Riksdagen i Linköping år 1600, ſielf uphöjdes på ſin Faders Thron, ſatte han ſig före, at til ſina underſåtares bäſta alwarligen befrämja swenſka Bibel-tolkningens förbätring, til hwilken ända han wille, at Swenſka Bibelen ſkulle med Grundſpråken noga jemföras och derefter rättas. Genom Bref, gifwit Nyköping d. 18 Mart. 1600, befalte han at några lärde Män ſkulle ſtraxt förfoga ſig til Strengnäs; emedan Bibliotheket der war, „arbetet ſig företaga, och ſå ſnart Moſis Böcker woro öfwerſedde, ſkulle Mäſt. Nils (en „af de Committerade) dermed reſa til Hamburg och dem der trycka, medan de andre „hemma fortſatte arbetet, och ſtyckewis, „hwad färdigt blefwe, til honom öfwerſkicka „ſkulle“. De ſom til detta werk utnämdes, woro M. *Peder Jonæ Helſingus* Biſkop i Strengnäs, ſåſom mägtig i Latin, M. *Matthias Marci Molitæus*, Superintendens i Mariæſtad, mägtig i Ebraiſka, M. *Olaus Martini*, Paſt. och Præp. i Nyköping, ſedermera Arki-Biſkop i Up-

i Upsala, mägtig i grekiska, och M. *Nils* *) mägtig i swenska språket. Konungen fogade tillika den anstalt, at hans Fogde på Gripsholm skulle förese deße män med all nödtorft **).

Arbetet företogs af de tilförordnade, under Biskopens M. *Petri Jonæ* inseende. Til Notarius derwid antogs *Laurentius Raimundius*, då en ung och skickelig Prestman, sedan Comminister i Åker och sist Kyrkoherde i Thuringe i Södermanland. Hela Swenska versionen blef nu å nyo öfwersedd: alla anmärkningar och rättelser i pennan fattade; hwilket werk utgör de så kallade Observationes Strengnenses. Härmed gick wäl icke så fort, som Konungen åstundade, men at dermed likwäl skyndades på alt möjeligt sätt, finnes deraf, at anmärkningarne år 1601 sändes omkring til alla Dom-Capitel, blefwo på Prestmöten föreläsne, beprófwade och med tacknämlighet gillade. Skara Stifts Presterskap, och kan hända flere, begärde på en dylik sammankomst d. 6 Julii år 1601, „at thenne Bibel måtte blifwa tryckt med det första, och

*) Hwilken denna Mäst. *Nils* warit, kan jag ännu icke säga. *Nils Chesnecopherus*, sedermera Hof-Cantzler, kom först hem från sina utländska resor år 1602. (Se Cantzli-Rådet v. *Stiernmans* Hist. om Hof-Cantzlerer.)

**) Bisk. Rhyzelii företal.

hälst inom Riket, samt at M. *Viti Theodori* Summarier måtte på swenska blifwa satte öfwer hwart Capitel *).

Så wida war werket brägt, då Riksdagen började i Stockholm år 1602. Konungen war då redan, för Succeſſionens skul, inweklad i uppenbar fejd med Pohlen, och upmärksam at til krigets utförande erhålla nödigt understöd af Rikſens Ständer; men lemnade likwäl icke företagandet med Bibel-öfwersätningen ur ögnasigte, utan yrkade tillika des werkställighet **). I Riksdags-Beſlutets 17 Moment. blef altså infördt: „är „här så samtyckt och bewiljadt, at wår Swen„ske Bibel skall med det första tryckas, såsom „han nu revideret, öfwerseed och corrigeret „är" ***); hwarwid meningen utan twifwel war, at deße i Strengnäs giorde ändringar skulle intagas i den då tilärnade Bibel-uplagan. Kort derefter anordnade Konungen 4000 Daler Silfwermynt til tryckningen och lät förskrifwa en Boktryckare †); men för åtskilliga mellankommande hinder, i synnerhet de swåra krigen, som syßelsatte Hans Maj:t under hela des öfriga re-

*) Rhyzel. cit. Præfat. §. 6.

**) Se v. Stiernmans Riksdags-Beſlut. T. I. p. 525.

***) Cit. loc. p. 540.

†) v. Dalins S. R. H. T. III. B. 2. p. 533. in not

regering, blef detta Riksens Ständers beslut icke i hans lifstid fulbordadt.

Förenämde Strengnäsiske anmärkningar, af hwilka Adjutanten wid Kongl. Lif-Gardet *Johan Ridderstierna* år 1692 innehade et Original, som ännu förwaras, skrifwit med *Laur. Raimundii* hand, endast för egen undekråttelse, hafwa i alla tider warit, och äro ännu ganska sälsynte; ehuru författade på Kongl. befalning, ärnade til almän nytta och til Rikets Consistorier kringskickade. När Konung Gustaf Adolph år 1615 wille låta fortsätta hwad hans Herr Fader begynt, nemligen en förbåtrad Bibel-uplaga, fans, efter *Ridderstiernas* berättelse, ingen i hela landet, icke en gång i Riksens Archivo, som deraf kunde framwisa någon afskrift, utom den, som *Raimundius* för sig sielf behållit och renskrifwit, under titul: „En Skrift, som klarli„ga, sannfärdeliga och på det nogaste utwisar „alla the ord, som uti wåra Swenske Bibel „antingen åhre uthsatte eller tilsatte eller för„andrade, när hon på nytt öfwersedd blef i „Strengnäs, anno 1600 och 1601, in folio“ *). Observationerne äro berömwärde; men icke altid upsatte efter grund-texterna, utan merendels efter Lutheri senare förändringar,

*) *Joh. Ridderstiernas* Memorial, Stockholm d. 13 Mart. 1692, in Arch. Regni.

hwilke dock understundom skola, enligt hwad lärde Män anmärkt, befunnits mindre lycklige, än hans förra version. De blefwo icke wid följande Bibel-uplaga nytjade, hwartil orsakerne äro obekante, ehuru de sägas warit af mycken wigt. Sedan Konung Gustaf Adolphs Bibel-uplaga utkom, berättas de blifwit ansedde såsom mindre nödige, ej eller kommit i mångas händer; men af det som anföres til deras försvar, hwilke år 1616 och följande öfwersågo swenska Bibel-uttolkningen, utan at betiena sig deraf, skulle man lätteligen kunna falla på den tanka, det några så betydande ändringar deruti blifwit giorde, at följande tiders Theologi, funnit betänkeligt at antaga dem, på det genom owanliga talesätt ingen irring skulle åstadkommas *).

Konung Carl, altid fast i sin föresats, torde wäl hafwa märkt, at hemlige hinder och swårigheter lågo hans upsåt i wägen; men sit berömwärda nit härutinnan lät han icke aldeles kolna; utan så snart hans kröning år 1607 för sig gått, updrog han Bibel-tolkningens förbättring åt några lärda Män i sit Hof. Anledning dertil skal wara gifwen af en och annan, som troddes wara Calvini läroſatser tilgifne, för hwilka Konungen sielf icke war aldeles fri från mis-

*) Se Arki-Biſk. D. Er. Benzelii den äldres företal til 1703 års Bibel-Edition.

mistankar, som ses af hans skriftwäxling med Ärki-Biskopen *Olaus Martini* *). Deße hade för Konungen på det högsta berömt *Johannis Piscatoris* tyska version, såsom den noggrannaste och mäst likstämmig med grundtexten, hwilken den sades uttrycka med ord mot ord **). Samme Reformerte Theologi öfwersätning, trycktes första gången på tyska i Herborn år 1602, 3 band in 4:to; men är ej annat än en version af *Junii* och *Tremellii* latinska, så noga efterföljd, at ock latinismer inkommit i tyska språket; hwarförutan de widfogade anmärkningarne allenast äro för Reformerta läsare †). Konungen wille likwäl försöka, om swenska språket skulle kunna tola en sådan öfwersätning; men när man började lägga hand wid arbetet, har man snarligen blifwit warse, at deraf skulle blifwa et ohyfsadt werk och icke tienligt til någon nytta; hwarföre det ej widare fortsattes *). Imedlertid länder til denne Konungs odödeliga beröm, at hans åhoga och alfwar til at förese sina undersåtare med en god Bibel, eller med Guds Ord rent och oförändradt, icke war mindre, än hans store Herr Faders hade warit **).

*) v. *Dalins* S. R. Hist. T. III. B. 2. p. 500.
**) Diss. de Vers. Bibl. Svec. p. 25.
†) *Le Long* Biblioth. S. *Almand.* Theolog. Bibloth. 2:a Afdel. sid. 123.
*) Diss. de Version. Bibl. Svec. p. 25. 26.
**) Rhyz. cit. Præfat. §. 6.

VII.

Konung Gustaf Adolphs Bibeluplaga.

Lyckligare framgång hade Konung Gustaf Adolphs omsorg och anstalt om Bibelwerket. Så snart denne store Konung ingått frid med Dannemark och fått sit Rike i något lugn, stälde han sina tankar på regementets och församlingens befästande i ro och wälstånd. Ibland andra förfatningar dertil, ansåg han en förbätrad swensk Bibeluplaga ganska angelägen. Til befordran häraf, gåfwo några det förslag, at den härtil nödiga revisionen skulle fördelas til åtskilliga Stift, på det werket desto snarare måtte kunna fortskyndas; men efter Konungen befarade, at deraf skulle förorsakas någon confusion och olikhet wid utarbetandet, pröfwade Hans Majst bätre, at allenast några få skulle antaga sig detsamma. Den 5 Mart. 1615 gaf Hans Majst befalning ifrån Wästerås, til sin Öfwer-Hof-Predikant M. *Johan Rudbeckius*, at öfwerse Bibelen som tryckas skulle, och med flit corrigera alla Propheterna, jemwäl efter de 70 uttolkares grekiska text. Mag. *Elof Eng. Terserus* skulle göra detsamma med Apostoliska Epistlarna och Uppenbarelse-boken; Magister *Eggert* med Job,

Psal-

Psalmerna och Salomos böcker, och M. *Johan Fortelius* med Evangelisterna och Apostla-gerningarna *). Konungens Hof-Predikant M. *Johan. Bothvidi* skulle bitråda *Rudbeckius*; men emedan han sedermera kom at upwakta wid Hofwet under Konungens resor, förordnades Theol. Prof. i Upsala Mag. *Johan Lenæus* i hans ställe til *Rudbeckii* medhielpare. Två dagar derefter, eller den 7 Martii skref Hans Maj:t ifrån Garpeberget til Ärki-Biskopen Doct. *Petrus Kenicius*: „efter Hans „Maj:t wore sinnad således låta uthgå wår „Swenska Biblier, at han aldeles skulle wara den Hebreiske och Grekeska efter ordasättet likformig, och Hans Maj:t ännu icke „sedt den Revision, som i des Herr Faders „tid skedde uti Strengnäs; så anbefaltes Ärki-„Biskopen, at med aldraförsta låta ransaka, „hwar den Biblien war, som tå blef annoteredt och densamma Hans Maj:t tilsända **)." Wid detta tilfälle war det, som *Laurentii Raimundii* Original afskrift blef ur hans gömma framskaffad. Men som man icke höll rådeligt för tidernes då warande beskaffenhet, at förändra något i sielfwa versionen, hindrades det anbefalte öfwerseendet, så at textens åstundade rättelse efter grund-språken icke

*) *Widekindi* Hist. Gust. Adolph. p. 280. *Rhyz.* cit. Præf.

**) Diss. de Vers. B. Svec.

skedde, ej eller blefwo de i Strengnäs upsatte förbättringar efter Lutheri senare version i denna uplaga intagne *). Orsakerne dertil skola finnas uti et bref ifrån då warande Biskopen i Strengnäs, Doct. *Laurentius Paulinus*, skrifwit samma tid til Riks-Cantzleren Gref *Axel Oxenstierna* **). Altså widtogs det beslut, at aftrycka Bibliska texten, sådan som den blifwit i Konung Gustaf I:s Bibel-uplaga utgifwen. Härpå földe år 1616 den 14 Sept. fulmagt för Kongl. Secreterarne *Andreas Ingelb. Buréus* och *Jonas Ingelbrechti Buréus* †), tillika med *Axel Hanſſon*, at låta trycka

*) Cit. Diſſ. p. 27. Biſk. Herr Doct. *J. Serenii* underd. Inlaga til K. Adolph Friedrich 1768.

**) Cit. Diſſ. de Verſ. B. Svec. cit. pag.

†) Deße af Kongl. Maj:t tilförordnade Män ur Kongl. Cantzliet, hafwa af dem, som skrifwit om Sw. Bibel-version blifwit olika anförde. *Videkindi*, och Biskop *Rhyzelius* nämna *Andreas* och *Jonas*. I Diſſ. de Verſ. Bibl. Svio-G. nämnas *Andreas* och *Johannes*. Arki-B. D. *Eric Benzelius* Sen. i föret. til 1703 års Bibel-uplaga, talar om *Jonas* och *Johannes Buréus*. Irringen lär kommit deraf at tre af namnet *Buréus* lefde på samma tid, hwilke alle woro Kongl. Secreterare. *Johannes Thomæ Buréus*, biträdde Hof-Cantzl. D. *Nils Chesnecopherus* 1607 wid inrätningen af Riks-Archivum, och war Archivi Secreterare 1611, sedermera Riks-Antiquarius och Bibliothecarius wid Kongl. Bibliotheket. Han dog 1652. Wid denna Bibel-tryckning har han af egen be-

trycka Bibelen in folio, med biträde af förenämde Herrar *Rudbeckius* och *Lenæus*. Riks-Translatoren M. *Eric Schroderus*, skulle på trycket wara Corrector, lika som han i almänhet förrättade detta göromål wid Kongl. Tryckeriet i Stockholm och hade inseende wid de öfriga. Werket blef nu som förra gången understödt af den så kallade Bibel-tryck-tunnan, hwilken *Schroderus* til detta behof, samt

nägenhet, at få Bibel-werket fritt från tryckfel, efter *Ridderstiernas* berättelse, biträdt de öfrige Correctores: och hafwa jemwäl efter honom anteckningar igenfunnits, som wisa at han gått M. *Rudbeckius* och M. *Olof Elimæus* tilhanda. *Andreas Buréus* och hans broder *Jonas*, blefwo wäl af Konungen förordnade; men det finnes ingenstädes, hwad *Andreas* utom Land-Cartorne derwid förrättat; hwaremot *Jonas* berömmes af Adjut. *Ridderstierna* i hans Memorial. *Andreas Buréus* blef sedermera Riks-Architect, samt Gen. Mathematicus, och dog 1646. *Jonas Buréus*, hade någon tid warit Swensk Minister i Dannemark, blef 1629 Secret. i Riksens Archivo och dog 1655. Til *Rudbeckius* och de öfrige, som hade at göra med werket, skulle desse lemna 200 exemplar i arfwode, sedan Bibelen war färdig tryckt; men sielfwe fingo de allenast hälften. Om de imedlertid behöfde penningar, säges i Konunga-brefwet, så kunde de hos sina wänner låna på ränta, och betala då deras exemplar blefwo försälde. Hwilken den *Axel Hansson* warit, som nämnes tillika i Konungens fulmagt, är mig obekant.

andra nödiga böckers trykning, enligt de höge Stiftarnes förfarning och affigt, förfwarade alt in til fin död, omkring år 1637 *).

Efter det beslut som war widtagit, arbetade de tilförordnade Herrar och Män, at framskaffa denna uplaga så fulständig som möjeligt war. Arki-Biskop. Doct. *Kenicius* giorde början med at upsätta summarier öfwer alla Capitel; men emedan han skulle resa til Norrland, at hålla Kyrko-visitation, kunde han ej hinna med mera án första Mosis bok, hwilket arbete han såsom et prof sände til Kyrkoherden wid Storkyrkan i Stockholm, M. *Olof Elimæus*, och anmodade honom, at adjungera sig några andra af Presterskapet, och så fortfara med de öfriga Bibliska böcker. *Elimæus* giorde wål något til saken, men wille icke aldeles åtaga sig den samma, utan ursägtade sig med sin ålderdom och embets-syslor. Detta giorde ock några andre, och drogo sig undan derifrån, til des Konungen befalte ofwannämde sina Hof-Predikanter M. *Joh. Rudbeckius* och M. *Johan. Both-*

*) Se Kon. Carl XI:tes Förordn. om Tryckeritunnan, d. 20 Jan. 1682. Härmed kan jemföras Kon. Gustaf Adolphs Resolution, för M. *Eric Schrodero*, om Tryckeri-tunnans utgående af alla Annexer i Wester Göthland, näst efter Win-säden. Dat. Svartsiö in Febr. 1630.

Bothvidi, at fortsätta arbetet. Den senare anwände derwid all flit, så länge han war i Stockholm, så at summarierne öfwer de fem Mosis böcker blefwo färdige; men sedan han måste resa med Konungen til Calmar, och Profess. M. *Johan Lenæus* blef i hans ställe förordnad *Rudbeckius* til hielp, förrättade de både hela arbetet til slut. När Ärki-Biskop *Kenicius* hemkom ifrån Norrland och såg hwad deße hade giort til saken, war han dermed ganska förnöjd, och arbetade sielf i Upsala på Registret, som sattes framför samma Bibel-uplaga, hwarmed han hade stort beswär och möda. *Rudbeck* och *Lenæus* fortfor sedan at författa och upsätta förespråk på de böcker, der förr inge woro, marginalier om Capitlens afdelningar, chronologiska anteckningar, parallel-språk och concordantier, samt glossas eller förklaringar öfwer några mörka rum *). Utom des anteknade Lenæus åtskilliga rum, som syntes honom behöfwa någon rättelse, förmodeligen endast i afseende på

*) Hela detta arbete, som innehåller de ofwannämda förespråk, summarier, marginalier, chronologiska annotationer, loca parallela och glossas, har Rudbeckius renskrifwit med egen hand, och wid slutet står, at han ändrat samma werk den 17 Febr. 1618. Det är 137 ark i Manuscript. Adjutanten *Ridderstierna* har samlat de lösa arken som blifwit nytjade på trycket, och låtit häfta dem tilsamman.

på staffåttet, hwilke måstadels blefwo wid aftryckningen i akt tagne *). Man har ock efter *Rudbeckius* funnit chronologiska taflor, eller tideräkningar öfwer den Heliga Skrifts märkeligaste mån och handlingar, indelte i wiße linier och classes annorum, ifrån werldenes begynnelse til Christi födelse **), hwilka han och Lenæus torde warit sinnade at låta inflyta i sielfwa Bibel-werket; men som taflorne icke woro noq utarbetade, så kan hända, at de allenaſt betient sig af dem til minnets understöd, när de uplyste något ställe med chronologiska anteckningar til historiens bätre förstånd och sakernas tydligare sammanhang; hwilket finnes wara skedt framför böckernas begynnelse, ibland marginalia och i summarierna †).

Sedan papper, stilar, kopparstick och träsnidt woro anskaffade, började med aftryckningen i Stockholm hos Olof Olofsson, och

*) I Adjut. *Ridderstiernas* Memorial nämnes detta M:scr under följande titul: „M. *Johannis Lenæi* „Observationes och anteckningar, dels på Latin, „dels på Swenska, öfwer åtskilliga rum, som „honom syntes behöfwa någon correction af „det som efter handen fans uti correcturen, då „Biblen trycktes år 1617 och 1618."

**) Adjutanten *Ridderstierna* har ock egt denna handskrift.

†) *Ridderstiernas* Memorial.

och, då Riksens Ständer år 1617 i Örebro woro församlade, insände *Rudbeckius* och *Lenæus* til samtelige Riksens Presterskap en relation och sändebref på latin, hwaruti de berättade huru det tilgått med öfwersätningens revidérande, och at aftryckningen redan war på Kongl. omkostnad begynd. Häröfwer åstundade de få weta Biskoparnes och Presterskapets omdöme innan de widare fortforo. Emedan nu war stor brist på Biblar i landet, til hinder för både lärare och åhörare, och Konungen wid detta werk behagat anwända så mycken omwårdnad, så stor frikostighet *), kan icke twiflas, at det högwördiga Ståndet med innerlig glädje sporde en så lyklig begynnelse och upmuntrade deße män at dermed fortfara. Arbetet påskyndades ock med all sorgfällighet, så at denna wakra Bibel-uplaga år 1618 af trycket utkom i stor Folio. I tex-

*) Hans Majts frikostighet uphöjes med många loford i *Rudbeckii* Valet-predikan, hållen på Stockholms Slott d. 17 Mart. 1620, då han war blifwen Biskop i Westerås; hwarjemte han tackade Konungen för den ansenliga föräring, med hwilken han blifwit benådad för det arbete han, tillika med några andra, giort på swenska Bibel-werket. Härmed kan jemföras denna Biskops Uttogs-predikan, då Konung GUSTAF ADOLPHS Lik togs ut från Nyköpings Slott och fördes til Stockholm den 15 Junii 1634. Se *Riddarstiernas* Memor.

I texten blef ingen ting förändradt, utom några få stafwelser, som förbåtrades efter den tidens skrif-sätt; men wid tryckningen giordes til werkets prydnad en och annan ändring, som saknades i förra uplagan. Ty 1. blefwo verserne skilde åt, fast icke aldeles efter Hebraiska textens skiljetekn. 2. Tillades et Bibliskt Register, bestående af 19 blad in folio, med 3 columner på hwar sida. 3. Taflor, Land-Cartor och Ritningar, at uplysa Bibliska Geographien och Levitiska Ceremonierna. 4. Bibliska bilder. 5. Summarier wid hwart Capitel. 6. Kortare Summarier uti bråddarna: samt 7. Parallel-språk, likaledes i bråddarne anteknade.

Öfwer denna Edition finnes *Jacob Le Long* i sin Bibliotheca Sacra *) hafwa ur Actis Erudit. Lipsi. anfört: „at den på det högsta „warit rensad från tryckfel, samt tilökt med „hela versar, som tilförene warit utelemnade". Det kan icke nekas, at ytterste flit och noghet blifwit anwänd wid tryckningen; ty utom *Rudbeckius* och *Lenæus*, utom de twå *Burei* och den tredje, som sielfwilligt bitrådde, samt *Axel Hanssön* och *Schroderus*, woro Pastor Primar. i Stockholm M. *Olof Elimæus* och Hof-Pred. M. *Joh. Bothvidi* äfwen behielpelige wid corrigeringen. Sådant oaktat träffas dock

*) Tom. II. p. 231.

dock mer än 100 tryckfel anmärkte wid exemplarens slut *), hwartil flere kunna läggas, såsom Ps. 78: 51. Esa. 65: 16. I senare tider samlades ännu fler, af Probsten i Mora Mag. *Gabr. Holstenius* och af Lectoren i Westerås Mag. *Ol. Rabenius*, redan den tid han studerade wid Academien i Upsala **). De som granskat denna uplaga hafwa ej eller funnit några hela versar deruti tillagde †).

VIII.

Aftryck efter denna Bibel-uplaga.

Ju större bristen warit på swenska Biblar i långlig tid, desto större wälgerning skedde swenska församlingen genom denna wakra och för sin tid prägtiga uplaga. Men emedan inköpet af et så stort och kostbart werk, nödwändigt måste falla swårt för dem som woro af ringare förmögenhet, war nödigt at låta det i mindre formater eftertryckas, om almänheten skulle rätteligen niuta den dermed påsyftade nytta. Man finner wäl icke, at

*) Adjut. *Ridderstierna* berättar at *Rudbeckius* räknat dem til 105. Han har om dessa tryckfel samlat fleras handskrifter och anteckningar.

**) Se nyss åberopade Memorial.

†) Diss. de Versione Bibl. Svec.

at någon swensk Boktryckare ännu wågade, eller kan hända i den penninge-fattiga tiden mågtade åtaga sig et så drygt förlag; men utlänningar, i åldre tider altid upmärksamme at gagna sig af de Swenskas okunnighet eller mindre fördelaktiga hushålls-ställning, försummade icke tilfället. En Bokhandlare i Lübeck war genast färdig, at år 1619 begynna en ny uplaga, til at dermed ockra på Swea inbyggare. Detta försök blef likwäl inom kort tid kunnigt i Swerige, hwarföre Boktryckarne funno sig föranlåtne hos Hans Maj:t Kon. Gustaf Adolph klaga: „at dem „af swenske utlänske och serdeles Lübeckska „Boktryckare skedde stort förfång genom „swenska böcker, och i synnerhet swenska „Biblars upläggande, hwilket ej allenast „skadade dem i så måtto, at de utlänske kun„de gifwa bätre köp, utan skadade ock al„månheten och alla dem som köpa skulle; eme„dan det wore til befarande, at böckerne „falskt tryckte och corrigerade skulle utgå, och „än mer, igenom falskt uplag, falskeligen och „af försåt translationen och meningens rätta „grund depraveras.“ Konungen, öm om sina undersåtares wälfärd och bästa, gaf altså uti et Förbudh uppå de nya i Lübeck uplagde Biblia at föras hit i Riket. Dat. Kuggediup den 27 Julii 1619, swenske Boktryckare Privilegium: „at der de efter den da„gen

„gen kunde beslå någon främmande eller in„ländsk, som de Swenska uti Lübeck uplagde „Biblier hit i Riket förde eller lät införa, då „skulle de hafwa magt sådana Exemplar för„sta gången confiscera låta, hwaraf halfwa „delen skulle tilfalla Kongl. Maj:t och Kro„nan, och hälften dem: den som andra gån„gen beflogs med at öfwerträda eller motwil„ligt handla emot detta Privilegium, hans „Böcker skulle confiscéras så många han hade, „och för förbuds-brott skulle han plikta 20 „Dal. Silf:mt för hwart Exemplar som fanns „hos honom, hwilke böter likaledes til twå„skiftes skulle tilfalla Kongl. Maj:t och Bok„tryckarne.“ Man kan icke säga huruwida detta förbud blef bekant i Lübeck; men den påbegynta eftertryckningen finnes likafult blifwit fortsatt, och är af dem, som giordes efter Kon. Gustaf Adolphs kyrko-Bibel, den första uplaga, som följande förteckning utwisar:

1. Biblia, tryckte i Lübeck på egen bekostnad af Bokhandlaren Samuel Jauchen 1622, in 4:to. Hwad man tilförene förmodat af sådana utomlands giorde uplagor, inträffade til alla delar med denna. De tryckfel, som inkommit i förra, eller hufwud-uplagan blefwo i denna, utan twifwel af oförstånd, ganska noga bibehålne och förökte med

ändeligen många flera. Såsom exempel kunna följande tiena, til at deraf döma om de öfriga. Gen. 6: 21. står: mat som tårer, i stället för: mat som man tårer. Gen. 37: 21. 22. äro utelemnade: ena siål. Och ytterligare sade. 1 Reg. 7: 21. bör utstrykas: kalladhe han satte på höghro sidon. Esa. 43: 20 Stutzer i stället för Strutzer. Hesek. 2: 8. står två gånger: hårdt emot theras ansigte. Hes. 16: 50. är meningen omwänd och å nyo uprepad: tå jag ock bortkastar them. Joh. 14: 17. är utelemnadt: icke gifwer jag eder. Coloß. 1: 22. skulle eder, i stället för: skulle ställa eder. Syr. 29: 31. bör såsom i otid uprepadt utstrykas: och låta them dricka med sig. Jemför Gen. 38: 16. Cap. 40: 2. Psalm. 7: 15. 38: 11. 78: 51. med flera. Papperet i denna edition är desutom eländigt, formatet tiokt och owigt, om ej Biblen afskiljes i två band, texten är fortsatt i en jemn följd utan afbrytning, trycket obehagligt och swårt at läsa. Igenom ofwannämde Kongl. förbud, har denna Bibel-uplaga här i Riket warit och är ännu ganska sälsynt.

2. Psaltaren, två serskilde uplagor. Den förra med Peter Kruses, borgares i Stockholm, egen bekostnad, tr. Stockh. hos Olof Olofsson, 1619, 4:to. Den senare, efter

efter den Bibliska versionen, med summarier samt concordantier i brädden, tryckt i Westerås 1625. 8:vo. Denna edition finnes på pergament i Cronstedtska samlingen i Upsala. Den förra träffas ock i samma bok-samling.

3. År 1633 utkom Bibelen på swenska i Leiden in 8:vo, tryckt på egen bekostnad af Jacobus Marci, Boktryckare derstädes; dock med Kongl. Swenskt Privilegium. Trycket är litet men ganska snygt, likasom papperet och formatet. Titulen är stucken i koppar med en ritning deromkring af åtskilliga Bibliska bilder. Främst står näst titul-bladet det Swenska Riks-wapnet och midt deruti Kongl. Wasa-Familiens wapen, samt derunder de språken: Joh. 1: 8. Esa. 49: 23. Derpå följer tilskrift til Drotn. CHRISTINA, hwilken är på Latin, och berättas deruti, at denna uplaga blifwit företagen på Konung GUSTAF ADOLPHS tilstyrkan samt under hans skydd, och det i mindre format, at den i synnerhet måtte wara beqwäm för dem som tiente i fält. Widare ses Drotningens Förmyndares, eller de regerande Herrarnes wapen, och dernäst et register så öfwer saker som namn. Såsom något nytt kan anmärkas, at hwar vers här begynnes med ny rad. I brädden äro korta summarier öfwer Capitlens innehåll, samt parallel-språk, inne-

slutne imellan två linier, och ofwanföre står på hwarje sida bokens titul, likaledes imellan två linier. Alla Sön- och Högtidsdagars Evangelier och Epistlar, äro i bräddarne utmärkte med en liten stierna. Wid slutet äro bifogade några böner, Athanasii Symbolum och Lutheri mindre Cateches; men alla företal och anmärkningar äro utelemnade. Åtskillige tryckfel hafwa här blifwit bibehålne, som wanhedra denna förtfrigt täcka och prydeliga uplaga, ibland hwilka deße förtiena at utmärkas: Gen. 49: 10. Spikan, läs: Spiran. Num. 6: 37. Spils-offer, läs: Spis-offer. Num. 31: 45. äro deße ord utelemnade: Trettio tusend och femhundrat åsnor. 2. Reg. 18: 34. Juda, läs: Jwa. 1 Chron. 7: 30. är åter utelemnadt: Hans son war Usa, hans son war Simea. Luc. 11: 54. Weeta, läs: Weeda, hwilket fel denna uplaga först å bane bragt, och har det sedermera insmygt sig i flera, såsom den Leidenska af år 1635: de Wankifska af år 1674 och 1688, samt Kejsers af år 1688. Rom. 2: 15. theras samwet, läs: ther theras samwet &c. Märkeligt är ock at i förteckningen på Nya Testamentets skrifter, som finnes å andra sidan af titul-bladet, räknas Epistelen til de Ebreer, Jacobs och Jude Epistlar, samt Uppenbarelse Boken, til Nya Testamentets Apocrypha.

4. Se

4. Sedan denne edition utkommit, betiente samme Boktryckare sig ytterligare af det honom förlänta Privilegium, och utgaf 2 år efter, eller 1635 *) i Lejden, en annan, jemwäl i liten 8:vo. Tryck och stilar äro de samme; men Bönerne och Lutheri Catechismus, som woro i den förra, äro i denna uteslutne. I tilskriften til Drotning CHRISTINA föregifwer Jacob Marci, at Konung GUSTAF ADOLPHS edition är häruti på det nogaste aftryckt, och at werket blifwit med högsta flit corrigeradt; men knapt kan man läsa en half sida, förr án man finner flera, och ibland grofware tryckfel. Mer án 160 hafwa deruti blifwit anmärkte, och om åtskillige utelemnade ställen, fel i numror samt i citationer af parallel-språk läggas dertil; synes denna uplaga förtiena at sättas i jemförelse med Jauchens Lübeckiska.

Några hålla före, at samme Boktryckare beförjt om flera uplagor, särdeles en som skal wara tryckt år 1637; men hwaraf mäst alle exemplaren genom skepsbrott gått förlorade. Detta påstås af *J. Le Long*, af D. *Baumgardten* och flere; men Biskop *Baazius* har i sin tid icke haft någon kunskap derom **).

*) Andre föra denna edition til år 1636.

**) *Le Long* Biblioth. Sac. T. I. p. 418. *Baumgardtens* Nachricht von M. B. 1 band. sid. 1.

5. År 1646 utgaf Henric Kejser i Stockholm Bibelen i stor folio, och tilegnade upplagan åt Drotning CHRISTINA, hwaraf denna edition blifwit kallad Drotning CHRISTINÆ Bibel. Men den är icke inrättad efter någon serskild förbättring, utan texten är lika som uti de föregående, i oafbruten följd utan afsåtningar; men aftryckt med större bokstäfwer och wakrare stilar, samt kopparstick. Paperet är ock mycket bätre än i de Gustavianska uplagorna. Från tryckfel är dock ej eller denna edition befriad; ty utom dem som blifwit anteknade wid slutet, har i Gen. 4: 25. influtit sedt (de gamle skrefwo sett) i stället för satt eller sått, posuit, hwilket fel härifrån inkommit i flera uplagor. 1 Reg. 12: 9. står honom, läs them, o. s. w.

6. Nya Testamentet, tryckt i Lejden år 1648, in 4:to. Finnes i Cronstedtska samlingen.

7. Zacharias Brockenius, Boktryckare i Strengnäs, uplade kort derefter, eller år 1650 den Heliga Skrift på sin egen bekostnad, in 8:vo, genom då warande Biskopens D. *Johannis Matthiæ* befordran, hwilken uplaga han tilegnade Drotning CHRISTINA, Pfaltz-Gref-

Alnanders Theol. Biblioth. Andra Del. sid. 159. Jemför Diss. de Vers. Biblior. Svec. p. 33. och företalet til Konung CARL XII:s Bibel.

Grefwen Hertig Johan Casimir, hans båda söner, Pfaltz-Grefwen, sedan Swea Konung Carl Gustaf, och Pfaltz-Grefwe Hertig Adolph Johan, samt större delen af Grefliga och Friherreliga Ätterna i Riket, jemte Magistraterne i de förnämsta städer. Til formatet liknar denna uplaga dem som utkommit i Lejden; men trycket är icke synnerligen wackert, särdeles i Nya Testamentet. Wid Capitlens åtskiljande är någon förändring giord. Stafningssättet är lika som i de Lejdenska uplagorna, ofta wida skildt från senare tiders bruk, och beswärligt för läsare. Tryckfel, utelemnade eller omsatte ställen äro här nästan så många, som i senare editionen ifrån Lejden. Större delen af dem som läsas wid slutet af Konung Gustaf Adolphs Bibel-edition äro här bibehålne, hwaraf synes, at Brockenius densamma noga efterföljt; men här äro ock hela versar utelåtne *).

8. Fem år derefter, eller år 1655 utgaf Boktryckaren Ignatius Meurer i Stockholm den Heliga Skrift, in folio, hwilken han tilegnade Konung Carl Gustaf, Hans Drotning Hedvig Eleonora och samtelige Deras Excellencer Herrar Rikzens Råd. Då warande Kyrkoherden wid St. Nicolai eller Stor-

*) Cit. Diss. de V. B. S. och Præfat. til 1703 års edition.

kyrkan samt Præses Consistorii Doct. *Eric Emporagrius* har dertil skrifwit et särskildt företal. Paperet är icke af bästa slag: målningar eller figurer finnas der icke; men stilen är ster och ren. I denna uplaga äro åtskillige tryckfel, såsom: Jer. 46: 2. Konungen, läs: Konungens. Jer. 44: 9. hustrus, läs: hustrurs. Jer. 48: 11. ifrån sinom ungom. läs: ifrån sinom ungdom. Jer. 50: 46. wunnen war, läs: wunnen warder, m. fl. På koppar-sticket, som utgör titul-bladet, står årtalet 1666; men wid slutet läses rätta tryckningsåret 1655.

9. Tu år härefter, år 1657, utgaf Henric Kejser en Bibel-edition i Stockholm, in 4:to. Trycket är deruti wackert och paperet ostraffeligt, så at den i det hänseende blifwit räknad ibland de bätre; men af trykfel är deruti et otroligt antal, hwarå deße tiena til bewis: Gen. 4: 25. sedt, läs satt. C. 11: 29. Nahors, läs och Nahors. C. 24: 16. medh, läs: med. v. 19. ösa, läs: och ösa. v. 24. han, läs: hon. Deut. 7: 5. nederdrijfwa, läs: nederrifwa. 1 Sam. 24: 17. tröst, läs: röst. 1 Reg. 8: 57. ware oß, läs: ware med oß. 2 Chron. 36: 4. äro deße ord utestutne: Konung öfwer Juda och Jerusalem och förwände hans nampn Jojachin, men Necho tog. Job. 38: 38. wårt, läs: wått.

wått. Psalm. 71: 2. är uteslutit tina. Ps. 78: 51. Hans, läs: Hams. Es. 23: 9. oförachteliga, läs: förachteliga. v. 12. Zion, läs: Zidon. Rom. 13: 9. tu icke, läs: tu skalt icke. Cap. 14: 10. eller, läs: ty. 2 Cor. 10: 14. förskräckiom, läs: försträckiom. Jac. 5: 7. bidiandes, läs: bidandes. Apoc. 3: 10. frelsa, läs: fresta. Tob. 5: 19. myßtycke, läs: mißtycke. Judith 8: 14. toghlig, läs: tolig. Syr. 16: 16. kan, läs: han. m.m.

10. Psaltaren, tillika med swenska Upsala Psalmboken, samt andra små wanliga handbocker, Stockholm tryckt 1660. Finnes i Cronstedtska boksamlingen i Upsala *).

11. År 1672 **) utgaf åter Henric Keyser en Bibel-uplaga i Stockholm, in 4:to,

*) Här nödgas man erinra, at hädanefter alla editioner af serskilda Bibliska böcker, som utkommit, icke kunna upgifwas; ty innan swenska Psalmboken år 1695 blef fulkomligen stadgad och widtagen, finnes, at Konung Davids Psaltare blifwit fogad nästan wid alla den tidens uplagor af Psalmböcker, Manualer och andeliga Wartukällor. Lika så är med uplagorna af Nya Testamentet. Det har blifwit så ofta omtryckt i senare tider, at utan widlyftig eftersökning eller långwarigt samlande, deröfwer ej kan gifwas nöjaktig förteckning.

**) Åtskillige nämna at denna uplaga utkommit år 1674. Se *Almand.* Theol. Biblioth. 2 Del.

til tryck och papper aldeles lika med den föregående. Den är tilskrefwen Konung Carl XI, Enke-Drotningen Hedvig Eleonora, och de 5 Förmyndarne, eller regerande Herrarne, hwilka allas portraiter i koppar stukne äro främst at se. De som noga läst densamma försäkra, at den är mera correct, än den föregående Kejserska uplagan.

12. År 1674, utgaf Boktryckaren i Stockholm Nicol. Wankif en Bibel-uplaga in 8:vo. I företalet säger han sig noga hafwa följt den första Lejdenska uplagan; hwilket ock är tydeligt af några fel, som båda deßa editioner hafwa gemensamma. Se Psalm. 78: 51. Ps. 91: 11. m. m. Imedlertid har denna uplaga förtient det beröm, at större flit blifwit wid des aftryckning anwänd, än wid någon af de föregående. Paperet är godt: wackert tryck och beqwämligt format göra uplagan begärlig.

13. Det bifall denna uplaga erhöll, uppmuntrade Wankif at år 1684 *) i samma format och med samma stilar gifwa det almänna en ny. Den är wäl aftryckt efter den förra; men förtienar knapt at med densamma jemfö-

p. 160. Diss. de V. Bibl. Svec. p. 38. men i Arki-Biskt. *Eric Benzelii* och Biskt. *Rhyzelii* företal står 1672, och flere städes.

*) Några säga at denna uplaga utkommit år 1688.

föras; ty den är full med otaliga fel, icke nog tydligen aftryckt med rena, utan med nötta stilar, och utom des uplagd på samre papper. Hurudana tryckfel sig insmygt, kan intagas af följande exempel ur några få ställen: Esr. 10: 8. sämgarnas, läs: fångarnas. Neh. 1: 5. ord, läs: bod. Neh. 3: 14. giorde, läs: bygde. v. 29. emot honom, läs: efter honom. v. 31. bråmares, läs: krämares. Ps. 78: 48. hiortar, läs: hiordar. v. 51. Hans, läs: Hams. Psalm. 80: 16. åro utelemnade: och tu tig stadeliga uthwaldt hafwer. v. 19. prisa, läs: åkalla. Ps. 91: 4. mig, läs: tig. Hos. 6: 3. kamma oß, läs: komma oß. Joh. 7: 28. weten, läs: J weten. v. 39. hwilken ther skulle, läs: hwilken the få skulle, &c.

14. Änteligen kommer härtil Henric Keyser den yngres Bibel-edition, som utgafs i Amsterdam, år 1688, in 8:vo. Uti densamma ses portrait öfwer Konung Carl XI:s Gemål Drotning Ulrica Eleonora. Det öfriga deruti förtienar beröm; men til olycka är densamma tryckt med så föga granlagenhet, at den har flera tryckfel, än någon af de föregående.

Häraf synes, at deßa uplagor, som alla i gemen utfästa i titulen, at behålla den wanliga texten oförändrad, likwäl befinnas hafwa

wa flera skiljaktigheter, hwilka sätta Läsare i owißhet *).

Af alla deßa förnyade uplagor, kunde man lätteligen falla på den tanka, at under hela tiden ifrån 1618 til 1688 icke någon förbätring i öfwersätningen warit påtänkt; utan at den Gustavian-Adolphinska Bibel-uplagan blifwit ansedd, såsom något fulkomligt Bibelwerk; men at saken icke så förhåller sig, derom wil man anföra twå märkeliga bewis, fast långt flere torde gifwas. Det förra angår textens rättelse efter grundspråken. *Petrus Arenbeckius*, en snäll och skickelig yngling i Drotning Christinæ tid, lade sig mycken winning om at lära Grekiska och Ebreiska språken, så ock det Arabiska, samt flera Österländska tungomål. Understödd med stipendium af Hennes Maj:t Drotningen, fortsatte han deßa sina studier någon tid wid utländska Universiteter, och när han kom hem, blef han strax förordnad til Græcæ och Linguar. Orient. Lector wid Gymnasium i Strengnäs, hwarest han, efter Biskopens Doct. *Johannis Matthiæ* godtfinnande, begynte utarbeta en ny swensk öfwersätning, närmare lämpad efter grundtexten. Af detta arbete utgaf han et prof af trycket, år 1648 i Strengnäs, tilegnadt Drotning Christina, hwaruti han framwiste

*) Se Arki-Biskt. D. *Eric Benzelii* Företal.

ste åtskilliga rum i swenska öfwersåtningen, som tarfwade rättelse, och hwilka han sökte förbåtra. Deßa ställen woro 37 utur det Gamla och 8 utur Nya Testamentet. Han kallade samma arbete: Specimen conciliationis Linguarum ex nativis earundem proprietatibus, in textus aliquot Sacros, ad veram & convenientem Linguæ Sveticæ versionem diductum & censuræ Literatorum exhibitum, Strengnäs 1648, 4:to. Adjutanten *Ridderstierna* berättar, at han med mycken móda deraf erhållit et exemplar, emedan de måst blifwit ur wägen stukne: han säger ock at i förra seculo icke många funnos, jemwäl ibland Preste-ståndet, som hört nämnas om detta arbete, mindre egt detsamma. *Arenbeckius* blef år 1656 Kyrkoherde wid St. Catharinæ kyrka i Stockholm och dog år 1673. Han skal hafwa utarbetat et stort werk til öfwersåtningens förbåtring; men det lår wara i glömskans mörker ewärdeligen gömt *).

Det senare bewiset angår de redan utgifna uplagors förbåtring i anseende til noggranhet i trycket. Den lärde och arbetsamme Prosten i Mora, Mag. *Gabriel Holstenius* före-

*) Adjut. *Joh. Ridderstierna*, som i förra århundradet så mycket forskade efter dylika skrifter, kunde då aldrig få se detsamma. Hwad hopp skulle man nu kunna göra sig derom?

retog sig at rätta Bibel-registret til Konung Gustaf Adolphs Bibel-uplaga, och ställa det i bätre ordning. När *Ridderstierna* fick kunskap derom år 1687, sände han honom et obundit exemplar af samma register at interfoliera och tilöka. Man wet dock icke hwad nytta dermed sedan blifwit giord. Utom des anteknade Prosten *Holstenius* alla de tryckfel, som funnos i fyra af ofwannämde Bibel-editioner, nemligen af år 1618 in folio, 1646, fol. 1657, 4:to och 1672, 4:to, hwilka anteckningar han år 1687 den 12 Sept. öfwersände til Adjutanten *Ridderstierna*. När nu denne förnam, at den yngre Henric Kejser wid samma tid ärnade göra en ny Bibel-uplaga, som ock utkom året efter, gick han til honom, förmante honom at skaffa sig goda och pålitelige Correctores och lemnade honom del af *Holstenii* rättelser; men utgången wiste, at Kejser mer hade egen nytta och medels besparing til afsigt, án at göra kostnad på skickelige män, som med noggranhet kunde rätta hans uplaga *).

IX.

*) Se Riddarstiernas Memorial.

IX.

Konung Carl XI:tes omsorg för Swenska Bibel-versionen.

Daktat alla de Rikswårdande ärender, hwarmed Kon. Carl XI:te war öfwerhopad, at sätta Fäderneslandet i säkerhet, wälstånd och sielfständighet, stråkte dock Hans Maj:t jemwäl sin omtanka til swenska Bibel-werkets öfwerseende. Omsinte Lärare hade ännu i hans tid icke återwänt at ångra, det den af Kon. Gustaf Adolph påsyftade och anbefalte förbätring, hwarken blifwit widtagen eller fulkomnad. Således blef saken å nyo upliftwad, fast med större wälmening än framgång. Redan år 1675, då Konungen kröntes, hade et förslag derom blifwit af Högwördige Preste-ståndet uppgifwit och af Hans Kongl. Maj:t gillat; men kriget som omedelbarligen följde derpå och sedermera andre hinder giorde at werkställigheten ännu på någon tid måste saknas. Imedlertid företog sig Biskopen i Åbo Doct. *Johan Gezelius* den äldre et sådant arbete; men emedan han icke såg sig, utan Höga Öfwerhetens samtycke och synnerliga beskydd kunna fulborda detsamma, begärte han år 1680 Kongl. Maj:ts Nådiga tilstånd at få efter grund-texten rätta den swenska öfwer-

wersåtningen, och at Hans Maj:t wille i nåder befalla några Theologi til at rådslå med honom, huru denna förbåtring bäst skulle kunna ske. Detta är början til det stora Gezelianska Bibel-werket, hwarom mera skal framdeles nämnas. Konungen war härmed högeligen förnöjd; men emedan han såg, at et werk af så widsträkt inrätning skulle fordra ganska lång tid, och mycken brist på Biblar kort derefter förspordes i Riket, sårdeles i Skåne, Halland och Blekingen; fattade Hans Maj:t år 1685 det beslut, at en Bibel-uplaga då strax skulle tryckas hos Henric Kejser. I et bref från Stockholm den 6 April 1685, til Arki-Biskopen Doct. *Olaus Swebilius* och Superintendenten M. *Haq. Spegel*, föreskref Hans Maj:t huru de wid denna förnyade uplaga skulle förhålla sig, nemligen: at alla tryckfel borde rättas och ord som ej woro rätt swenske: korta och små förklaringar tilläggas öfwer de mörkaste rum, til at rätteligen förstå den Hel. Andes mening, och uplagan inrättas med tienliga register, samt uttydningar öfwer obekanta ord. För tidens korthet skul föreslog Arki-Biskopen, i underdånigt swar af den 28 April, Superintendenten *Spegel*, til at derwid föra inseende: et förslag, hwarmed Hans Maj:t i nåder förklarade sig ganska nöjd; dock med tillägning, at *Spegels* arbete skulle först sändas til Arki-Biskopen

skopen och Theologiska Faculteten i Upsala, at inkomma med sina påminnelser, innan det trycktes *). Igenom denna omwäg torde händt, at inge tilärnade rättelser blefwo i akt tagne uti förenämda Amsterdamska uplaga, som Keyser utfärdade år 1688. Härmed stannade ock saken til år 1691, då Arki-Biskop Svebilius i bref til Kongl. Majt af den 15 Junii, berättade, at han genomsett de så kallade Strengnäs-anmärkningarna, samt jemfört dem både med Lutheri sista öfwersätning och sielfwa grund-texten; men funnit mycken olikhet. Professor *Israël Kolmodin* hade imedlertid upsökt alla tryckfel och olika läsearter i swenska Biblarna. Konungen, som häraf såg någon början wara giord til den påtänkta editionen, updrog Arki-Biskopen öfwer-inseendet wid tryckningen, at den måtte rätteligen och noga werkställas; men för ålder skul nödgades Arki-Biskopen den 7 Julii undanbedja sig detta höga förtroende. Konungen war då stadd i Upsala och utsåg genast Biskopen i Strengnäs Doct. *Eric Benzelius* den äldre at i hans ställe föra inseendet, samt Professoren *Israël Kolmodin*, Kyrkoherden i Wingåker Mag. *Jesper Svedberg* och Assessoren i då warande Kongl. Antiquitets Collegio *Magnus Rönnow* at utföra werket. Den 8

*) Kongl. Majts Skrifwelse til Arki-Biss. den 7 Maji 1685.

Julii 1691, utfärdade Konungen följande Resolution, hwilken ock skulle tiena til Instruction för dem som borde öfwerse Bibel-versionen, och hafwa tilsyn wid tryckningen: „Som Kongl. Maj:ts wilja wore, at wår Swenska Bibel med det förderligaste uti godt läseligt tryck måtte utgå, samt correct ifrån åtskillige befintelige fel rättad, deslikes wid omtryckningen blifwa förbätrad; altså pröfwade Kongl. Maj:t deßa stycker derwid böra i akt tagas: 1. Emedan uti 1602 års Riksdags beslut funnes wara af samtelige Riksens Ständer samtykt och bewiljadt, at wår Swenska Bibel skulle då med det första tryckas efter den emendation och de observationer, som af wiße dertil förordnade Höglärde Män woro giorde och gillade; ty syntes nödigt, at de samma nu skulle genomses och jemföras med Lutheri senaste version samt Original-texten, och Bibel-versionen derefter rättas. 2. Skulle härwid något mera förekomma, som pröfwades högnödigt, at efter grund-språket uti Texten införa och ändra; så borde sådant communiceras med Archi-Episcopo och Facultate Theologica i Upsala och deras betänkande deröfwer inhemtas. 3. Funnes något utelåtit ifrån Original-texten, det måste införas: och hwad infört wore, och der intet finnes, måste uttagas. 4. Alla tryckefel rättas, Capitlen och verserne med

sina

sina distinctioner och puncter tydeligen utsättas. 5. Swenske ord som icke woro wäl gifne eller illa lydde, borde förbytas i dem som woro tienligare. 6. Aldenstund Professor *Kolmodin* med stor och berömlig flit utdragit variantes lectiones af alla Swenska Bibelens Editioner, wore wäl at hafwa dem til hands; hwaraf wid jemförandet den lectio blefwe ståndandes, som komme öfwerens med Lutheri senare version af grund-språket. 7. Til detta werkets utförande tilsattes och auctoriserades af Kongl. Maj:t tre lärde, arbetsamme och i det Tyska och de Originaliske språken wäl erfarne personer, neml. Professor *Kolmodin*, Pastor i Wingåker Mag. *Jesper Svedberg* och *Magnus Rönnow*, hwilke med största åhoga och idkesamhet och böner til Gud skulle sig detta företaga under Biskopen i Strengnäs Doct. *Eric Benzelii* direction och inseende. Biskopen skulle kungöra dem denna Kongl. Maj:ts nådiga Förordning, samt tiden och rummet, hwarest de måtte sammankomma. 8. Ofwanbemälte personer, som detta arbete sig påtogo, wille Kongl. Maj:t i nåder taga i des nådiga hägn och förswar emot alla illwiljande och dem som på hwarjehanda sätt detta helsosama werket skulle sig understå at förhindra och tadla *).“

F 2 Arbe-

*) Instructionen läses tr. i Swenska Mercur. 1759. 4:de Del. sid. 3. följ.

Arbetet företogs och bragtes til slut innan 1692 års utgång. De tilförordnade Reviſorerne insände til Kongl. Maj:t sina anmärkningar; men som de deruti föreslagit några ändringar efter grund-språket, behagade Hans Kongl. Maj:t, enligt 2:dra momentet i des egen höga Resolution, wid början af år 1693, öfwerlemna hela werket til Arki-Biſkopen och Theologiſka Faculteten i Upſala; emedan deruti war åtſkilligt som Hans Maj:t fann godt at låta ankomma på deras närmare ompröswande. Wid samma tilfälle befalte Hans Maj:t dem, at „med „aldraförſta taga sig bemälte werk före, och „ju förr ju häldre söka at genomse detsamma, „hwilket då så mycket bätre och beqwämli„gare kunde låta sig göra, som Superinten„denten *Kolmodin* och Profeſſor *Svedberg*, hwil„ke förr också ſutit wid werket, då woro för„handen: enkannerligen ſkulle de öfwerwäga „de rummen, som Reviſorerne ſielfwe hade „lemnat til flere wederbörandes ompröswan„de: sammaledes ock de ſtällen, hwareſt de „icke kunnat biſalla Strengnenſium obſervatio„nes; hwaribland, om något ſkulle wara af „den swårhet, at de åſtundade fleras omdö„me och samtycke, så kunde det utmärkas och „communiceras med Biſkoparna, hwilke i „Februarii månad ſkulle i Upſala sammankom„ma. Skulle ock än widare något under „detta

„detta werkets öfwerseende förekomma, som „kunde prófwas nödigt at öfwerwägas, så „kunde det ock på denna gången ske och i akt„tagas, på det detta Gudeliga werket måtte „kunna utan drögsmål til önskeligt slut föras „och befrämjas. I öfrigt hade de at ställa „sig de reglor til rättelse, som för Revisorerne „woro upsatte *)." Biskoparne sammankommo wid Jubelfästen, som Hans Maj:t behagade med så mycken högtidelighet fira i Upsala wid slutet af Februarii och början af Martii månad, och lemnades dem utan twifwel Bibel-arbetet til at genomse; men sedermera gick dermed icke så fort, utan för mellankommande hinder, hade man mot slutet af April månad endast hunnit öfwerse de fem Mosis böcker **). Konungens bemödande saktade sig dock icke af några swårigheter. En Riksdag beramades i Stockholm i November månads början, då ock Drotning Ulricæ Eleonoræ begrafning skedde. Denna lägenhet nytjade Hans Maj:t och gaf den 8 Novemb. 1693 befalning til Arki-Biskopen, at nu „då alle Biskopar och Superintendenter „woro tilhopa komne på Riksdagen, företa„ga så wäl Bibel-arbetets som Psalmbokens

*) Brefwet som är af d. 3 Jan. 1693 läses tryckt i Sw. Mercur. 1759. loc. cit.

**) Kongl. Maj:ts Bref til Arki-Biskop Svebilius, dat. Stockholm d. 26 April 1693.

„öfwerseende och bringa dem til riktighet, på „det så wäl det ena som det andra derefter „utan längre tids förlopp måtte kunna af „trycket utgå *).“ Emedan Hans Maj:t i detta bref gifwit befalning tillika om swenska Psalm-bok- och Bibel-werket, giordes begynnelse med det förra, hwilket ock war så mycket nödigare, som icke någon almänneligen gillad Psalmbok förut blifwit i hela Riket antagen. Detta arbete uptog tiden alt til 1695 års slut, då det bragtes til den beskaffenhet, som det ännu eger. När det war til ända fördt, lät hans Maj:t den 9 Dec. 1695 utfärda Circulaire-bref til alla Biskopar i Riket, at åter, efter en wiß föreskrifwen methode företaga Bibel-werket, hwilket då i synnerhet lär warit dem anförtrodt, at derwid lägga sista hand. Ännu utdrogs likwäl tiden öfwer et helt år; ty den 17 Octob. 1696 fann Konungen sig föranlåten å nyo anbefalla Biskoparne *Carlsson* i Westerås, *Viræus* i Wexiö, *Steuchius* i Lund, *Carlberg* i Götheborg och Profess. Dock. *Julius Micrander* at skynda med Bibel-Revisionen. Af deßa många befalningar, synes med hwad utmärkt nit den Glorwyrdige Konungen arbetade, at nå det syftemål, dit hans berömlige Företrädare wäl sökt, men icke kunnat fulkomligen hinna, nemligen at få en til alla delar

*) Se Swenska Mercur. 1759. cit. loc.

delar förbätrad och efter grund-språken inrättad swensk öfwersätning. Til detta behof hade Hans Maj:t låtit införskaffa et nytt Tryck; men under de många hinder, som mötte Bibel-tryckningen, blef det nytjat til andra Kyrko-böcker. Hans Maj:t skal jemwäl hafwa åter anslagit Bibel-tryck-tunnan *) til kostnadernas bestridande. Men

*) Se Herr Biskop D. *J. Serenii* inlaga til Hans Maj:t Kon. ADOLPH FRIEDRICH år 1768, in Nov. Bibel-tryck-tunnan eller Tryckeri-tunnan, har bestått af en tunna ren och strid säd ifrån hwart Kyrko-herberge i Riket, hwilke efter Pastoraternes antal, Annexer oberäknade, bordt utgöra mer än 1300 tunnor spannemål; men skal efter några berättelser allenast stigit til wid paß 982 tunnor öfwer hela Riket. Detta tunnetal har Kon. Gustaf I. år 1540 anslagit til Bibel-tryckningen. I Kon. JOHAN III:s och CARL IX:s tid förlades deraf stora werk, såsom Hand-boken, Lands-Lagen, m. m. I Kon. GUSTAF ADOLPHS tid, den store Kyrko-Bibelen, Stads-Lagen, flere merendels Historiske werk, och sedan alla Translatoris Regii *Erici Schroderi* öfwersätningar. En del af Presterskapet begynte redan i Högbemälte Konungs tid, bestrida denna Tunnas utgående ur Kyrko-herbergen. I synnerhet skedde det af Clerkeriet i Westergöthland, så at de, Kongl. Maj:t owitterligen, skaffade sig skonemål och frihet at behålla sine tildelte Annexer för Tryckeri-tunnan otaxerade. Härefwer klagade *Schroderus* hos Konungen, samt at då andre afkortningar utto-

den Store Konungen fick icke öfwerlefwa fulgos ur Kyrko-herbergen, lemnades Tryckeritunnan aldrasist. Som nu Konungen ålagt *Schroderus*, genom meddeld Instruction, at uti öfwersåtning årligen præstera 400 ark, och såg honom komma i mistning och skada både til Tryckeriets befordran och nödigt uppehälle; befalte Hons Maj:t i Februarii månad år 1630 genom Resolution, at den del, som honom dit in til war afhånd och Clerkeriet i Westergöthland tildeld, skulle återkallas och honom igen restitueras: såsom ock, at han måtte sin anordning näst efter Kyrkones win-säd utur Kyrkoherbergen uttaga och den sig til bästa förytra. Under Drotning CHRISTINÆ minderårighet, bestridde åter några af Presterskapet denna tunna; men fingo i förstone afslag „såsom uti en obillig sak, den de fast hälldre borde främja och föröka, än för sin egen nytta söka at hindra och afskaffa:“ dock at wilfara dem i något, som skäligare syntes, afskaffade Regeringen år 1633, Tukthus-tunnan och Inspectors-tunnan, som före den tiden utgingo; men Tryckeri-tunnan skulle sedan som förr erläggas. Härmed woro de likwäl icke nöjde, utan anfägtade åter år 1635 Tryckeri-tunnan, och år 1637, sedan Translatoren *Schroderus* war död, och ingen samma tunna förswarade eller uphar, förmådde de änteligen, at den, tillika med Inspectors- och Tukthus-tunnan skulle uphöra, emot den 40 de delen til Wadstena Krigsmanshus och Barnhuset i Stockholm, som några år tilförene begynt utgå, hwilket ock år 1640 blef infördt i en öpen Resolution för Presterskapet. Sedan Kon. CARL XI:te war kommen på Thronen och

fulbordan af det werk, som han så sorgfälligt förmärkte på hwad god grund och i hwad lofligt upsåt denna Tryckeri-tunna blifwit af Sweriges fordna Konungar bewiljad, at ewärdeligen utgå: hwad märkelig frugt och effect af härliga, nyttiga och kostseligo böckers tryckande den med sig fört: at bemälte tunna war gifwen, medan ännu alla Kyrko-herbergen hörde Kronan til och långt förut blifwit ibland de förSta och nödigaste afkortningar införd; samt at andre afkortningar woro uphäfne, som nogsamt kunde upfylla den fyrationde delen, utom Tryckeri-tunnans afskaffande; anslog Hans Maj:t år 1674 af denna fond årligen 6000 Dal. Silfwmt til tryckning af de böcker, som Collegium Antiquitatis utarbetade. Häröfwer inkommo genast klagomål af en del Presterskap och Skole-betiente, för den afgång och saknad de igenom samma tunna hade på de Kyrkoherbergen, som de uti afslöningar åtnjöto; serdeles som de höllo före, at bemälte tunna wore förwandlad uti den fyrationde delen, som utgick öfwer hela Riket, dels til Krigsmanshuset i Wadstena, dels til Barnhuset i Stockholm. För deßa klagomål och beswär, lät Hans K:gl. Maj:t, så wäl år 1675, som år 1679, hämma samma tunnas afgift, til des widare undersökning derom skedd wore. Men då denne ransakning war giord, gaf Hans Maj:t år 1681, genom twå serskilda förordningar, af den 19 April och 30 Maji Riks-Skattmästaren *Sten Bielke* befalning, at Tryckeri-tunnan skulle utgå näst efter winsäden, hwarpå året efter, d. 20 Jan. 1682, följde „Kongl. Maj:ts Påbud „och Förordning om den gamla Tryckeri-tun-

ligt beſrämjat och påſkyndat, utan aſſomna-
de
„nan, huru den årligen ſkal utgå af alla Kyrko-
„herbergen och Socknar i Riket, til Collegii
„Antiquitatum underhåll och nyttiga Böckers
„tryckning.“ Dock hwareſt ſå ſmå Soknar
och Kyrko-herbergen woro, och ſå litet inkom,
at det icke wål förſlog til wanliga affortningar
uti win- och bygnings-ſäd, ſamt wederlagen;
der ſkulle twå ſmå kyrkor bliſwa om en tunna,
men briſten igen upfyllas af de ſtörre kyrko-her-
bergen. Tillika ſtadgades, at ingen, eho han
wore, mätte ſig häremot betiena af förriga Re-
ſolutioner, til at hindra eller kullkaſta denna
Förordning. Häremot inkom likwål underdå-
nig anſökning af Arki-Biſkopen D. *Ol. Svebilius*
(ſom ännu icke flyttat til Upſala) och Con-
ſiſtorium i Linköping, hwaruti åter yrkades, at
Tryckeri-tunnan wore uphäfwen emot Krigs-
mans- och Barnhuſets fyrationde tunna, ſamt
anhölls, at Förordningens werkſtälligbet måtte
upſkiutas til näſta Riksdag. Konungen lät i
anledning häraf ofwan-högbemälte Förordning
hwila, och anbefalte Kongl. Kammar-Collegium
nogare underſöka, hwad ſkäl den ena eller an-
dra, kunde hafwa med eller emot. Men ſedan
ſakens ſammanhang war rätteligen utletat, och
Hans Maj:t icke fan nödigt at til Riksdag
upſkiuta och då låta komma i deliberation det
ſom nu war klart och utom all twifwel; „hälſt
„denne Tunna hwarken war någon Riksdags-
„bewilning, ej eller någon hela Ståndets för-
„mon och rättighet; utan en pur Kronans in-
„komſt och förna Konungars fria gåfwa, förr
„än Kyrko herbergen bortförlänтes, hwaröfwer
„Kongl. Maj:t kunde, ſå utom ſom wid Riks-

de til Rikets största sorg och saknad, den 5 April år 1697.

X. Ko-

„dagar efter nådigt behag, utan til at fråga „någon derom til råds, disponera och förord-„na;“ utgaf Hans Maj:t den 14 Junii 1682 en Förklaring öfwer samma beswär, och fastställde hwad som tilförene år 1674 och den 20 Januarii 1682, om Tryckeri-tunnan war stadgadt. På 1690 talet skedde någon förändring med ordningen, huru denna tunna skulle af Kyrko-herbergen utgå. Den hade tilförene bordt utlefwereras näst efter win- och bygnings-säden; men genom bref til Kongl. Kammar-Collegium den 28 Maji 1695, stadgades, at först Win- och bygnings-säden, dernäst Dom-Kyrko-tunnan, derefter Barnhusets 4:de tunna och så Tryckeri tunnan skulle uttagas. Med sielfwa anordningen giordes ock under samma tidehwarf den förfatning, at 800 tunnor blefwo til Kronan indragne och Garnisonerne anslagne til bröd, hwartil de än i dag anwändas. Allenast 92 tunnor ifrån Gotthland blefwo anordnade til Skole-Staten i Stockholm, hwilken dem ännu innehafwer med årligt betalning af 3 Dal. Silfwermt tunnan, enligt Kongl. Resolutionen af år 1720. (Se Kon. GUSTAF ADOLPHS Resolut. för *Schroderus*, den 5 Febr. 1630 Kon. CARL XI:tes Bref och Förordningar d. 19 April och 30 Maji 1681, samt d. 20 Januarii och 14 Junii 1682. Jemwäl en skrift kallad: Anmärkningar wid Herr Hof-*Intend. P. Thams Memorial.* tr. Stockh. i Kongl. Tr. 1771. 4:to.

X.

Konung Carl XII:tes Bibel-uplaga.

Omsorgen för Bibel-werket tilföll nu Konung Carl XII:te, hwilken likasom hans Herr Fader sökte befrämja det til fulbordan. När Hans Maj:t af Rikets Ständer war förklarad myndig och Regerande Konung, hwilket skedde wid Riksdagens första början år 1697, utfärdade han den 30 Novemb. 1697, bref til samtelige Biskopar och Superintendenter, at skynda med Bibeltryckningen; hwarå Ärki-Biskopen Doct. *Svebilius* den 20 April 1698 inkom med underdånigt swar, at altsammans snart wore färdigt. Det noggranna öfwerseende, som Konung Carl XI:te befalt, blef icke nu mer fulföljt efter Högstbemälte Konungs affigt; utan Konung Carl XII:te utsåg wisa personer, som skulle taga Bibel-werket å nyo under händer och efter görligheten inrätta det i anledning af et utfärdat Kongligt Conſtitutorium: men swenska textens nogare jemförande med grundspråken skulle besparas til något annat arbete, som efter tidernas omständigheter kunde anbefallas, eller kort sagt, upskiutas til annan lägligare tid *). Efter så mångårig anwänd flit

*) Ärki-Biſk. D. *Er. Benzelii* den äldres företal. Biſk. Hr. Doct. *Serenii* Inlaga 1768, och Lector Alnanders Theol. Bibliothek. II. del. ſid. 161.

flit och möda på swenska versionens öfwerseende, tyckes således nästan altsammans stannat derwid, at snart få Bibelen omtryckt. Förslagen woro i början, at den skulle tryckas in 4:to; men sedermera befalte Konungen at werket skulle utgå in folio; dock likwäl med den tillägning, at efter Foliant-uplagan borde göras aftryck i mindre formater. Werket lemnades under Boktryckaren Henric Keysers händer, hwilken under wisa wilkor åtog sig at utfärda det af trycket, och kom denna så kallade Stora *Carolin*ska Kyrko-Bibel år 1703 ifrån preßen, i stor Folio, långt wackrare, mycket prägtigare och tryckt med större granlagenhet, án någonsin tilförene. Den är jemförd med förriga swenska Bibel-editioner, summarier och mariginalier å nyo öfwersedde, concordantier och anmärkningar förökte, och nya register inrättade, jemte Bibliſk tide-räkning, samt taflor öfwer mått, wigt och mynt, m. m. Främſt är et företal af Arki-Biſkopen Doct. *Eric Benzelius* den äldre, som innehåller berättelſe om swenska Bibel-öfwersätningar, och om de förbätringar som wid denna uplaga blifwit giorde.

Det billiga hopp man fattat at här omsider få en förbätrad och efter grundſpråken jemkad öfwersätning, war dock ännu icke uppfyldt, utan werket i hufwudsaken lemnadt halft

halfgiordt *). I sielfwa texten woro allenast några få rum, der ändring syntes mäst af nöden, rättade: någon vers eller mening, som i de flesta exemplar warit förbigången, blef intagen: några ord uteslutne, som utom texten influtit; samt små förändringar, som med Presterskapets almänna samtycke inkommit i de då nyligen trykte Kyrko-böcker och Manualer bibehålne: men det öfriga lemnades i sit gamla skick. Ibland de ändrade ställen räknas: Esdr. 10: 18. Neh. 1: 4. Cap. 3: 11. Esa. 23: 12. Luc. 19: 40. Cap. 23: 44. Joh. 8: 9. Act. 13: 29. 2 Pet. 3: 16. 1 Thim. 3: 16. Så wäl deraf, som af flera förbätringar synes at denna uplaga ostridigt eger företräde för alla de föregående. Några tryckfel hafwa deruti influtit; men äro wid slutet anteknade. Skulle utom des flere finnas; så måste de wara ganska få och mindre betydlige; så at meningen deraf icke ändras. Men, säges härom af en god kännare och wälmenande swensk Theolog: „man fick en uplaga, „hwars förträffeliga utwärtes förmoner, jemte många inwertes, icke kunde komma en at „förgåta, at man saknade deruti en af de an„gelägnaste egenskaperna för den inwertes „godheten **)".

XII.

*) Se Lect. Alnanders Theolog. Biblioth. II del. sid. 161.

**) Ibid.

XI.

Aftryck efter Konung Carl XII:s Kyrko-Bibel.

1. År 1709 giordes i Stockholm af Henric Kejser den första uplaga efter nyßnämde förbätrade edition, in 4:to *). Paperet är sådant, som gemenligen finnes, dock tämeligen godt. Tryck och kopparstick göra denna uplaga heder; men af tryckfel har utgifwaren sielf anmärkt öfwer 150, dem han lemnat til Läsares beswär at rätta.

2. 1711, skedde andra aftrycket i Stockholm och Upsala, af Kongl. Maj:ts och Academiens Boktryckare Joh. Henric Werner, in 8:vo **). Främst står Arki-Biskop, Doct. *Eric Benzelii* ofwannämda företal. Trycket är ganska rent; men formatet något för tiokt til et enda band. Uplagan är prydd med fem kopparstick, som likwäl merendels torde finnas rätt illa afdragne. Wid denna uplaga är anmärkt såsom nytt, at parallel-språken blifwit satte under texten wid hwar vers; men at deruti också några mistag förefallit, skulle lät-

*) Biskop *Rhyzelius* i sit företal sätter år 1707.

**) I Diss. de Vers. Biblior. Sveo-Goth. och i Biskop Rhyzelii företal, står at den utkommit år 1714.

lätteligen kunna wisas. Det påstås, at denna uplaga blifwit ganska correct aftrykt *); men wederspelet märkes wid slutet, der en lista finnes på 94 ställen, som behöfwa rättelse.

3. 1715 utkom den tredie uplagan, som eljest war ärnad at blifwa den första, efter Carolinska Biblen. Den började af Bokföraren i Stockholm Georg Gottlieb Burchardi år 1706, men blef icke fulbordad i hans tid, utan af Boktryckaren Julius Georg Matthiæ år 1715. Den finnes både in 4:to och i reg. 8:vo. Wakrare uplaga lär knapt kunna åstundas, hwarken i anseende til tryck eller papper. Arki-Biſk. D. *Eric Benzelii* företal om swenska Bibel-öfwersätningar är här bibehållit och omtryckt. Capitlen äro utmärkte med Romerska ziffror. Uti de exemplar, som äro aftrykte på större paper, och således i quart-format, är på hwar sida en bigerning med löfwerk rundt omkring, skuren i träd. Midt uti stockarna, som stå på längden, föreställes uti små ovale cartoucher, koppar-ormen, kåril och prydnader hörande til Judarnas ceremonialiska Gudstienſt, Evangelisternas insignia, med mera. I Octav-exemplaren är alt detta utelemnadt. Utom Konung Carl XII:s portrait, finnas här 3 koppar-

*) Editio magna cum cura correcta. Cit. Dissert. p. 44.

parstick och några jemwäl i kopparstukne vignetter. Wid correcturen är besynnerlig noghet anwänd; dock skal uplagan icke wara aldeles fri från tryckfel.

4. 1720 trycktes den fierde uplagan i Stockholm hos Joh. Laur. Horrn, i lång regal 12:mo, med ganska fina stilar. Denna kallas almänt Molins Bibel; emedan Dompropsten i Upsala D. *Laur. Molin* tilegnat densamma åt Konung Friedrich och Drotning Ulrica Eleonora. Editionen har blifwit börjad före år 1716 af Jul. Georg Matthiæ; är en täck och correct hand-Bibel; men fordrar goda ögon.

5. 1728 utgafs åter en Bibel-uplaga i Skara, af Boktryckaren Herman Möller, in 8:vo, med wackert tryck. Framför densamma har Biskopen D. *Jesper Svedberg* skrifwit et företal och ändrat stafningssättet efter sina reglor. Deraf plägar den samma kallas Svedbergs Bibel.

6. 1728 utkom likaledes en Bibel-uplaga i Norrköping, genom Prosten Reinhold Broocmans försorg. Den är in 4:to, har å nyo öfwersedda summarier, marginalier, concordantier och anmärkningar efter Capitlen, m. m. Trycket är godt; men der finnas några betydande tryckfel, utom smärre.

7. 1729 giorde Directeuren Joh. Henric Werner i Stockholm och Upsala åter en Bibeluplaga in 8:vo. Den är efter 1711 års edition; men Arki-Biſk. D. *Benzelii* företal, är här utelemnadt.

8. 1729 utkom jemwäl i Stockholm en Bibel-edition, hos Benj. Gottlieb Schneider, in 4:to.

9. 1735 trycktes åter Swenska Bibelen i Norrköping hos Carl Friedr. Broocman, in 4:to.

10. 1736, Stockholm hos Bokbindaren Jacob Schneidler, in 4:to. Papper och tryck är här mindre behageligt.

11. 1736 trycktes ock Nya Teſtamentet ſerſkildt hos Jacob Schneidler, in 4:to; men det samma gäller här, ſom om hela Bibeluplagan är ſagt; ehuru ſtilen är något ſtörre.

12. 1738 omtrycktes hela Bibelen uti Hiſtoriographi Regni, *Wildes* Boktryckeri af Hartvig Gercken, i ſtor 8:vo. Til ſlut äro harmoniſke tabeller, ſom wiſa öfwerensſtämmelſen imellan de 4 Evangeliſterna.

13. Ifrån samma Boktryckeri är ock en Bibel-uplaga utgifwen in 4:to. Om deßa twå uplagor finnes det omdöme, at trycket är fint; men den gamla och beſwärliga orthographien bibehållen.

14. 1744 utkom åter Bibelen i Norrköping hos Carl Fr. Broocman, in 4:to.

15. 1744 fulkomnades af Direct. Lars Salvius en Bibel-uplaga, som förut war börjad af Joh. Laur. Horrn. Tryckt i Stockholm. Stor 8:vo. På titul-bladet står 1742. Den är tryckt med rena och wakra stilar, och är så correct at den i noghet öfwergår de flesta öfriga. Främst ses et i kopparstucket portrait af Hans Maj:t Konung Adolph Friedrich.

16. 1747 skedde ny uplaga i Stockholm hos Lor. Ludv. Greſing, regal 8:vo. Är ganska god och har tydeliga märken af snälla arbetare.

17. 1752 utgaf Boktryckaren Carl Friedr. Broocman en förnyad uplaga i Norrköping, in 4:to.

18. 1752 trycktes Bibelen i Götheborg, hos Joh. Georg Lange, liten 8:vo; med Biſkopen Doct. *Johan Wallins* företal. Är en ganska wacker uplaga både til tryck och papper. Denſamma förnyades år 1754 och jemwäl 1766, i aldeles lika format.

19. 1752 trycktes och Bibelen i Linköping hos Biörkegrens Enka, liten 8:vo. Et format ſom i ſynnerhet anſågs beqwämligt för Skole-ungdomen och för köpare mindre kostſamt. Framför denſamma har Biſkopen Doct. *Andr.*

Ol. Rhyzelius satt et företal, dat. d. 26 Jan. 1751, som innehåller kort historisk underrättelse om swenska Bibel-öfwersätningar. Den nästförutnämde första uplagan från Götheborg och denna från Linköping giordes på samma tid. Genom Consistorierna i Riket och Presterskapet i landsorterna, begärtes subscription på dem båda; men wissa landsorter, som åstundat den Götheborgska, måste åtnöja sig med denna ifrån Linköping, hwilken i anseende til owigt format, groft papper och sämre stil är mindre behaglig.

20. 21. 22. Tilförene hafwa ifrån Boktryckeriet i Linköping tre uplagor utkommit, hwilkas åratal mig är obekant. Twå äro in 8:vo. Deras upläggare hafwa warit nu mera Theol. Lectoren wid Gymnasium derstädes och Prosten Herr Doct. *Petrus Schenberg*, samt då Eloqu. och Poës. Lectoren, sedan Prosten och Kyrkoherden i Losta, Mag. *Wilh. Andr. Wennerdahl.* Den tredie uplagan, på 1750talet, är in 4:to, öfwersedd af Herr Prosten Doct. *Schenberg*, tillika med Græcæ Linguæ Lectoren Mag. *Magnus Fallerstedt* *).

23. 1757, omtrycktes Bibelen i Stockholm, hos Lor. Ludv. Grefing, in 4:to. Uplagan är god, och har utmärkta förmoner af både format, stilar och papper. Denna quart-

edi-

*) Bisk. D. *Rhyzelii* företal.

edition ligger nu åter under präßen hos nu warande ägaren af Grefingſka werket, Secret. och Kongl. Boktr. samt R. af K. W. O. Henr. Fougt.

24. 1760 trycktes Bibelen å nyo i Götheborg hos J. G. Lange, in 4:to. Den har anmärkningar efter Capitlen och många andra förmoner.

25. 1762 utgaf åter Lor. Ludv. Grefing i Stockholm Bibelen in 8:vo. Uplagan är merendels lika med den förenämda i samma format: „om det undantages at den förre „bår, kanske större märken af snälla och dug„tiga arbetare" *).

26. 1762 utkom ifrån Biörkegrenſka Boktryckeriet i Linköping en Bibel-uplaga, i lika format och med lika stilar, som den förr-omtalte af år 1752, och med Biſk. *Rhyzelii* företal.

27. År 1766 utgafs i Norrköping Bibelen in 4:to, af Joh. Edman, med grof stil och anmärkningar.

28. På 1760-talet är ock en Bibel-uplaga giord i Gefle, hos Ernſt Pet. Sundqviſt, in 4:to.

*) Lect. *Sam. Almanders* Theol. Bibl. loc. cit.

XII.

Om Gezelianska Bibel-werket.

Det stora Gezelianska Bibel-arbetet förtiener så mycket större beröm, så mycket upriktigare högaktning, som det är med största flit och granlagenhet utarbetadt, och på swenska den enda utlägning öfwer hela Bibelen. Framledne Biskopen i Åbo Doctor *Johan Gezelius*, född i Westmanland år 1615, år 1660 General Superintendent i Lifland och 1665 Biskop i Åbo, började år 1674 et stort Bibel-werk, som skulle innehålla icke allenast en giltig förklaring öfwer hela den H. Skrift, utan ock hwart ord i förklaringen öfwersatt efter grundspråket. 1680 inlade han härom et underdånigt memorial til Konung Carl XI:te, som ock nådigt behagade gilla företagandet. Men hans lefnads tid hann icke til et arbete af så mycken widd, utom det åtskilliga sorger och olyckor genom dödsfall och eldswådor giorde hans lefnads senare år bekymmersamma. Han slöt sin 70 åra jordiska wandring den 20 Jan. 1690, och lemnade detta werk åt sin son, Doct. *Johan Gezelius* den yngre, då warande Superintendent i Narva, och straxt efter fadrens död hans efterträdare uti Biskops-embetet i Åbo. Denne ej mindre än fadren berömlige och arbetsamme Lärare, ful-

följ-

följde det påbegynta arbetet, så at en del deraf eller Nya Testamentets böcker utkommo i Åbo år 1711, in folio, och hafwa 1752 blifwit i Stockholm omtryckte. Men år 1713 måste han för fiendens anträngande lemna land och stift. Några år tilbragte han i Stockholm, hwarefter han köpte en gård Wigbyholm, belägen i Roslagen: på båda ställen fortfor han med sit arbete och slöt änteligen hela werket på sistnämde gård, så at, då han den 10 April 1718 derstädes genom döden afgick, lemnade han altsammans utarbetadt och tryckfärdigt. Efter återstäldt fridslugn, utkommo Gamla Testamentets delar i Stockholm år 1724, 1727 och 1728, sedan store hinder wid des utgifwande blifwit röjde ur wägen af hans måg, Biskopen i Wexiö Doct. *David Lund.* Alla delar af denna Bibel-uplaga äro til formatet lika, alla til förklaringen wäl utarbetade, och hafwer på Kongl. befalning hwarje hufwudkyrka i Riket deraf inlöst et exemplar, hwilket förtienar at anses och wärdas som en ypperlig skatt *).

*) I oftanämde Diss. de Version. Biblior. Svio-Goth. säges p. 46: Hoc opus cum instar clavis ad sensus S. S. aperiendos, adeoque Ministris verbi ruri habitantibus longe utilissimum sit, hinc regia auctoritate singulis templis suum inde exemplar assignatum est.

XIII.

Om andra i Swerige utgifna skrifter hörande til Bibliska studium.

Ehuru Gezelianska werket ár enda utlágning öfwer hela Bibelen som på swenska utkommit, har dock Bibliska studium i almánhet icke mer blifwit försummadt hos oß, án hos andre folkslag, wåre grannar; hwarken i anseende til grund-textens förklaring, eller den Christna lárans sanskylliga grunder och utöfning, eller hielpemedel wid forskande af den Hel. Skrift. Deráa ege wi bewis i många förklaringar öfwer serskilda Bibliska böcker *), som blifwit tid efter annan

*) Deße ára: Zachariæ Klingii Thesaurus Biblicus, eller Bibliſt Skattkammare. Stettin 1645. 8:vo. Öfwer 1 Mose bok: Joh. Fl. Terseri Annotationes in Genesin, cum Dissert: de Textus V. T. integritate. Upſ. 1655. fol. Öfwer 2 Mose bok: Terseri Genesis & Exodus, cum nova versione latina. Upſ. 1655. 8:vo. Ejusd. Exodus & in eam Annotationes. Stockh. 1660. 8:vo. Öfwer 3 Mose bok: Terseri Leviticus, Hebr. cum Vers. Latina. 8:vo. Öfwer alla fem Mosis böcker: Laur. Olofsson Wallii Ungfolks-Bibel, 1 del, öfwer Mosis 5 böcker. Upſ. 1636. Öfwer Ruths bok: Joh. Zerls förklaring, i 12 predikn. Norrk. 1726, 4:to. Öfwer 1 Sam. bok: Joh. Rudbeckii Beatum Regis Sceptrum eller lyckelig folks styrelse i 32 predikningar öfwer styc-

nan utgifne: uti skrifter öfwer Evangelister-

ken, här och der af Samuels böcker, hälne för Konung GUSTAF ADOLPH, ifrån 1614 til 1619. tr. i Upſ. 8:vo. Pſaltaren: Joh. Kellingii utlägning, Åbo 1679, 4:to. Salomos Predikare: D. Haquin Spegels förklaring, Norrk. 1746, 4:to. Höga Wiſan: Haqu. Spegels förklaring, kallad: Himmelſk Brudkammare, Stockh. 1686, 8:vo. I ſenare tider omtryckt. Öfwer Propheten Eſaias: Jon. Bilovii förklaring i predikningar, Götheb. 1669, 3 voll. 4:to. Jeremias: Laur. Rahms förklaring öfwer Jeremie 12 förſta Capitel, i predikningar, Strengnäs 1713: et Siönöds löfte. Jerem. Klagewiſor: Iſr. Berg. Rothovii Läran om en ſannſkyllig bot och bätring, i 20 predikningar, Åbo 1645, 8:vo. Propheten Oſeas: Georg Alani Commentar. in Hoſeam. Aboæ. 4:to. Proph. Jonas: And. Haſſelquiſts Bätrings-baſun, i 36 predikn. Stockh. 1680, 4:to. Johannis Evangelium: Joh. Can. Lenæi Commentar. in Evang. Johannis & Acta Apoſtolorum. Upſ. 1640, 8:vo. Apoſtla-Gerningarna: *a*) Lenæi Commentarius. *b*) Mag. Joh. Spangenbergs korta förklaring öfwer Apoſtla-Gerningarna, genom frågor, Roſtock 1607, 8:vo. *c*) Gabr. Beyers Specimen Elenchi Rationalis in Actis Apoſt. conſpicui, Upſ. 1748, 4:to. Öfwer Pauli Epiſtlar: Joh. Can. Lenæi Commentarius in ſeptem Canonicas Epiſtolas. Upſ. 1645, 4:to. Pauli Epiſtel til de Galater: M. Pontins Paraphraſis eller förklaring. Jönköp. 1709, 4:to. Paſt. Prim. wid tyſka församlingen i Stockholm, D. And. Murrays förklaring öfwer samma Epiſtel, på tyſka, tr. 8:vo är kort och wigtig. Epiſt. til Titum; Jeſp. Svedbergs Diſp. de Hominis

nas öfwerensstämmelse *): uti postillor och predikningar, icke allenast öfwer årliga sön- och högtids-dagars Evangelier och Epistlar **), utan ock öfwer wisa andra Skrifte-

Christiani, inprimis V. D. Ministri requisitis & officiis, in Epist. ad Titum. Upſ. 1703, 8:vo. Epiſt. til de Ebreer: D. Pet. Bångs Comment. in Epist. ad Ebræos. Aboæ 1671, 4:to. Jude Epiſtel: Biſk. D. And. O. Rhyzelii Judas explicatus, uti 24 predikn. Link. 1757, 8:vo. Prof. D. Pet. Munks Prælectiones Academicæ in Epist. Judæ, Lond. Scan. 1761, 4:to. Öfwer Uppenbarelſe-boken: Nicol. Ol. Bothnienſis Analyſis in Apocalypſin Johannis, per tabellas. Stockh. 1620, fol. Olav. And. Helſingi förklaring, Upſ. 1621, 4:to. Joh. Baazii förklaring, Calmar 1629, 8:vo. Iſ. Newtons anmärkningar wid Daniels prophetia och Johannis Uppenbarelſe, öfwerſatt ifrån Engelſkan af Lect. i Göthеb. Doct. G. A. Beyer. Göthеb. 1760, 324 ſid. 8:vo. Se *Lect. Alnanders* och Proſt. *M. J. Ch. Strickers Homil. Biblioth.*

*) 1. *Henric. Buntings* Harmonia Evangeliſtarum öfwerſatt af Hans Påwelsſon Low, Oſtrogoth. tr. Stockh. 1617, fol. 2. *Joh. Baazii* Harmon. Evangeliſt. tr. i Calmar 1627, 4:to. 3. Lect. M. *Pet. Lambergs* Harmonia Evangeliſt. Gieſſen 1719, 4:to. 4. Dom-Proſt. D. *Sven Bælters:* Wårs Herras och Frälſares Jeſu Chriſti Hiſtoria, tr. Wexiö och Stockholm, 1755-1760, in 8:vo. Omtr. Stockh. hos Pet. Heſſelberg, 1770, 4:to.

**) Förteckning på alla ſwenſka Poſtillor ſes i Herr Proſt. *Joh. Ch. Strickers* Homiletiſka Bibliothek, ſid. 214, 215.

tenes språk *), samt uti Bibliska concordantier **). Härtil kommer änteligen et anseenligt förråd af större och mindre philologiska afhandlingar, som wid alla Rikets Academier, blifwit i äldre och senare tider, under de grundeligaste och lärdaste Philologers inseende, utarbetade, hwilke hafwa til föremål at sätta Hebreiska och Grekiska språkkunskapen, Bibliska ordasatt, Judiska seder, Lefnads-Bygningssätt och Natural-historien i större dag, och til följe deraf göra Bibeltolkningen lättare ***). Men deße höra icke egenteligen til närwarande ämne.

XIV.

*) Se förenämde Homilet. Biblioth. std. 189-213.

**) Prost. och Kyrkoh. i Söderala M. *Laur. Halenii* swenska och hebreiska samt swenska och grekiska concordantier öfwer G. och N. Test. Stockh. 1734-1742. tre band in folio. *Magn. Lagerströms* alphabetiska språk-register, Stockh. 1730, stor 8:vo. *Gottfr. Buchners* Real och Verbal Concordantz, på swenska öfwersatt af Lect. *Joh. Alm*, Prosten *Pehr Alm* och Kyrkoherden wid St. Maria Herr Doct. *And. Bäld*, Stockh. 1754, stor 4:to.

***) Af swenska Lärdas arbeten til kännedom af Juda-landets belägenhet och natural-historia förtiena deße at ihogkommas. 1. *Henr. Buntingi* Itinerarium Script. Sacræ, förswenskadt af *Lælio*, tr. Stockh. 1588, fol. 2. Geographisk beskrifning öfwer Palästina, Stockh. 1770, 8:vo. 3. Doct. *Fried. Hasselquists* resa til heliga landet. tr. Stockh. 1757, stor 8:vo. 4. *And. Norrelii* Diatriba de Avibus esu licitis. Upf. 4:to. 5. Prim.

XIV.

Förberedelser til swenska Bibel-versionens ytterligare förbätring.

Icke många år framflöto sedan den store Carolinske Kyrko-Bibelen utkom, förr än åtskillige i österländska språken wäl bewandrade män funno denna uplaga behäftad med flera bristfälligheter, och at den således behöfde ytterligare förbätring. Redan innan den samma kom i dagsliuset, utmärkte sig Kongl. Secreteraren och Censor Librorum *Gustaf Peringer Lillieblad*, genom en d. 6 April år 1699 upsatt skarp critique emot Reviserne och deras härwid giorde arbete. Titulen är: „Anonymi, seu incerti Auctoris oför„gripelige observationes angående den Swen„ska Bibelens version, som för några år sedan „äro utspridde och wunnit åtskilligt omdöme „til nu så års 1699“. Författaren, som sielf war grundeligen lärd i österländska litteraturen, ifrar mycket, i 14 serskilda paragrapher, emot de fel som inkommit i förra uplagor och skulle ännu i denna bibehållas. Han säger: at hela versar blifwit uteslutne och annorstädes hela parentheser eller flere ord tillagde: at Transla-

Theol. Prof. och Dom-Prost. Doct. *Ol. Celsii* Hierobotanicon, 2 delar. Upf. 1745 och 1747, i stor 8:vo.

Translatorerne icke gifwit akt på accenterna, hwaraf flere fel härflutit: at de förflyttat ord och personer: at conjugationes, modi, tempora och numeri äro författe: at många ord äro illa öfwersatte: at några ställen i öfwersätningen äro stridige mot texten: at i öfwersätningen finnas mindre rimlige talesätt, såsom Deut. 19: 11. Cap. 22: 26. Slå ihjäl själen. Deut. 21: 13. sof når henne ꝛc. quasi concubitus anteiret matrimonium. At embets-namn blifwit otienligt på swenska gifne, i synnerhet namnet Camererare flereståndes oriktigt nytjadt: at Öfwersättarne felat wid undersökningen af hebreiska stam-orden och derigenom gått ifrån meningen: at flere fel äro begångne in historicis, der det talas om Judarnas högtider, seder, kläder, offrande och spelande: at nomina appellativa göras til propria: at onödige pleonasmi influtit i versionen, såsom Num. 35: 16. at glossæ marginales ibland icke blifwit införde på sit rätta ställe: och änteligen, at swenska språket blifwit ganska illa medfarit. Denna critique har ännu aldrig hel och hållen blifwit tryckt, utan finnes allenast i handskrift i några wetgirigas händer: är dock til innehållet korteligen nämd uti en Academisk afhandling, som utkom i Åbo år 1763 *). Häremot är wäl sedermera et swar utgifwit, också

*) Under Herr Prof. *Is. Ross*, af Herr *Dav. Sevonius*, kallad: Loca quædam Novi Test. in Svec. versione &c.

så endast i handskrift, som berättas wara författadt af den lärde Prosten och Kyrkoherden i Söderala i Helsingland M. *Laur. Halenius*; men torde icke wara i mångas händer *). Huruwida det är tilräckeligt at beswara alla *Lillieblads* anmärkningar, lemnas til deras skärskådan, som noga känna österländska philologien och ega tilfälle, at jemföra båda dessa skrifter så emot original-texterna, som swenska öfwersätningen.

Sedermera hafwa i längre tid hwarken några stridigheter häröfwer blifwit sporde, ej eller någon fråga wäkt til öfwersätningens förbättring. Grannars efterdömen i Dannemark, Tyskland, England och Holland **) tyckas dock omsider hafwa fäst de Swenskas upmärksamhet wid detta ämne, under det wälsignade frids-lugn, som fäderneslandet i flera år merendels fått niuta. Höga Öfwerhetens upmuntran och skydd, närmare gemenskap med utländska lärda, kännedomen af deras bästa arbeten, skickelige lärare wid läro-säten och läraktig ungdom, hafwa under detta tidehwarf gemensamt bidragit at i Norden

*) Af Critiken har jag sedt flera afskrifter; men af swaret ej mer än en enda.

**) Historien om dessa fullslags Bibel-öfwersätningar kan med nöje läsas i Lect. *Almanders* Thol. Bibliothek.

den uplifwa alla wetenskaper. Om österländska språk-kunnighetens uprifwande til höjd, är tilförene nämt. Swenska språkets rykt har imedlertid icke blifwit å sido satt, utan är nu ganska mycket uparbetadt och wäntar af Kongl. Witterhets Academien sin fulkomliga stadga. Genom deßa förenade hielpemedel har man alt hopp, at änteligen nå det länge åsyftade mål. Til swenska språkets werkeliga hielp, hafwe wi på en tid af 20 til 30 år erhållit de betydeligaste arbeten*), som utmärka de under

*) Sådane äro Cantzli-Rådet och Riddaren Herr *J. Ihres* föreläsningar öfwer swenska språket, samt stora Glossarium Svio-Gothicum. Härwid bör ock i hogkommas en under hans inseende af Mag. *Daniel Scheidenburg* år 1752 i Upsala utgifwen afhandling, kallad: Strictvræ Criticæ in Linguam Svio-Gothicam, hwaruti upgifwas swenska språkets declinationer, conjungationer, samt particlarnes bruk, och rättas åtskilliga derwid inkomna felaktigheter, jemte orimlige talesätt, som härflutit antingen af okunnighet om gamla swenskan, eller om ordens rätta bemärkelse. Ibland annat göres här med goda skäl anmärkning emot n paragogicum wid substantiva, samt o, an och er parag. wid adjectiva, såsom eno huse, eno torro och törstigo lande, falskan, wåldiger ꝛc. Jemwäl emot ändelserna om och omen, som tilläggas både substantivis och adjectivis; men tiena ej til annat än at borttaga åtskilnaden imellan declinationerna och göra orden onödigt långa. Såsom Månadenom, Bergomen ꝛc. Huru widrig och obe-

der förriga, mindre laggranna, tider insmygda mistag, och återställa språket til sin fordna renhet, samt orden til sina rätta bemärkelser, rätta böjelser och ordenteliga sammansätning. Men wi hafwe tillika erhållit många wäl utarbetade afhandlingar, som jemte grund-textens förklaring syfta på swenska öfwersätningens antingen förswar eller rättelse *). Frugten

hagelig både för ögat och uttalet, är icke denne *Sigfr. Arf.* Forsii öfwersätning af Tredie Esdre 5: 54. Oc the goffuo Steenhuggaromen oc Timbermännomen, penningar, maat oc dryck med glädie ꝛc. Til detta ämne torde ock få räknas en afhandling, som under wälbemälte Herr Cantzli-Råds inseende af mig utgafs i Upsala år 1755, kallad: Observationes Philologicæ in Linguam Svio-Gothicam Versionis Scripturæ Canonicæ Veteris Testamenti; flera andra at förtiga.

*) Til Samlares tienst, wil jag här anföra dem jag kunnat få se och känna: de äro

1. Under Theol. Prof. i Upsala Herr Doct. *J. J. Amnell*, Exercitatio I & II in Pauli ad Philippenses Epistolam, hujusque Svecicam Metaphrasin, Upf. 1762 och 1763 4:to.

2. Under samme Herr Professor: Exercitationes Philologicæ in Acta Apostolorum. P. 1-6. Upf. 1759-1763. 4:to.

3. Under Gr. Linguæ Profess. i Upf. Herr M. *Johan Floderus:* Exercitationes Philologicæ in Matthæi Evangelium, ejusque Metaphrasin Svecanam. Deraf hafwa XIV delar utkommit ifrån 1763 til den 27 Novemb. 1766. 4:to.

ten deraf har warit, at inom kort tid några, fast án mindre prof af förbátrade öfwersátningar, dels blifwit författade, dels lagde för det almánnas ögon *).

XV.

4. Under samma Herr Professor: Versio Svecana Selectorum ex Epistolis Paulinis Locorum, ad examen revocata. Deraf woro år 1773 XV. delar utkomne. Upsl. 4:to.

5. Parallelismus inter Linguam Hebræam & Svio-Gothicam, af Prof. M. *Dan. Annerstedt.* Upsl. 1767. Förklarar endast Gen. 1: 1.

6. Under L. L. Or. & Gr. Prof. i Åbo Herr *Isaac Ross:* Modesta Emendatio quorundam Locorum Versionis Codicis Svecan. P. I & II. Åbo 1760, 4:to.

7. Under samma Herr Professor: Observationes in Versionem Svecanam Locorum quorundam Script. S:æ Vet. Testam. Åbo 1760, 4:to.

8. Loca quædam Nov. Test. in Versione Svecana Emendationis indiga vel minus. Under samma Prof. pro Gradu af Herr *David Sevonius*, Nylandus. De rum hwilkas öfwersátning förswaras eller rättas, äro: Act. 12: 25. Luc. 22: 25. Matth. 2: 11. Joh. 8: 59. Åbo 1763. 4:to.

9. Hypomnemata nonnulla circa Metaphrasin Actorum Apostolorum Svecanam. Pro Lectoratu den 14 Jun. 1768 af M. *Carl Nyrén*, nu Prost och Kyrkoh. i Kuddeby. Tr. Linköping 1768. 8:vo.

De flere i samma ámne, som utkommit, wid Kongl. Acad. i Lund kunna eftersökas i wára lárda Tidebócker.

*) Af dem jag funnit, kan jag nu allenast námna följande: 1) Dom-Prostens i Strengnás Doct.

XV.

Om widtagne Förfatningar til Swenska versionens förbätring under Kon. Adolph Friedrichs Regering.

Enskilde försök göra icke tilfylleſt uti så widsträkta ärender: dertil fordras allmän åtgärd, almänt understöd. Under Högstsal. Hans Majt:t Kon. Adolph Friedrichs Regements-tid, har denna angelägenhet icke aldeles blifwit ur akt låten, på wåra almänna Riks-möten, fast dermed gått något långsamt, i brist af fulkomlig öfwerensstämmelse, an-

Carl Fr. Liungbergs öfwersätning efter Grundtexten och Syriska versionen af Rom. 8. Capitel, til et prof på en rätt swensk version. Giord 1752. M:scrt. 2) Lect. i Götheborg D. *Johan Gothenii* öfwersätning af Exod. 22: 2. 3. gifwen til prof. Se Götheb. Magasin 1766. N. 5. 3) Densamms öfwersätning, icke efter orden, utan meningen, af Levit. 26: 34. 35. Götheb. Magas. 1766. N. 27. p. 2. 4) Lect. i Götheb. Doct. *Johan Roséns* öfwersätning af Psalm. 98. 5) Densammes öfwersätning af Esa. 21: 1-10. Deße finnas sid. 15. 29. i en hans skrift kallad: Undersökning af Anmärkningarna wid Österländska stilen, hwilka låsas i Swenska Magasinet, 1767. 6) Förbätrad öfwersätning af Bönedags-texterna för år 1773. Götheb. Tidn. Hwad. Nytt? 1773. N. 39. Stockh. Lärda. Tidn. N. 17.

angående medlen och sättet til des befrämjan. Wid början af Högstbemälte Hans Maj:ts Regering berättas, at fråga först blifwit wäkt i Högwördige Preste-ståndet om öfwersättningens förbättring. På Riksdagen år 1761 ingaf framledne Hans Excell. Herr Riks-Rådet Grefw *Gustaf Bonde* et Memorial derom til Höglofl. Ridderskapet och Adelen, och, på förnyad erinran uti samma Ständ wid Riksdagen 1766, förklarade Ridderskapet och Adelen, för egen del, en otolig längtan efter detta för wårt tidehwarf nödiga och hedrande arbete, jemte försäkran at med nöje befordra de steg, som kunde tagas til des snara fulbordan. Imedlertid har Högwördige Preste-ståndet anwändt början af fast alla Riksdagar, at sorgfälligt öfwerlägga derom; hwarförutan Consistorierne, hwart för sig, efter Ståndets anmodan, lagt oförtruten hand wid den Hel. Skrifts öfwersätning efter grund-språken. Flere prof hafwa inkommit och förwaras ännu i Ståndets Archivo. Men emedan öfwerseendet deraf fordrat större kostnad án Ståndet, utan Öfwerhetens bistånde, förmått werkställa; hafwa deße prof-öfwersättningar någon tid måst hwila. Äntligen ingaf Biskopen i Strengnäs Herr Doct. *Jacob Serenius* i November månads början år 1768 en underdånig inlaga til Hans Maj:t Konung Adolph Friedrich, angående detta

högwigtiga ärende. Herr Biskopen säger deruti märkeligen: „At fullbordan af et så hög„nödigt och heligt werk, som warit så många „Swea Konungars föremål och folkets ön„skan i flera tider, syntes efter den Gudome„liga Försynens skickelse, under Hans Maj:ts „sålla Regering och Rikets fridslugn, infalla „på sin rätta tid, då den lyklige period war „för handen, at Orientaliska Philologien kom„mit til så almän högd, som den förr icke wa„rit i Christenheten, och det jemwäl så lyk„ligen händt, at en Societet af private perso„ner i Engeland bekostat många tusende Pund „Sterling, at kring hela werlden samla öf„wer 400 Codices, at igenom en stor man, „*Kennicot* benämd, utur så många Variantes, „efter Manuscripter stadga Grund-texten: och „såsom under Hans Maj:ts Glorwördigste „Företrädares tid, den ene grund-pelaren „af Regementet, wår Borgerliga Lag, ef„ter långligt arbete utkommit; så skulle ock „blifwa wårt nu warande tidehwarfs heder „och glädje, at den andre, hwarpå en sann „Guds-dyrkan hwilar, genom Hans Kongl. „Maj:ts högstbepriseliga förlorg och nit för „den Stora Gudens ära, befästades.“ Herr Biskopen föreställer derefter: „At det hufwud„sakeligen ankomme på walet af de personer, „hwilke kunde wara et så granlaga ärende, „som en Bibel-granskning, fulkomligen wur-

ne;

„ne: de fleste, som tilförene giort de för hand
„warande granskningar af Bibliska böcker,
„woro redan döde: då nu sådane Män skulle
„wäljas och kallas til Censores, som endast
„böra sätta hela werket i fulbordadt stick, tor-
„de icke endast någons namn eller embete
„gifwa den tilförlåteligaste anledning, när
„frågan, wid et så betydeligt föremål, allenast
„år och wara bör, om de lämpeligaste egen-
„skaper, wundne genom särdeles öfning i en
„sak, som ej kan wara mångas egenteliga
„hufwud-ämne. At bereda et sådant wal,
„troddes fördenskul blifwa nödigt, at utröna
„personernas skickelighet genom wisa prof och
„specimina och föreslogs: at ifrån hwartdera
„af Rikets Consistorier inkalla en prof-version
„af några få Capitel i Bibelen, som kunde
„exempelwis blifwa de tre första af Skapelse-
„boken och de två första af Epistelen til de
„Ebreer, uti hwilka hwar och en med Philo-
„logiska grunder in margine borde wisa sina
„skäl, så ofta han statuerade någon ändring i
„wår wanliga version: den person, som Con-
„sistorium för bägge deßa delar utsäge, måtte
„ock wara obetagit, om han behagade, at
„fulfölja versionen längre än förbemält år,
„och niuta tienst-frihet ifrån den tid han med
„prof-versionen sysselsättes, och torde Consisto-
„rium nämde prof inom 6 månader kunna in-
„sända, dock utan at upgifwa Auctorens

„namn, innan walet af Hans Kongl. Maj:t „i nåder giordes: af sådana prof kunde Hans „Kongl. Maj:t sättas i stånd at urskilja de „dugtigaste personer til Revision, af de då re„dan utarbetade öfwersätningar. Öfwer „Engelska versionen i Konung Jacob I:s tid, „som raknas ibland de yppersta i Christenhe„ten, woro 47 personer, indelte i 6 Societe„ter; men, hwad Philologien angår, trodde „Herr Biskopen sju til en början wara nog, „efter hår supponerades en färdig version, som „allenast fordrade sista handen och stilens lik„het alt igenom, af sådana Revisores. Deße „kunde sedan upgifwa underdånigt förslag up„på 2:ne Dogmatici, en Juris Consultus, en „Botanicus och Naturkunnig, en Medicus Pra„cticus, en Astronomus, hwilke sedan måtte „öfwerwäga med någon skickelig Militair-per„son i det, som uti Krigs-konsten inlöper. „Alle deße, som et så wigtigt, dem sielfwa „och Riket hedrande werk sig åtogo, kunde, „igenom Kongl. Maj:ts Nådiga Constituto„rial, komma at utgöra en Bibel-Commission, „som hade sit säte i Stockholm eller Upsala, „der Bibliothek är, och en månad eller twå, „hwarje half år träda tilhopa, under styrelse „af twå Herrar Rikens Råd, at gifwa det„ta werk så mycket större eftertryckeligt an„seende i Riket. Imedlertid kunde Consisto„rierne få nådig befalning, at projectera en

„In-

„Instruction för denna Commission, och der-
„med så tidigt inkomma, at Kongl. Maj:t
„kunde den sielf utfärda, sedan Committera-
„de deröfwer hörde blifwit. Så snart Com-
„missionen med revision och stadga af de före-
„nämde prof wore färdig, kunde några tu-
„sende exemplar deraf tryckas och utgå til alla
„Collegier, Consistorier och Wetenskaps- samt
„de öfrige Kongl. Academier i Riket, at alle
„lärde och språk-kunnige Män måtte deraf få
„del och göra sina anmärkningar, samt inom
„wiß tid dermed til Kongl. Maj:t inkomma,
„som då täktes i nåder lemna Commissionen
„del deraf. Och som wid et så granlaga
„werk som detta, ganska mycket ankommer
„på språkets renhet, myndighet och lämpa;
„så låge icke ringa magt derpå, at en swensk
„Philologus, som tillika är af Orientalisk litte-
„rature underbygd, blefwe adjungerad. De
„twå egenskaperne lära dock hos en och samma
„person wara så sälsynte, at om Cantzli-Rå-
„det och Riddaren *Ihres* lifstid dertil icke
„nytjades, torde en sådan swårligen stå at
„finna. Emedan Stats-werkets då warande
„omständigheter swårligen troddes gifwa til-
„gång för Commissionens underhåll samt No-
„tariers och Amanuensers aflöning; men an-
„geläget war, at en sak af så mycken betyd-
„lighet derföre ej måtte stå tilbaka; hem-
„ställdes i underdånighet, at Kyrkorne i

„Riket kunde anticipera med en procent af de-
„ras behålne capitaler, antingen såsom præ-
„numeration på en ny kyrko-Bibel, eller så-
„som förskott til des Riksens Ständer sam-
„mankommo, och genom någon författning
„med Bibel-tryck-tunnans anwändande til
„detta des gamla anslag, eller någon annan
„utwäg, kunde befordra werket til en wälsig-
„nad fulbordan.

Den milde Konungen, hwars kärlek til si-
ne trogne undersåtare utmärker hans härkomst
ifrån, och hans blodsband med fordna Swen-
ska Konunga-ätter, och under hwars wälsig-
nade Regering de fleste Wetenskaper stigit til
långt större högd, án de någonsin tilförene i
Swerige hunnit, trädde wid detta tilfälle i
sina Glorwördigste Förfäders och Företräda-
res fotspår, at med sin Kongl. myndighet
göra det gifna förslaget gällande och befordra
det til önskelig werkställighet. För den orsa-
ken utfärdade Hans Maj:t den 15 November
1768, des Nådiga Bref til samtelige Con-
sistorierne i Riket: „At som Biskopen i Streng-
„näs på det ömaste i underdånighet föreställt
„angelägenheten deraf, at den så länge på-
„tänkte nya öfwersåtningen af den Heliga
„Skrift måtte, innan Riksens Ständers nästa
„sammankomst, behörigen warda til revision
„företagen, på sätt som hans underdåniga
„skrif-

„skrifwelse utwisar; och Kongl. Maj:t ej utan „besynnerligt Nådigt wälbehag kunde anse „denna Biskop *Serenii* å daga lagde nitiska „och berömliga omtanka, til befordran af det„ta wigtiga werk: altså wille Kongl. Maj:t i „nåder hafwa Consistorierna anbefalt, at „inom sex månader til Kongl. Maj:t i under„dånighet insända den uti berörde skrifwelse „omrörde prof-version och project til Instruction „för en Bibel-Commission. Den som med „prof-uttolkningen sysselsattes, skulle warda „tienstfri, samt niuta frihet til versionens ful„följande längre än som föreslagit blifwit, „om så behagades".

Men kort derefter skedde någon ändring, icke i hufwudsaken, utan i anseende til sätt och utwägar at företaga den yrkade swenska versions förbätringen. Wid följande Riksdag år 1769 behagade Hans Kongl. Maj:t uti des nådiga Secreta proposition öfwerlemna detta ärende til Rikens Högloft. Ständer. Det kom således åter i öfwerwägande. At understödja en sak, som med så mycken wälmening war börjad, ingaf Herr Biskopen Doct. *Serenius* den 23 Maji 1769 et memorial i Högwördige Preste-ståndet, hwaruti han anförde flera bewekande skäl, til at med ytterste hug och bemödande ingå i detta öfwerlägnings-ämne, det nödigaste och wärdigaste af alla, hwartil

Ståndets nit kunde helgas. Den 28 derpåföljande November meddelte Högwördige Presteståndet de öfriga Ståndens des betänkande derom, genom utdrag af Protocollet. Deruti förklarades de då widtagne och widare tilgörande steg för mindre afpaßade emot ändamålet; emedan af arbeten, som komma ifrån flera händer, utan gemensam öfwerlägning, befarades olikhet i stilen och skiljaktighet i parallel-ställen. Ståndet wille fästa sig wid et ställe, der mognare och kändare män woro at tilgå, än at de genom speciminerande behöfde legitimera sin skickelighet, nemligen wid Upsala Academie, der werket skulle företagas under Arki-Biskopens inseende af 4 Professores och en Notarius *). Tienstfriheten för de Committerade afstyrktes; men hwar och en af dem skulle årligen niuta 600 Daler Silfwermynt m. m. Härjemte bifogades en Instruction för de Committerade til Bibel-versionens öfwerseende af följande innehåll: „1. De Committerade skulle emottaga alla de handlingar och anmärkningar, som ifrån Stiften, uti Presteståndets Archivo blifwit inlemnade, hwilka, efter nytjandet, borde til samma Archi-

*) Til Notarius berättas Theol. Adj. M. *Daniel Annerstedt* blifwit utsedd; men efter han sielf närwarande ursägtade sig, utnämdes andre Theol. Adj. M. *Ol. Domey.* (Se Herr Biss. Serenii Mem. d. 18 Sept. 1771.)

chivum återsändas. 2. Skulle de Committerade dela de Bibliska böckerna sins imellan, på det sätt, at en och hwar finge på des lott de stycken, som paßade sig emot det språk, uti hwilket han egde mästa insigt. 3. De skulle icke företaga sig någon ny Bibel-version, emedan sådant stridde emot ändamålet; men wid igenomgåendet och prófwandet imellan texten och den swenska uttolkningen, allenast anmärka och rätta de ställen, der den swenska öfwersätningen med grund-språket i någor måtto syntes mindre afpaßad. 4. Wid de ställen, som förbätring betarfwa, skulle Committerade, så mycket möjeligt är, undwika circumlocutioner; emedan de merendels förtaga den styrka som Bibliск stil bör ega, men söka at gifwa ord för ord, så ofta det sig göra låter. 5. Wid den swenska som brukas borde Committerade tilse, at den samma blefwe til numer, talesätt och flexioner likformig med den öfriga Bibliska stilen och det Orientaliska höga skrifsättet, på det de skedde ändringar icke måtte skilja sig medelst något nyare skick ifrån det öfriga och orörda. 6. I synnerhet så tilse, at alla dicta probantia, eller de ställen, som tiena til någon hufwudsakelig bewisning uti trones sanningar, bewaras ifrån alt mörker och twetydighet. 7. At noga eftersöka, ransaka och uti uttolkningen närmare efter grund-texten jemka de ställen, hwilka skul-

le kunna gifwa anledning til någon inbillad contradiction. 8. Skulle på sådant ställe någon versionens förbätring behöfwas, som menige församlingen, så wäl wid almän som enskild andakt, want sig wid, genom mångårigt bruk, at til tröst och upmuntran ofta bruka och utantil läsa; så borde de med största granlagenhet skötas, och ej utan högst trängande nöd widröras. 9. Skulle något sådant rum förekomma, som af Historia Naturali, Chronologien eller andra lärdoms och wetenskaps grenar borde uplysas, egde Committerade tilfälle, at i Upsala med de lärde Män, som der i hwarje lärdoms-gren finnas, öfwer sådana saker rådfråga sig, samt sedermera sielfwe döma, hwad deraf bör nytjas eller icke. 10. För alla innovationer, så wäl i sielfwa grammaticaliska skriffättet, som ord och constructioner, borde Committerade så mycket mer wakta sig, som deras skyldighet wore, at i alt följa det gamla Bibliska skriffättet, efter 5:te paragraphens innehåll. 11. Det samma borde äfwen ihogkommas wid alla nomina propria eller orters namn, at de nemligen hwarken på swenska skulle öfwersättas eller förbytas, utan behålla det skick de redan uti wår swenska ega; emedan det skulle förorsaka oreda hos menigheten, som i lång tid har want tungan wid at utnämna dem på et wißt sätt, om den samma nu skulle twingas at utnämna dem annor-

lun-

lunda; och detta så mycket mer, som intet hufwudsakeligt derpå ankommer, om wid Bibelens läsning, tungan efter det österländska talesättet böjes eller icke. 12. Alle förbätringar som föreslogos, skulle i Committerades sammankomster, under Herr Arki-Biskopens öfwerwaro, och efter föregången öfwerläggning, antagas, til hwilken ända Committerade, åtminstone twå gånger i hwarje månad, borde träda tilsamman. 13. Och som Commiterades arbete til nästföljande ordinarie Riksdag, eller inom tre års tid, borde wara til ända bragt; ty borde de, så fort någon del deraf blefwe färdig, den samma låta afskrifwa, samt til Rikets Consistorier efter handen öfwersända; hwarwid all widlöftighet skulle undwikas, och ej mera anföras, än boken, capitlet, versen och ändringen, utan någon commentarius eller skälens anförande: och borde detta så mycket mindre underlåtas, som Biskopar och Consistoriales, hwilke wid timande Riksdag öfwer hela werket döma skulle, således funno för sina tankar mera rådrum och begwämare besinnings-tid, án den under warande Riksdag torde gifwas, om arbetet då först skulle läggas under deras ögon. 14. Men jemte detta borde et renskrifwit exemplar af hela detta werk så tidigt wara tilreds, at det innan Riksdagens begynnelse, til det Högwördige Ståndets Archivum, kunde blifwa inlemnadt,

nadt, der det straxt måtte finnas til hands, då Ståndet wille företaga sig des öfwerseende. 15. Committerade egde, til lättande i deras möda, at af Theologiæ Adjuncterna söka sig någon tienlig man, hwilken såsom Notarius, och emot wißt arfwode, kunde gå dem tilhanda, så wid deras sammanträden, som eljest. 16. Och emedan under deras förewarande arbete, åtskillig bref-wäxling, så wäl med Kongl. Cantzli-Collegium, som Rikets Consistorier eller andra, otwifwelaktigt förefölle; ty borde Committerade ega rättighet, at nyttja den postfrihet, som Dom-Capitlet i Upsala gifwen är: hwarföre äfwen Notarius Consistorii Upsalienſis hade at til deras tienst aflemna bemälte postbok, så ofta den påfordrades".

Häremot inkommo, icke långt efter, til Högloft. Ridderskapet och Adelen två utarbetade memorialer, det ena af Cantzli-Rådet och Riddaren Herr Baron *Christer Horn*, det andra af Kongl. Kammarherren Herr Baron *Claes Wilhelm Grönhagen*. Deruti påstods: „At de betydelige consideratione, som Presteståndet förmåler sig hafwa haft, at ändra Kongl. Maj:ts författning, icke woro för handen; ty den befarade olikhet i stilen igenom arbete af flera händer, wore just derigenom förekommen, at de som til denna förrätning utsågos och utnämdes, enligt Kongl. Maj:ts för-

förfatning, skulle alle utgöra en samfäld Commission: at det wore ingens wärdighet för når, til at inför sin Konung wisa specimen af skickelighet til en öfwer-Censor: at det wore emot ändamålet af saken, om man skulle så rätta version efter grund-texten och afpaßa sig efter österländska skrifsättet, at man ändå icke skulle förlora något ord eller skrifsätt i nu warande swenskan: at på det sättet ej skulle blifwa mer tilgiordt, án man redan har i Gezeliska Bibelen: at det wore otienligt gravera Staten med 600 Daler Silfwermynt för hwardera af fem personer i Upsala, och utsluta från et nationelt werk alla andra Academier och Lärohus i Riket, alla Laicos och lärda Societer, som dock uti projectet ifrån Kongl. Maj:t woro förgfälligt intagne, på god grund af sielfwa Regeringssättet: at tienstfriheten wore mindre lämpeligen afstyrkt, som dock för et så granlagat och tank-drygt arbete är oumgängelig; hwarförutan det måste blifwa et afbrutit styckewerk wid lediga stunder: och at det ändå, efter Ståndets mening, kunde blifwa färdigt på tre år til nästa Riksdag, det wore omöjeligt och mindre anständigt hastwerk för et det angelägnaste arbete i dödligheten". Jemwäl anmärktes emot ofwananförde betänkande: „At de i förra förslaget omnämde Dogmatici, jemte de öfriga föreslagna personer, en Juris-Consultus, en Medicus, en Botanicus och en Militair-per-

son,

son, här woro förbigångne: at de Committerade endtledigades ifrån det dem ålagde besvär, at fästa sina ändringar och förbätringar med skäl, och så widare". I anseende härtil afstyrktes i memorialerna altsammans och yrkades: „At icke härmed hastas måtte, utan „saken wäl begynnas; men icke fortare drif„was, än det wigtiga *Kennicot*ska Bibel-ar„betet hunne medfölja uti Collation af de mån„ga gamla Europeiska och Österländska Codi„ces, och således ärendet böra gå sin jemna „gång uti den wäg, som af Kongl. Maj:t „blifwit wisligen utstakad, och icke genom nya „projecter afbrytas". Sådant blef Högloft. Ridderskapets och Adelens mogna beslut. Wälloflige Borgare-ståndet wille icke öfwerila sig med en så wigtig sak de sista dagar af Riksdagen, utan beslöt at Högwördige Preste-ståndets beslut skulle hwila. Bonde-ståndet samtykte wäl; men med wilkor om Jägeri-betieningens upphäfwande.

Genom så skiljaktige tankar och ändring i förfatningarne, kom detta stora werk at afstanna, och Kongl. Maj:t fick icke något swar på den del af des Nådiga Secreta Propositon, som angick Bibel-öfwersätningen. Högwördige Preste-ståndet lät likwäl den 30 Januarii 1770 utfärda et Circulaire-bref til alla Consistorier i Riket, hwaruti förmältes; „at Stån„det

det ändrat de förut widtagna utwägar i detta ämne, och til de öfrige respective Ständen upgifwit et i des tanka lämpeligare project til werkets företagande af witre och mogne mån wid Upsala Academie, under Hans Kongl. Höghets Kron-Prinsens och Kongl. Cantzli-Collegii, samt Arki-Biskopens öfwerinseende, tillika med reglor, som Committerade skulle hafwa til efterrättelse". Men detta Ståndets bref, som icke war aldeles lika med expeditionen til de öfriga Ständen af d. 28 Nov. 1769, hade icke den werkan at befrämja saken. Enligt högstbemälte Kongl. Bref af d. 15 Novemb. 1768 hade förra förslaget redan börjat ställas i werket: några Consistorier hade inkommit med de anbefalte prof-versioner och Instructions project, nemligen Skara, Strengnäs, Götheborg och Wisby, med flera; men återtogo sina arbeten, sedan de förnummo hela denna stälning wara af Ståndet uphäfwen och förändrad: hwarjemte en af de föreslagne Revisores i Upsala, Herr Professor *Hesselgren*, afsade sig detta arbete, sedan wilkoren blefwo bekante. Hwad sedermera til följe af den senare författningen blef tilgiordt, är icke bekant; men wid nästföljande 1771 års Riksdag, klagades öfwer några års mistning i almänhetens wäntan *).

*) Se Kongl. Maj:ts Bref af d. 15 Nov. 1768, tillika med Herr Bisk. *Serenii* underdåniga in-

XVI.

Hans Maj:ts wår nu Regerande Allernådigste Konungs, Gustaf III:s, förfatningar til swenska Bibel-versionens förbätring.

De stora swårigheter, de mångfalliga hinder, af wetenskapers sláta tilstånd; af brist på goda Bibliska Codices, och noggran samt almänt antagen, prófwad och godkänd Critik i Philologia Sacra; af inbördes mishálligheter och skiljaktiga tankar, som mött Swea Rikes forna Konungar, wid utförande af deras högstberómliga upsåt, til at lemna sina trogna undersåtare en, efter grundspråken i det närmaste inrättad, och tillika efter swenska språkets egenteliga art lámpad ófwersåtning; åro nu alle lyckeligen ur wägen rójde. Den fruktan man fordom synes hafwa hyst, at den nu brukeliga Bibel-ófwersåtningens ándring i wisa uttryck eller meningar, som kunna behófwa rättelse och förbätring, skulle åstadkomma någon förargelse hos den enfal-

li-

laga. Kammarherren Herr Baron *Claes Wilh. Grönbagens* Memorial d. 9 Dec. 1769 och Biskf. Herr Doct. *Serenii* Memorial til Högwördige Preste-ståndet, d. 18 Sept. 1771, som alle åro tryckte. 1769 års Instruction för de Committerade, har jag nytjat i Manuscript.

ligare menigheten, måste nödwändigt hafwa förswunnit, sedan man öfwer ethundrade års tid både offenteligen hördt och i trycket sedt grund-texten åberopas, såsom skiljaktig från swenska öfwersätningen: sedan man fått se tre serskilda med stor kostnad giorda hufwud-editioner, efter tidernas omständigheter, mer och mer förbätrade: och sedan man likafullt wid almänna Riksdagar nästan i 170 års tid flera gånger hördt föreställas och i tryckta skrifter sedt tydeligen ådaga lagt, at wår öfwersätning har sina ofullkomligheter, blifwit utarbetad i en tid, då ganska många hielpredor saknades, som nu äro at tilgå, och följakteligen kunde och borde rättas. Den ömkanswärda föredom, i anseende til swenska språket, som skulle någon wigt, någon styrka eller någon andelighet ligga förborgad i wiša, genom länglig wana inkomna, men emot språkets art stridiga ändelser, som blott fylla öronen med toma liud, samt uti urgamla talesätt och sammansätningar, kan wäl icke möjeligen nu mer ega rum hos et folk, der under alla kunskapers tilwäxt i et wälsignadt frids- och frihets lugn, kännedom af inhemskt mål stigit til betydande högd, och konsten at skrifwa samt nätt och brukeligen utföra sina tankar utbredt sig bland största delen af almänheten i hela landet. Den Guddomeliga Försynen tyckes således sielf hafwa förbehållit wår nu

Regerande Allernådigste Konung, at utföra detta dråpeliga werk, til den Högstas åra samt Swea inbyggares glädje och förmon.

Efter Hans Kongl. Maj:ts lykliga återkomst ifrån sina utrikes resor, som skedde, fäderneslandet til innerlig fägnad, den 30 Maji 1771, sammankommo Riksens Högloft. Ständer, på almän kallelse, samma år d. 13 Junii i Stockholm, til at biwista Högstsal. Hans Maj:ts Konung Adolph Friedrichs begrafning och wår Allernådigste Konungs och Drottnings Kongl. Krönings-Act. Den 30 Julii skedde den Kongl. Begrafningen, och icke långt efter, behagade Hans Maj:t den 9 Septemb. Nådigst förklara: „at Hans Kongl. Maj:t „i nåder erinrade sig, huruledes ärendet, „angående den ifrån flera tider tilbaka på„tänkta Bibel-verfionen, blifwit af Högstsal. „Hans Maj:t, i des wid 1769 års Riksdag „afgifne Nådiga Secreta Propofition til Rik„sens Ständer ofwerlemnadt; men at det i „anseende til andra göromål då ej hunnit fö„retagas och afgöras. Och som Kongl. Maj:t „uti en ren och oförfalskad den Högste Gu„dens dyrkan funnit den säkraste grund til et „Rikes werkeliga lyksalighet; så hade ock in„gen ting kunnat wara Hans Kongl. Maj:t „mera om hiertat, án at förskaffa des trogne „undersåtare den länge efterlängtade förmon,

„at

„at på sit eget modersmål ega en med grund-
„texten noga öfwerensstämmande öfwersät-
„ning af den Heliga Skrift, hwars uppen-
„barade sanningar Kongl. Maj:t ansåg i alla
„tider wara den kraftigaste både påminnelse
„och upmuntran til alla Christeliga och bor-
„gerliga dygder. Ju wigtigare Kongl. Maj:t
„funnit detta ärende wara, ju mera hade
„Kongl. Maj:t önskat, at det samma, til Ri-
„kets heder och nytta, wid början af des re-
„gering kunnat beredas och fulkomnas. I
„anledning hwaraf, och då Hans Kongl. Maj:t
„sig nogsamt kunnat föreställa, det Riksens
„församlade Ständer, af wördnad för reli-
„gionen och kärlek för fäderneslandet, icke
„skulle underlåta, at på alt görligt sätt, uti
„hwad på dem ankomme, befordra et så an-
„geläget werk, hade Kongl. Maj:t i nåder
„welat dem tilkänna gifwa, det Kongl. Maj:t
„ej utan serdeles nådigt nöje skulle anse, om
„meranämde Bibel-version med första, som
„ske kunde, blefwe företagen och sådane an-
„stalter fogade, hwarigenom et lyckligt slut
„derutinnan bäst och säkrast kunde erhållas.“

Genom utdrag af Råds-Protocollet blef detta nådigste yttrande Riksens Ständers Secrete-Utskott meddelt. Men ännu återstod en, fast mindre betydande swårighet, förmodeligen upbragt mera af omtanka för Rikets

undersåtare under en swår penninge-ständning och almän fattigdom, än af något misnöie emot huswudsaken. Den 17 derpåföljande September inkom Hof-Intendenten Herr *Pehr Tham* uti Oeconomie-Förordnings-Deputationen med et memorial *), hwaruti den så mycket yrkade nödwändigheten, både af Bibel-versionens och swenska Psalmbökens öfwerseende och förbättring på oeconomiska och flera grunder bestriddes. „Den Bibel-öfwer„sätning wi nu ege, hade redan uti 200 år „warit oß en aldeles fulkomlig och klar le„dare, samt en tilräckelig grundwal för wår „saliahets lära. Och som någon förändring „af Biblar och Psalmböcker troddes bliſwa „icke allenast wid almänna Gudstienſten hin„derlig, utan ock för landets inwånare, i „synnerhet menige almogen, altför dryg och „kostsam, tilstyrktes, at Deputationen måtte, „med et betänkande til Riksens Ständer, af„styrka alla widare förslager, angående så „wäl ny Bibel-öfwersätning, som en annan „Psalmbok, och derjemte infordra Kongl. „Kammar-Collegii utlåtande, med hwad rät„tighet en del af Presterskapet upbar Bibel„tryck-tunnan, hwilken åtminstone til sin ti„tul, anſågs nu mera för en orimmelig up„börd". Emot detta memorial utkommo genom

*) Med Deputationens tilstånd tr. i Stockholm hos J. A. Carlbom, 1771, halft ark, 4:to.

nom trycket först några skarpt författade Anmärkningar *), hwilke blefwo så illa uptagne, at de af Deputationen den 21 November 1771 underkastades Justitiæ - Cantzlers - embetets handläggning och åtgärd **). Icke des mindre utgåfwos dock ännu Erinringar emot samma memorial ***), hwilke, lika som förenämde anmärkningar, wederlägga memorialet och taga swenska versionens öfwerseende behörigen i försvar, emot alla widriga uttydningar. Deße strid-skrifter äro så nye och så almänt kände, at det wore öfwerflödigt nämna något mera derom.

Å en annan sida erhöll ärendet desto kraftigare understöd och biträde. Biskopen Herr Doct. *Jacob Serenius* förnyade, genom et memorial til Högwördige Preste-ståndet den 18 September 1771, sina förr giorde påminnelser i de ömaste ordasätt. Han uprepade deruti hwad hinder och swårigheter som tilförene mött, och upmuntrade Ståndet sluteligen, at „sedan Hans Kongl. Maj:t wår „Nådigste Konung fattat uti sin Glorwör-

*) Tryckte i Gamla Kongl. Tryckeriet 1771. 1 ark 4:to.

**) Utdrag af Deputationens Protocoll är tryckt i Dagl. Allehanda 1771. N:o 267.

***) Tryckte i Gamla Kongl. Tryckeriet 1772. 1 ark 4:to.

„digste Herr Faders påbegynta werk och up-
„manat Riksens Ständer til eftertryckelig
„omsorg för en sak, som gör des Regering
„ärofull och des minne odödeligt, följa honom
„åt, ifrån den stunden taga saken i högra
„handen och öfwerstiga alla swårigheter uti
„fulbordan af wåra fäders längtan och wå-
„ra barns glädie: et upsåt, så stort och lofligt,
„at Gud deruti wißerligen wälsignar både
„Konung, land och folk.“

Härpå följde den 13 Maji 1772 Utdrag af Secrete Utskottets Protocoll til Riksens Höglofliga Ständer. Deruti betygas underdåniaste tacksamhet, för det Hans Kongl. Maj:t, til at i denna delen fulgöra swenska folkets långwariga längtan, behagat börja sin Regering med lika omsorg för Guds sanna kännedom i ordet, som des Glorwördige Föregångare Gustaf I. och Gustaf Adolph; „hwarigenom, då Swenska Församlingen „hugnas med säkert hopp om Konung Gustaf „III:s Kyrko-Bibel i närwarande Seculo, „des i flera tider yttrade önskan uppfylles, som „hittils icke kunnat winna någon stadgad „fulbordan.“ Secrete Utskottet, at gifwa denna förrätning det högsta anseende och eftertryck, önskade, „at Riksens Ständer behagade hos Hans Kongl. Maj:t i underdånighet anhålla, det de personer, som uti Bi-

bel-

bel-Commissionen komme at brukas, måtte, efter erhållen nådig befalning, på wiß dag samla sig i Stockholm, åtminstone de närmast boende, och efter förrättad Gudstienst i Storkyrkan, arbetet börja, samt at Hans Kongl. Maj:t sielf i egen hög Person måtte nådigst wärdigas öpna denna wigtiga förrätning, meddela Committerade sina nådiga befalningar och Instruction til werkställande, så at Majestätet sielf altid ansågs wid detta stora wärf såsom närwarande: at Personerne borde wäljas ifrån alla tre Rikets Academier, samt ifrån Consistorier och Gymnasier, i anseende til Hermeneutica och Philologica: at Swenska arbets delen, hwarwid så mycken makt ligger uppå språkets renhet, myndighet och likhet öfweralt, kunde med tryghet anförtros Herr Biskopen Doct. *Serenius* samt Herr Cantzli-Rådet och Riddaren *Ihre:* men emedan utom Philologien och Theologica, många stycken i den Hel. Skrift förekomma som höra til Lagfarenheten, Krigs-konsten, Medicinen, Astronomien, Botaniken, m. m. ansågs ock nödigt, at sådane Herrar och Män, som deruti hafwa mästa erfarenhet, måtte af Kongl. Maj:t i nåder kallas til biträde uti Commissionen. At emottaga Committerades arbeten, urskilja hwad som borde communiceras med flera, samt at sköta brefwäxlingen föreslogs Kongl. Öfwer-Hof-Predikanten

dikanten och Kyrkoherden wid Riddareholmen, Herr Doct. *Rosén*, samt til Secreterare Lectoren Herr Magist. *Eberhardt*. De föreslagne kunde, efter Secrete Utskottets tanka, undfå Kongl. Maj:ts nådiga kallelse, at utgöra en Bibel-Commission, åtniuta tienstfrihet, de frånwarande förses med resepenningar, förplägning af minst 5 Dal. Silf:mt om dagen och frihet at nytja Consistorii fribrefs-bok. För Secreteraren föreslogs ständig lön af 1000 Dal. Silf:mt årligen. Til fond för nödiga kostnader härwid wille icke Secrete Utskottet påtänka något ifrån Rikets Stats-werk, utan föreslog 1. En wiß procent af kyrkornes behålne capitaler, första året en för hundrade och de följande til nästa Riksdag en half. 2. En friwillig gåfwa och åreskänk af alla Stater, som hafwa någon Cassa, och 3. de 18000 Dal. K:mt, som hörde til Psalmboks-werket; dock med wilkor, at de sedan til samma werk böra återlemnas." Sluteligen upgafs ock et project til Instruction för denna Commissionens Ledamöter. Detta grundeliga Betänkande blef d. 20 och 21 Maji af alla fyra Riks-Ständen, enhälleligen bifallit *).

Ingen swensk undersåte kan wara okunnig om de stora wärf, som efter Deras Kongl.

*) Se Handlingar om en ny förbättrad Bibelverſion, Stockh. tr. i Gl. Kongl. Tr. 1772.

Kongl. Maj:ters höga Kröning den 29 Maji 1772, syßelsatt Hans Kongl. Maj:t, at förbätra Regerings-sättet, at på en gång afbryta och göra til intet de mångfalliga mellan medborgare upwuxne stridigheter, i wårt kära fädernesland återställa inbördes enighet, förtroende och ordning, samt i anseende til rikets gränsor pålitelig säkerhet. Oaktat så många höga och riks-wårdande angelägenheter, har dock Hans Kongl. Maj:t icke låtit ur ögnasigte ärendet om swenska Bibel-versionen, hwarom Hans K:gl. Maj:t sielf icke långt efter Riksdagens början så nådigt behagade erinra. Den 18 Maji 1773 utfärdade Hans Kongl. Maj:t från Ulricsdals Slott des nådiga Constitutorial för Committerade til Bibel-versionens öfwerseende och förbätring, samt undertecknade samma dag den Instruction, som dem wid detta werkets utarbetande är anbefald at följa och werkställa. Til Ledamöter i Bibel-Commissionen behagade Hans Kongl. Maj:t i nåder kalla och förordna: Ärki-Biskopen i Upsala Herr Doct. *Magnus Beronius*, Justitiæ-Cantzleren och Riddaren Herr *J. W. Liljestråle*, Biskopen i Lund Herr Doct. *Joh. Engeström*, Biskopen i Åbo Herr Doct. *Carl Fr. Mennander*, Biskopen i Strengnäs Herr Doct. *J. Serenius*, Biskopen i Skara Herr Doct. *And. Forsenius*, Biskopen i Carlstad

stad Herr Doct. *Dan. Herweghr*, Cantzli-Rådet och Riddaren Herr *J. Ihre*, Kongl. Öfwer-Hof-Predikanten och Kyrkoherden Herr Doct. *Gabr. Rosén*, Archiatern och Riddaren Herr *Carl von Linné*, Archiatern och Riddaren Herr *Nils Rosén von Rosenstein*, Dom-Probst. och Theolog. Prof. i Lund Herr Doct. *Joh. Wåhlin*, Theol. Prof. dersammastädes Herr Doct. *Sv. Munthe*, Theol. Prof. i Upsala Herr Doct. *Eric Hesselgren*, L. L. O. O. Prof. derstädes Herr *Carl Aurivillius*, Græc. Litt. Prof. derst. Herr *Joh. Floderus*, L. L. O. O. & Græc. Lingu. Prof. i Åbo Herr *Lars Lefrén*, Secreteraren wid Kongl. Wetenskaps Academien och Riddaren Herr *Pehr Wargentin*, Probsten och Theol. Lect. i Strengnäs Herr Doct. *G. A. Liljestråle*, Lectoren i Götheborg Herr Doct. *Joh. Gothenius* och til Secreterare, Lectoren i Hernösand Herr Mag. *Johan Hartman Eberhardt*.

På Nådigste kallelse infunno sig i Stockholm den 9 Junii 1773 deße Herrar och Mån: Biskoparne Herr Doct. *Serenius* och Herr Doct. *Herweghr*, Herr Cantzli-Rådet och Riddaren *Ihre*, Kongl. Öfwer-Hof-Pred. och Kyrkoherden Herr Doct. *Rosén*, Archiat. och Ridd. Herr *von Linné*, Herrar Professorerne *Aurivillius* och *Floderus*, Secret. och Ridd. Herr *Wargentin*, tillika med Commissionens Secreterare Herr Lector *Eberhardt*;

och

och sedan de sig församlat täktes Hans K:gl. Maj:t i nåder lemna dem företräde i sina egna rum, i närwaro af den Kongl. Conseillen. Hans Kongl. Maj:t behagade då i nåder tilkänna gifwa sin höga afsigt med deras sammankallande, uti följande Nådiga ordasätt: „Uppå Rikens Ständers underdåniga tilstyrkande och i anledning af deras „wid sistledne Riksdag fastställde beslut, haf„we Wi i Nåder låtit sammankalla Eder, „at uti en förordnad Bibel-Commission ut„arbeta en förbättrad öfwersättning af den He„liga Skrift på swenska tungomålet. Wi „förwänte af Edert nitiska bemödande och be„prófwade goda insigter, at denne Eder up„dragne förrätning befrämjar det påsyftade „ändamål: Til Eder efterrättelse härwid haf„we Wi låtit författa den Instruction, hwil„ken Eder nu i Nåder til werkställande med„delas. Wi tilönske Eder den Högstes Nåd „och bistånd, och äro Eder med Wår Kongl. „ynnest och wälwilja altid wälbewägne.“

Häruppå upläste Expeditions-Secreteraren i Kongl. Maj:ts Cantzli, Herr *J. Elers*, det för Commissionen utfärdade Nådiga Constitutorial, hwilket, jemte Instructionen, Kongl. Maj:t Nådigst behagade tillställa Herr Biskopen Doctor *Serenius*. Å Commissionens wägnar aflade Herr Biskopen underdånigste tacksäjelse i följande korta tal:

„Aller-

„Allernådigste Herre och Konung.

„Med gladaste hiertan emottage wi Eder „Kongl. Maj:ts befalningar och tacke under„dånigst för Nådigste anförtroende af det „högwigtiga werk, hwartil Eder K:gl. Maj:t „oß i dag kallat hafwer. Wårt hopp och „förtröstan om en lyckelig dag hwilar på den „Gudomeliga Försyn, hwilken så märkeligen „utwalt Eder Kongl. Maj:t at stadga och „fulkomna en sak, som i 170 års tid warit „Des Glorwördigste Förfäders stora före„mål; men förwaradt til et ämne, at en„kannerligen wälsigna och förewiga Eder „Kongl. Maj:ts Regering. Den samme „Nådige Gud, som giort werkställigheten af „Fäders önskan til Eder Kongl. Maj:ts lott „och omsorg uti Des höga Konunga-Kall „och Embete, fulborde ock Eder Kongl. „Maj:ts åstundan, at se den önske-dag, då „det i denna stund började werk winner sit „lyckliga slut: at wåre barn och efterkom„mande må prisa Gud, som gifwit oß en „Konung i sin Nåd, den alle tider och slägg„ter för nit om Guds åra och hans försam„lings upbyggelse igenkänna, så ofta den „Heliga Skrift i Swenskt tungomål läsen „warder.“

Committerade fingo sedan den nåden at kyßa Kongl. Maj:ts hand, hwarefter de i under-

underdånighet togo afträde, för at börja sina sessioner i Preste-ståndets wanliga Plenirum *).

Både Kongl. Maj:ts Constitutorial och Instruction för denna Bibel-Commission, utkommo nästledit år af trycket **), hwarföre sammandrag deraf här skulle wara öfwerflödigt. De äro tydeligaste wedermälen af Hans Kongl. Maj:ts Allernådigste sorgfällighet, at befrämja detta stora werk, och af berömwärdaste omtanka, at under den Högste Gudens milderika wälsignelse bringa detsamma til all den fulkomlighet, som möjeligen genom menniskо-åtgärd kan wäntas.

Swenska Bibel-öfwersätningens nogaste granskning, är altså nu omsider bragt derhän, at des beredande erhållit lyklig början. Hwar swensk undersåte, som hyser wördnad för Gud, nit om sanningen, kärlek för Höga Öfwerheten, lär innerligen önska, at efter så många swåra och oöfwerwinneliga hinder, detta werk må i wälsignad stund, under Kongl. Maj:ts Nådigste skydd, winna en i så länglig tid af andeliga och werldsliga efterlängtad fulbordan och ände.

*) Se Inrikes Tidn. 1773. N:o 44. samt Dageliga Tidningen s. å. N:o 137.

**) Trycte i för detta Kongl. Tryckeriet, 4:to.

Rättelser.

Pag.	27.	lin. penult.	läs:	åff ſofwa.
	30.	l. penult.	läs:	priſtino.
	32.	l. 2. 8.	läs:	μιζειν - τιζειν.
	33.	— 24. —	läs:	ſye.
	36.	— 6. —	läs:	i ſamwetet.
	37.	— 17. —	läs:	i en.
	44.	— 16. —	läs:	Stockh. 1568.
	59.	— 28. —	läs:	ándat.
	72.	— 22. —	läs:	läs: nud.
	75.	— 6. —	läs:	ſångarnas.
	111.	— 26. —	läs:	e parägog.

